

Forord

I indeværende kvantitative projekt sættes fokus på specifikke variables betydning for måden, hvorpå danskerne ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde. Netop valget af familie og arbejde som centrale fokusområder, er inspireret af den offentlige debat og diskussion, som i stigende grad har fokuseret på, hvordan danskerne prioriterer tid henholdsvis i familien og på arbejdet – og ikke mindst om denne prioritering er hensigtsmæssig for såvel det enkelte individ som for samfundet generelt.

En særlig tak skal rettes til professor ved Aalborg Universitet Jørgen Goul Andersen, som velvilligt har ladet os anvende undersøgelsen ”Arbejdsliv i Danmark” (ISSP 2005) Denne undersøgelse udgør det empiriske grundlag i dette projekt. Endvidere skal rettes en tak til vores vejleder, Rasmus Juul Møberg, som har givet gode inputs og konstruktiv kritik hele vejen igennem.

Gruppe 6, 5. semester, Sociologi, december 2011.

Indhold

1. Indledning	4
1.1. Problemfelt.....	9
2. Problemformulering	13
2.1. Hypoteser	13
3. Projektstruktur.....	15
4. Videnskabsteori.....	16
5. Metode	18
5.1 Design	18
5.2 Datapræsentation.....	20
5.3 Datareduktion.....	21
5.4 Argumentation for valg af sekundært datasæt	24
6. Teoretiske bidrag.....	24
6.1 Modernitetsforståelse hos Anthony Giddens	25
6.2 Det moderne individ og arbejdsmarked hos Richard Sennett.....	28
6.3 Værdiernes transformation hos Ronald Inglehart	30
6.4 Tidsfælden – Arlie Hochschild	32
7. Præsentation af og argumentation for valg af projektets variable	36
7.1 Variabeloversigt.....	44
8. Analytiske værktøjer og statistiske tests	45
9. Analysestrategi.....	51
10. Analyse.....	55
10.1 Analyse, del I	55
10.1.1 Analyse af hypotese 1	55
10.1.2 Analyse af hypotese 2	59
10.1.3 Analyse af hypotese 3	65

10.1.4 Analyse af hypotese 4	73
10.1.5 Analyse af hypotese 5, del 1	86
10.1.6 Analyse af hypotese 5, del 2	89
10.2 Analyse, del II: Binær logistisk regression	93
11. Konklusion	103
12. Vurdering af validitet og reliabilitet.....	107
13. Pilottest.....	111
14. Litteratur.....	122
15. Bilag 1: Elaboreringer for udvalgte kontrolvariable	125

Bagerst i projektet er endvidere vedlagt CD-rom med SPSS-syntax, det rekodede datasæt samt kodebog til pilottest.

*Working nine to five what a way to make a living
Barely getting by it's all taking and no giving
They just use your mind and they never give you credit
It's enough to drive you crazy if you let it
Nine to five for service and devotion
You would think that I would deserve a fair promotion
Want to move ahead but the boss won't seem to let me
I swear sometimes that man is out to get me*

(“Nine to five”, Dolly Parton, 1980)

1. Indledning

Selvom arbejde, med indirekte henvisning til ovenstående Dolly Parton-hit og som direkte gengivelse af et kendt Oscar Wilde-citat, af nogen betragtes som et ”tilflugtssted for dem, som ikke har noget bedre at give sig til”, er det ikke desto mindre oplagt at betragte arbejde som andet og mere end det. Arbejdet udfylder mange funktioner, og som sådan udfyldes en mængde menneskelige og samfundsmæssige behov på grund af netop arbejde. Det være sig selvfølgelig økonomiske behov på såvel samfunds- og individniveau, men tilsyneladende også mere individuelt forankrede behov, hvor arbejdet udfylder en funktion som væsentlig ”identitetsskaber” og som kilde til kreativ udfoldelse. Men hvor efterlader det så det tilsyneladende udbredte ønske om mere tid med familien? Eller er mantraet om mere familietid snarere udtryk for et forsøg på at efterleve et normativt forventningspres, mens sandheden er, at arbejdet opprioriteres på bekostning af blandt andet familien? Det er nogle af de spørgsmål, vi vil søge at besvare i indeværende projekt. Men først præsenteres udvalgte perspektiver på henholdsvis arbejde og familie.

En tour de force gennem udvalgte arbejdsteoretiske bidrag

Arbejde som fænomen og den ændrede betydning, som arbejdsbegrebet er blevet tillagt gennem årene, er en kilde til fascination hos flere af sociologiens markante teoretiske bidragsydere.

Interessen findes hos sociologiske klassikere som Karl Marx (arbejdsværditeorien og arbejdets fremmedgørelse), Emilie Durkheim (mekanisk henholdsvis organisk solidaritet i relation til arbejdsdeling) og Max Weber (den protestantiske etik og kapitalismens ånd). Men også repræsentanter for nyere sociologi har gjort sig betragtninger og udformet teorier om arbejdets tilsyneladende forandrede status og betydning. Det drejer sig bl.a. om Zygmunt Bauman, Ulrik Beck, Richard Sennett og til en vis grad Anthony Giddens, og i nedenstående følger en kort introduktion til deres respektive arbejdsteoretiske bidrag. Det skal nævnes, at gennemgangen af henholdsvis Sennett og Giddens' teorier uddybes væsentligt senere, da disse teoretikers (arbejds)sociologiske bidrag specifikt anvendes som teori i projektets analyse.

Såvel Bauman og Beck som Sennett og Giddens har bidraget med makrosociologiske teorier, som beskæftiger sig med samfundsforandringer på et relativt overordnet niveau, og i den henseende er det særligt interessant, at de alle – i forskelligt omfang – viser opmærksomhed til disse forandringers indvirkning på arbejdslivet (Jacobsen & Tonboe 2004:74). For Bauman, Beck og Sennett er det karakteristisk, at de forandringer, som arbejdslivet har undergået og fortsat undergår, ikke er til det bedre. Hos de tre slås en mere eller mindre dystert og pessimistisk tone an, og hovedtrækkene i deres teoretiske bidrag er centreret omkring konsekvenserne af et stadigt mere gennemgribende fleksibilitetsmantra og det ”forladte” individ, som overlades til sin egen personlige skæbne uden mulighed for at søge vejledning og hjælp hos det omgivende samfund, hvis medlemmer i stigende grad er holdt op med at være solidariske med hinanden (Jacobsen & Tonboe 2004:106). Som kontrast hertil står Giddens, som, i hvert fald ved en umiddelbar læsning, anlægger et generelt mere positivt syn på det moderne menneskes udfoldelsespotentialer (mere herom i det følgende).

Det flydende arbejdsliv og frygten for arbejdsløshed

Bauman beskriver en udvikling fra moderne samfund præget af kontinuitet, stabilitet og forudsigelighed i uddannelses- og karriereforløb til et flydende eller postmoderne samfund gennemsyret af en fragmentarisme, der på arbejdsmarkedet kommer til udtryk ved f.eks. projektansættelser og stadigt kortere ansættelsesperioder. Konsekvensen heraf er, at individerne mister evnen til at orientere sig, bliver forvirrede og føler en stigende grad af utilstrækkelighed (Jacobsen & Tonboe 2004:84). Bauman fokuserer endvidere på den lidelse, der efter hans vurdering

opstår, når arbejde pludselig bliver en mangelvare, og hvordan samfund, der har været vant til fuld beskæftigelse, pludselig må forholde sig til stigende arbejdsløshed. I den forbindelse taler Bauman, i øvrigt ligesom Beck om, at individet i den flydende modernitet forventes at finde individuelle løsninger på strukturelle problemer. Det er så at sige individets eget problem, at det står uden arbejde – og arbejdsløshed er derfor i dag at betragte som et altovervejende personligt nederlag og problem (Jacobsen & Tonboe 2004:86).

Fagre nye arbejdsverden?

Beck vedkender sig, i modsætning til Bauman, ikke, at det moderne samfund er afviklet, men derimod, at det er under forandring. Derfor anvender Beck betegnelsen ”det andet moderne”, når han skal navngive den modernitetsfase, som det nuværende samfund befinder sig i. For Beck implicerer denne fase fremkomsten af et såkaldt ”risikosamfund” (Christiansen & Sørensen 2009:669). I Becks optik er arbejdssamfundet også at betragte som et risikosamfund, fordi den konstante deregulering og ”fleksibilisering” af arbejdsforholdene umuliggør, at noget kan betragtes som kalkulerbart, og det gælder i forhold til såvel den enkeltes livsførelse som for stat og politik. Endemisk usikkerhed er således det, der nu og fremover vil være fremherskende for langt de fleste individer (Beck 2002:9). Individet det andet moderne er i stort omfang tvunget til at være næsten umenneskeligt fleksible og ”McJobbe” – det vil sige stykke et karriereforløb sammen ud fra små, tilbageværende fragmenter (Jacobsen & Tonboe 2004:90-91). Tvangsdimensionen opstår, fordi arbejde i dag, ifølge Beck, er blevet et ”almægtigt begreb” i den forstand, at alene det, som lader sig godtgøre, erkende og anerkende som arbejde, betragtes som værdifuldt. Derfor er individet tvunget til at finde fodfæste på arbejdsmarkedet, hvis det vil kunne hævde sin menneskeværen og sine rettigheder (Beck 2002:17, 19-20). Dog bør man hæfte sig ved, at Beck ikke er entydig i sin fleksibilitetskritik. Han beskriver på den baggrund, hvordan gennemførte samfundsvidenskabelige studier ikke har kunnet påvise, at *”fleksible mennesker’ overalt suser gennem byen på rulleskøjter, vender foreningslivet ryggen, eller at fire-dags-ugen til sidst endda fungerer som ’ægteskabs-killer’”* (Beck 2002:91).

Det fleksible menneske

Udgangspunktet for Sennetts teoridannelse er en samtidsdiagnose, der tager afsæt i den såkaldte ”fleksible kapitalisme”. Begrebet dækker over, at produktionsbetingelserne under nutidens kapitalisme har undergået drastiske forandringer, som har manifesteret sig ved, at arbejdslivet i dag

i høj grad er præget af reorganisering, fleksibilitet, specialisering og krav om omstillingsparathed og mobilitet. Dette i modsætning til f.eks. taylorismen og fordismens masse- og samlebåndsproduktion, simple arbejdsgange og hierarkiske opbygning (Andersen 2009:655). Ifølge Sennett er normen i dag snarere ”ikke fast arbejde”, netop i kraft af et arbejdsmarked kendetegnet ved midlertidige ansættelser og deltidsansættelser. Sennetts centrale pointe er imidlertid, at den fleksibilitet, som fordres af nutidens arbejdstagere, udgør et paradoks. Dette, fordi fleksibilitet på den korte bane skaber større frirum og større jobudfoldelsesmuligheder, men, at den på lang sigt ikke giver større frihed, men derimod binder den enkelte arbejdstager op på konstant selvudvikling, omstillingsparathed og risici (Hansen 2009:656). På den baggrund interesserer Sennett sig også for det, man kunne kalde ”personlighedsdannelse i det moderne hverdagsliv”. Ganske kort fortalt, kan det konstante krav om fleksibilitet, ifølge Sennett, have store konsekvenser for personlighedsdannelsen, fordi individet mister fornemmelsen af at have et ”bæredygtigt selv” (Hansen 2009:657-58).

Det refleksive og handlende individ

Giddens har ikke, som Bauman, Beck og Sennett, skrevet hele værker med ensidigt fokus på arbejde. Ikke desto mindre kan hans beskrivelse af det senmoderne individ oplagt læses ud fra et arbejds perspektiv. Helt kort beskriver Giddens, hvordan selvet i det senmoderne samfund er blevet et refleksivt projekt. Mennesket kan ikke længere hente svar i traditioner, når det kommer til at søge svar på, hvordan aktuelle livsomstændigheder skal håndteres, og som følge heraf stilles den enkelte oftere og oftere overfor valg, der skaber og påvirker den selvfortælling, som vedkommende ønsker at opretholde (Kaspersen 2001:148). I Giddens’ terminologi kan arbejde anskues som endnu en sfære, hvor individet, som følge af refleksive overvejelser, skal navigere og træffe valg i overensstemmelse med den ønskede selvfortælling. Den markante forskel til de tidligere nævnte teoretikere er imidlertid, at Giddens langt overvejende er positiv i sit syn på menneskets evner og forudsætninger i relation til at begå sig og gestalte tilværelsen. Helt centralt i Giddens’ forståelse er det således, at individet kan handle, og at det ofte (men langtfra altid!) har en intentionel, bevidst hensigt med sin handling, og som følge heraf kan gøre en forskel (Andersen 2009:626). Ligesom hos de andre teoretikere findes hos Giddens en forståelse af, at nutidens individer er mere eller mindre tvunget til at være fleksible og omstillingsparate, men hos Giddens fornemmer man, at den refleksivitet, som dette fordrer, ikke er spørgsmål om at evne eller ikke evne, men tværtimod er udtryk for en senmoderne eksistensbetingelse. Og selvom også Giddens fokuserer på det nuværende

samfunds manglende pejlemærker virker det grundlæggende som om, de hos ham nærmere betragtes som en kilde til frihed frem for som faretruende faldgruber. I forlængelse heraf fremgår det også hos Giddens, at spørgsmålet om risici, i modsætning til f.eks. Ulrik Bech, ikke betragtes som mere presserende i dag end i traditionelle samfund. På den baggrund anlægger Giddens det syn, at risici i dag ikke nødvendigvis er flere, selvom de oplagt er nogle andre (Giddens 1996:46).

Efter denne korte tour de force gennem udvalgte teoretiske bidrag til forståelsen af arbejdets funktion i det nuværende samfund (hvad enten det betegnes som sen-, flydende-, post- eller noget andet moderne!) kan man spørge, hvilken teoretisk anskuelse, der i virkeligheden er mest relevant, når det kommer til at beskrive det moderne arbejdsliv? Svaret kan og skal ikke gives endeligt her, men spørgsmålet er, om det ikke – som med så meget andet – drejer sig om et ”både-og” frem for et ”enten-eller”-perspektiv. Oplagt har det moderne arbejdsliv såvel positive som negative konsekvenser for mennesket. Arbejdet som en mulig kilde til personlig udvikling og selvrealisering overfor arbejdet som en potentiel ”beslaglægger” af tid, fokus og energi, som individet gerne ville investere andetsteds – f.eks. i familien. Familie- og arbejdsliv har i forlængelse heraf tilsyneladende undergået en forandring i de senere år, hvilket har medført, at de to institutioners indbyrdes forhold i stigende grad er blevet omdrejningspunkt for såvel diskussioner og debatter i det offentlige rum som for diverse forskningsprojekter (her henvises blot til en serie af OECD-rapporter, rapporter fra Familie og Arbejdslivskommisionen og flere udgivelser fra det Nationale Center for Velfærd (SFI). I den ”lettere” genre findes populærprogrammer som f.eks. ”Helt ærligt, mor og far!”). Det er ofte balancen – eller måske snarere manglen på balance – mellem disse, der er udgangspunkt for debatten. Det diskuteres på den baggrund blandt andet, om danskerne arbejder så meget, at det går ud over familielivet, og i forlængelse heraf, om det overhovedet er muligt at forene arbejde og familieliv på en hensigtsmæssig måde, hvis arbejdet, faglig udvikling og det sociale liv med kollegaerne prioriteres højt?

Work-life-balance

I forlængelse af ovenstående er begrebet ”work-life-balance” interessant. Begrebet er amerikansk og opstod i midt-firserne som reaktion på, at mange amerikanere tilsyneladende favoriserede arbejdspladsen frem for familie, venner og det sociale liv. Helt grundlæggende dækker begrebet over et syn på mennesket, som implicerer, at et individ i balance (forstået som balance mellem arbejde og ”liv herudover”) er mere produktivt, positivt, kreativt, har færre sygedage og i det hele

taget er en bedre arbejdskraft (cbaf.dk). Når arbejdet tilsyneladende lægger så meget beslag på det moderne menneskes tid, kan det anskues som muligt resultat af, at mennesket på arbejdspladsen får opfyldt nogle behov, som det tilsyneladende ikke får opfyldt andre steder. Med henvisning til Giddens kan man på den baggrund tale om arbejdet som (d)en væsentlig(st) del af den fortælling, individet ønsker at fortælle om sig selv. Når der ikke desto mindre er behov for at skabe en balance, kan arbejde, i en Bauman, Beck eller Sennett-optik, betragtes som noget, der ikke bidrager med livskraft- og kvalitet, men snarere fratager mennesket selvsamme som følge af stadigt større krav om omstillingsparathed og fleksibilitet. I forlængelse heraf påpeger seniorforsker Karen Albertsen fra Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø, at der i den vestlige verden er en stigende tendens til at fokusere på *performance* i stedet for på den arbejdstid, der rent faktisk bruges (Albertsen 2007:1). Som sådan fokuseres mere på det, som medarbejderne udretter i stedet for på hvor lang tid, de bruger. Ifølge Karen Albertsen har en konsekvens været, at det er blevet mere normalt med irregulære arbejdstimer og overarbejde (Albertsen 2007:1). Noget, der oplagt kunne forårsage, at den omtalte balance i stigende omfang forrykkes i arbejdspladsens favør.

1.1. Problemfelt

I det følgende indkredses projektets problemfelt mere specifikt gennem en beskrivelse af det danske arbejdsliv og familielivs udvikling og indbyrdes relation i overgangen til det nuværende samfund. Som sådan fungerer afsnittet også som en gennemgang af noget af den forskning, der allerede foreligger på området. Dette skal selvsagt ikke forstås som en udtømmende gengivelse af al eksisterende forskning, men blot som en præsentation af nogle få, relevante forskningsbidrag.

Forandringer i familien

I bogen "*Små og store forandringer*", som er en analyse af danskernes værdier fra 1981 til 2008 baseret på værdiundersøgelsen, fremgår det, at familiestrukturen har ændret sig og ikke længere defineres i forhold til den traditionelle kernefamilie (Schultz-Jørgensen & Christensen 2011:30). Nye familiemønstre er opstået, og disse er blandt andet kendetegnet ved papirløse forhold, sammenbragte familier og eneforsørgerfamilier. I dagens Danmark arbejder begge forældre som regel, og pasningen af børnene er i høj grad overdraget til private og offentlige institutioner. I årene efter 2. verdenskrigs afslutning, men væsentligst fra midt 1960'erne og frem, er der således sket en udvikling indenfor familiemønstre, og én konsekvens heraf er netop den stadigt stigende

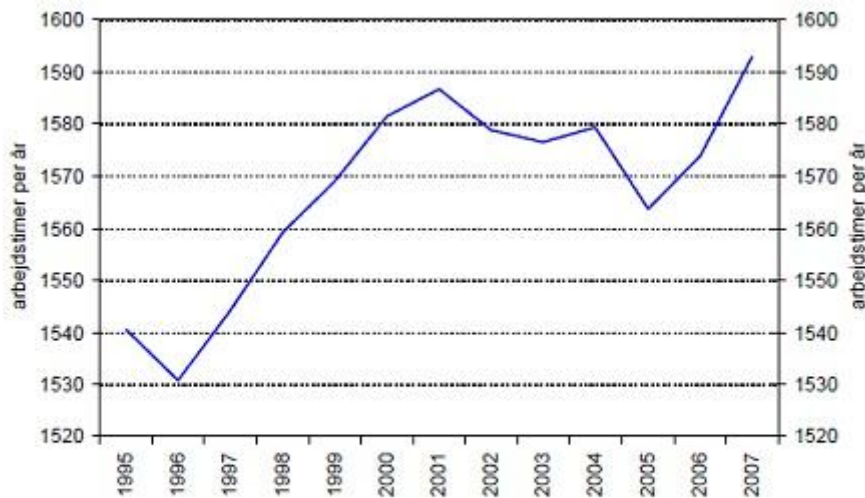
institutionalisering af funktioner, som førhen blev varetaget i familien (bl.a. børnepasning). Denne udvikling har væsentligst fundet sted som følge af kvindernes indtræden på arbejdsmarkedet, og en typisk dansk familie er dermed gået fra at være en enkeltindkomst-familie til at være en dobbeltindkomst-familie. Den gennemsnitlige arbejdstid for kvinder og mænd lå i 2007 på henholdsvis ca. 35 timer ugentligt for kvinder og 42 timer ugentligt for mænd (Schultz-Jørgensen & Christensen 2011:31). De ændrede beskæftigelsesforhold har blandt andet medført en større (men langt fra fuldstændig) ligestilling i hjemmet, hvor mændene i højere grad end tidligere inddrages i husligt arbejde og børnepasning. De nye familiemønstre dækker over et omfattende kulturskifte, som har indvirkning på livsformerne i samfundet og definitionen af de værdier, der forbindes med det ”gode liv”. Ifølge forfatterne er kulturskiftets kerne det dominerende fokus på individualisering og kravet om større indflydelse på eget liv, og for familiens arbejdende forældre medfører dette blandt andet et intensiveret fokus på arbejdsliv og individuel karriere – også for kvinder og mødre. Konsekvensen heraf bliver netop problemer med at skabe balance mellem familieliv og arbejdsliv (Schultz-Jørgensen & Christensen 2011:33).

Forandringer i arbejdsstrukturen

Som det indirekte fremgår af ovenstående, er der også på arbejdsfronten sket væsentlige ændringer de seneste årtier. Kvindernes massive erhvervsfrekvens har således været udslagsgivende for, at danskerne – i sammenligning med andre landes befolkninger – er nogle af dem, der arbejder allermest. På trods af, at Danmark er et af de OECD-lande, som har den korteste arbejdstid (kun i Holland, Norge og Sverige er den gennemsnitlige arbejdsdag kortere), er danskernes massive tilstedeværelse på arbejdsmarkedet med til at placere befolkningen i toppen, når der ses på den samlede arbejdstid. Interessant er det også, at f.eks. børnefamilier, hvor begge forældre er i beskæftigelse, er nogle af dem, der arbejder allermest (Thuesen 2011:59). Dette er en tendens, som kunne indikere, at det kan være svært at skabe en hensigtsmæssig work-life-balance.

Selvom danskerne tilsyneladende ligger lavt sammenlignet med andre OECD-land, når det kommer til daglig arbejdstid, så fremgår det af den danske udvikling, at arbejdstiden pr. arbejdstager er steget. Således fremgår det af nedenstående graf, at den gennemsnitlige arbejdstid pr. arbejdstager er steget markant fra 1995 til 2007.

Figur 1. Udvikling i den gennemsnitlige arbejdstid pr. beskæftiget

Anm.: Den gennemsnitlige arbejdstid er defineret som antallet af præsterede arbejdstimer divideret med den gennemsnitlige beskæftigelse.

Kilde: AErådet pba. Danmarks Statistik.

(Hansen & Pedersen 2008:2)

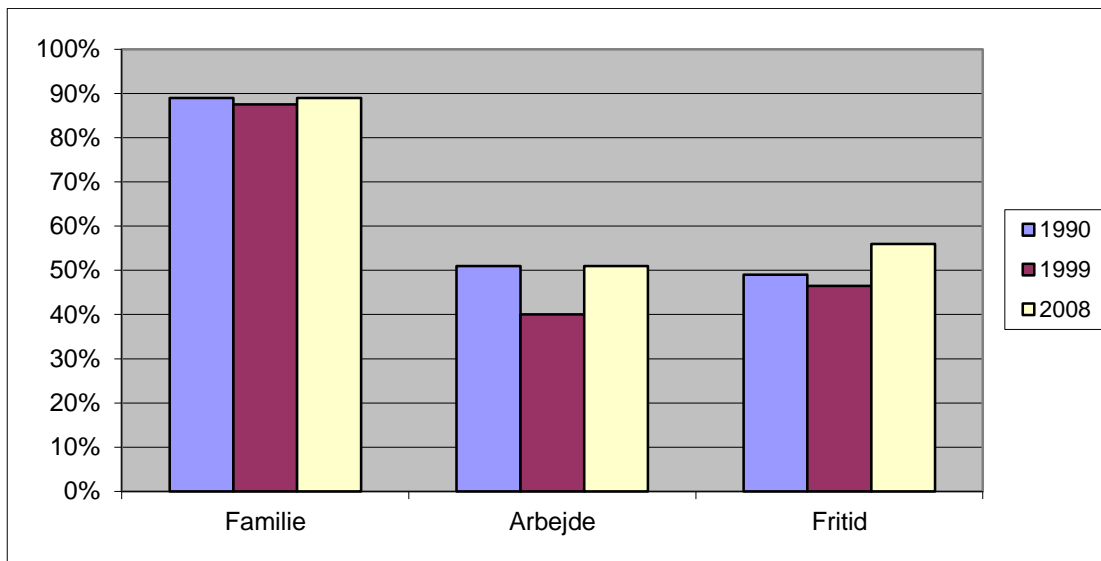
Der er altså tale om det, man kunne kalde en kvantitativ ændring af arbejdslivet – danskerne arbejder altså, i timer og minutter, mere end tidligere. I forlængelse heraf er det interessant, at arbejdet tilsyneladende også har ændret ”kvalitativ” karakter. Det er således ikke kun mængden af tid lagt i arbejdet, der har ændret sig, men også måden, der arbejdes på. Dette er en mulig følge af, at der også på arbejdsmarkedet er sket en adskillelse af tid og rum, i den forstand, at arbejdet i dag ikke nødvendigvis er knyttet til et specifikt fysisk rum eller en fast tidsramme. Teknologisk udvikling og moderne kommunikationsmidler har således gjort det muligt at udføre arbejdet uafhængigt af tid og rum. En konsekvens heraf er f.eks., at hjemmearbejdspladser er blevet mere udbredt (Auster 1996:351). På den baggrund kan grænserne mellem familie- og arbejdsliv forekomme at være mere flydende og udefinerbare.

Arbejde & familie

I forlængelse af ovenstående er det interessant at se nærmere på, hvordan danskerne rent faktisk vurderer vigtigheden af henholdsvis arbejde og familie. Sociolog og forsker ved Afdeling for Beskæftigelse og Integration ved SFI, Frederik Thuesen, har gennemført en analyse med netop dette for øje. Denne analyse udgør et af bidragene til den tidligere omtalte bog ”*Små og store forandringer – danskernes værdier siden 1981*”. I modsætning til fokus i dette projekt, inddrager Thuesen også variabelen ”fritid”. Nedenstående figur viser således, hvordan danskerne vurderer

vigtigheden af familie, arbejde og fritid på tre nedslagstidspunkter; henholdsvis i 1990, 1999 og 2008. Figurens tilblivelse beror på, at værdiundersøgelsernes respondenter er blevet bedt om at vurdere vigtigheden af henholdsvis familie, arbejde og fritid på netop de tre tidspunkter (Thuesen 2011:63).

Figur 2. Vurdering af familie, arbejde og fritid – andel, der svarer ”meget vigtigt”. Pct. 1990-2008.

(Thuesen 2011:64)

Thuesens konklusion er kort fortalt, at hvor værdien af arbejde tilsyneladende kan svinge, forholder det sig anderledes med familien. Andelen, der betragter familien som meget vigtig, er stabil og massiv. Dette er i tråd med andre forskningsresultater, som peger i samme retning, f.eks. Gundelach 2002 (Thuesen 2011:65). Andelen, der vurderer arbejdet som værende meget vigtigt, er imidlertid mere svingende. 1990-niveauet og 2008-niveauet er nærmest identiske, hvorimod der er et fald i andelen, der vurderer arbejdet som meget vigtigt i 1999. Thuesen kommer ikke med nogen entydig forklaring på dette, men hans bud er, at udsvinget kan betragtes som resultat af almindeligt forekommende, men tilsyneladende uforklarlig variation. Hans forklaring på stigningen mellem 1999 og 2008 går på, at den forrige regering siden 2001 har haft et intensivt fokus på og søgt at fremme værdier som individuelt ansvar, selvforsørgelse, hurtig aktivering af ledige, mv. (Thuesen 2011:64). Imidlertid henviser Thuesen til, at der er en sammenhæng mellem det at være i beskæftigelse og det at anføre, at arbejde er vigtigt (Thuesen 2011:65). Således kan den

højkonjunktur, der herskede i Danmark frem til ca. 2008, og som var karakteriseret ved bl.a. en meget stor beskæftigelsesprocent, også være medvirkende til at forklare, hvorfor der indtræffer en stigning i andelen, der vurderer arbejdet som meget vigtigt, fra 1999 og 2008 – dette netop fordi der forventningsmæssigt vil være flere, der anfører, at arbejde er vigtigt, når flere er i beskæftigelse.

Projektets formål

Når det tilsyneladende forholder sig sådan, at familien meget stabilt over en årrække vurderes som værende meget vigtig samtidig med, at andelen af danskere, der anfører, at også arbejdet er meget vigtigt, er steget indenfor de seneste ca. 10 år, åbner det op for nogle ubesvarede spørgsmål. Ikke mindst spørgsmålet om, hvordan danskerne så egentlig ønsker at prioritere tiden i henholdsvis familien og på arbejdet. Afdækningen af dette forhold er den væsentligste hensigt med dette projekt. Med udgangspunkt i ovenstående indkredsning af problemfeltet lyder problemformuleringen som følger:

2. Problemformulering

”Hvordan påvirker graden af kontrol over egen arbejdstid, faktisk arbejdstid samt indkomstniveau måden, hvorpå danskerne ønsker at prioritere tid med familien og på arbejdet?”

I forlængelse heraf ønsker vi at be- eller afkræfte følgende hypoteser:

2.1. Hypoteser

Da familien tilsyneladende udgør en stabil, betydningsfuld institution har vi udformet følgende hypoteser (1 og 2), som en ”empirisk konsekvens” af problemformuleringen:

- 1) Uafhængigt af faktisk arbejdstid ønsker et overvejende flertal af beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år *ikke* at bruge mindre tid med familien.*
- 2) Uafhængigt af indkomstniveau ønsker et overvejende flertal af beskæftigede danskerne mellem 18 og 64 år *ikke* at bruge mindre tid med familien.*

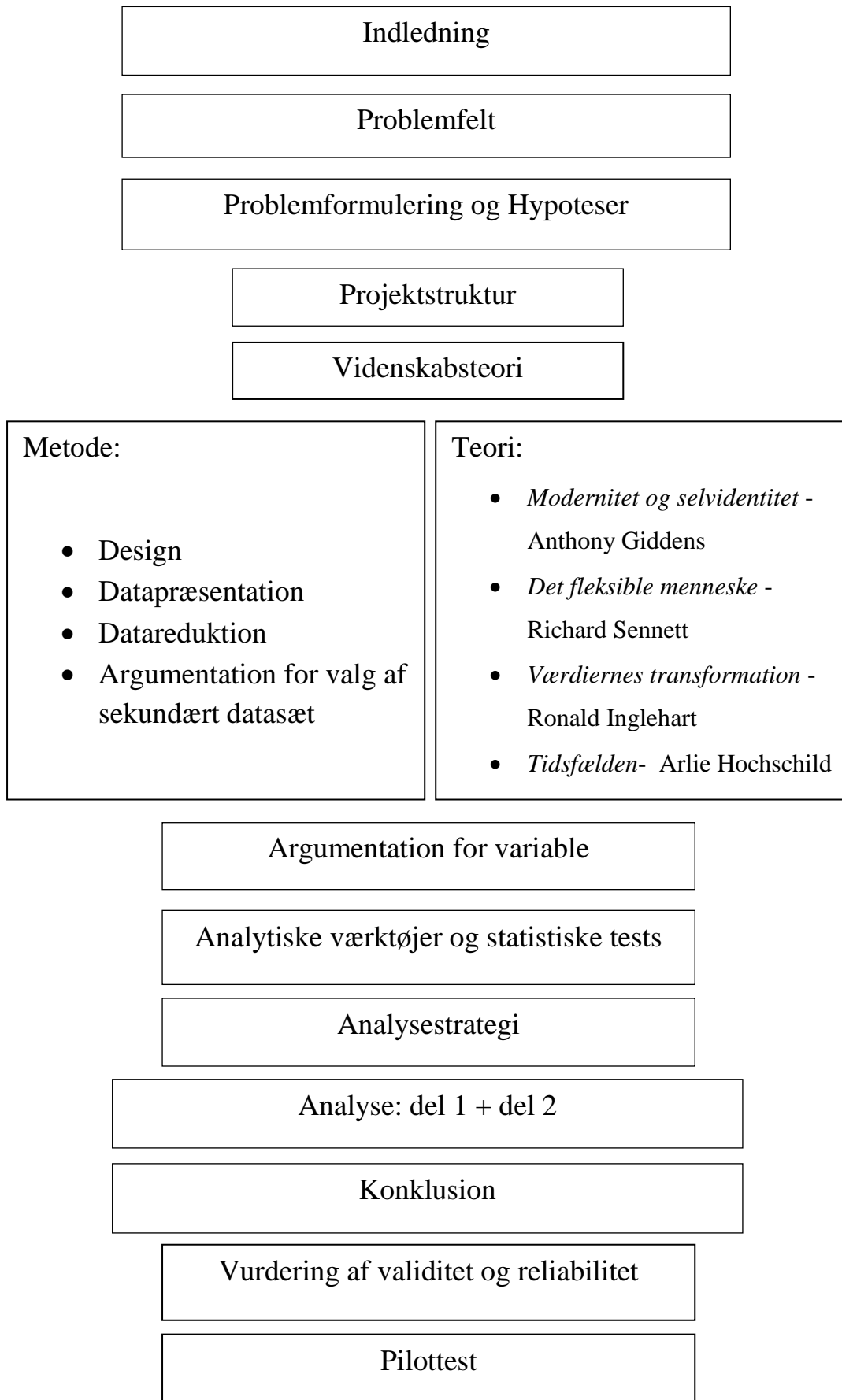
Herudover har vi udformet følgende tre hypoteser:

- 3) Indkomstniveau har betydning for, hvorvidt beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ønsker mere eller mindre tid til arbejde.

- 4) Faktisk arbejdstid har betydning for, hvorvidt beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ønsker mere eller mindre tid til arbejde.
 - 5) Høj grad af kontrol over egen arbejdstid medfører, at der kan foretages en ideel prioritering mellem familie og arbejde.**
 - 6) Vi antager, at ovenstående forhold påvirkes af faktorerne køn, alder og tilstedeværelsen af hjemmeboende børn.
- *I relation til hypotese 1 og 2 skal det pointeres, at der med ”overvejende flertal” refereres til den højst forekomne procentsats i fordelingen mellem ønsket om ”mindre tid”, ”samme tid” eller ”mere tid” (netop disse kategorier fremkommer, fordi de oprindelige fem svarkategorier slås sammen til de tre anførte). Altså skal en større andel i henholdsvis samtlige arbejdstidskategorier og samtlige indkomstkategorier have anført, at den ønsker ”mere tid” sammenlignet med dem, der anfører henholdsvis ”samme tid ” eller ”mindre tid”, førend hypoteserne kan bekræftes.
 - **I relation til hypotese 5 defineres ”ideel” som et udtryk for, at man vil bruge ”hverken mere eller mindre tid” på såvel familien som arbejdet. Altså ligger der i denne operationalisering af begrebet, at når en person angiver at ville bruge ”samme tid” på såvel familie som på arbejde, er det udtryk for, at vedkommende selv mener at have foretaget en ideel prioritering.

For at skabe overblik over projektets videre udformning og give indblik i, hvordan de forskellige afsnit er placeret, præsenteres i det følgende en grafisk fremstilling af projektets struktur.

3. Projektstruktur

4. Videnskabsteori

I nedenstående præsenteres de overvejelser, der danner videnskabsteoretisk baggrund for dette projekt.

I projektet trækkes på principper for forståelse, som de udlægges i den såkaldt *kritiske realisme*. Den kritiske realisme defineres i udgangspunktet erkendelsesteoretisk (epistemologisk), og på den baggrund antages det, at det overhovedet er muligt at erkende virkeligheden (Langergaard et al 2006:105). I naturlig sammenhæng hermed opfattes virkeligheden ontologisk som noget uafhængigt, faktisk eksisterende. Der findes altså en objektiv virkelighed, som eksisterer uden for menneskets erfaring, og det er denne virkelighed, man forsøger at indfange, når man udøver kritisk realistisk videnskab. Lidt populært sagt indebærer den kritiske realismes virkelighedsopfattelse altså, at ”virkeligheden er en realitet”, og som naturlig konsekvens heraf lægges afstand til en forståelse af samfundet som værende en idemæssig abstraktion såvel som en social konstruktion (Jespersen 2009:146). I den henseende ligger den kritiske realisme op af positivismen, men i modsætning hertil indebærer den kritiske realisme en opfattelse af virkeligheden som værende dyb og niveaudelt (Jespersen 2009:145-48). Dette indebærer, at forskeren er bevidst om, at virkeligheden ikke blot består af de umiddelbart observerbare begivenheder og fænomener (henholdsvis det empiriske og faktiske niveau), men også af dybereliggende strukturer, mekanismer og potentielt kausale sammenhæng (det dybe niveau). I den kritiske realisme består udfordringen således i at forbinde disse niveauer, og netop sammenhængen mellem niveauerne er forudsætning for at forstå eventuelt kausale sammenhænge og systematisk kunne forklare de observationer, man gør sig (Jespersen 2009:148).

Når man, som tilfældet er i indeværende projekt, anvender kvantitative data, må der findes belæg for, at analyse af sådanne kan foranledige en fyldestgørende besvarelse af problemformuleringen. I vores tilfælde argumenterer vi for, at den kritiske realismes ontologi, som tilsiger, at der findes en uafhængig, erkendelsesmulig virkelighed, i sig selv rummer en væsentlig argumentation for, hvorfor analyse af spørgeskemadata kan betragtes som en valid kilde til viden. I modsætning til andre videnskabsteoretiske- og filosofiske retninger lægger den kritiske realisme således afstand til en forståelse af virkeligheden som noget fuldstændigt individafhængigt og subjektkonstrueret. Om end det retfærdigvis skal nævnes, at kritisk realisme ikke kan sidestilles med brugen af kvantitative metoder, så harmonerer anvendelsen af spørgeskemadata, efter vores vurdering, umiddelbart godt med den kritiske realismes virkelighedsopfattelse. Dette, fordi den kritiske realisme netop betoner, hvordan henholdsvis det empiriske og faktiske niveau i (varierende grad) umiddelbart kan

observeres, og at jo større en del af genstandsfeltet, der kan analyseres her, desto mere empirisk viden kan tilvejebringes (Jespersen 2009:149). Det er således det empiriske og aktuelle niveau, vi tilstræber at afdække ud fra analyse af surveydata, hvorimod det dybe niveau – det, der ligger hinsides det observerbare eller umiddelbart forudsigelige – i indeværende projekt alene anskueliggøres ved inddragelsen af relevant teori, som vi vurderer har forklaringskraft i forhold til de givne analytiske fund. Dermed også sagt, at den erfarede empiriske viden og de forklaringer, vi knytter til vores analytiske fund er begrænset af den usikkerhed, der er relateret til data og vores udvalgte ”forklaringsmekanismer” – og i sidste ende altså den usikkerhed, der er relateret til ”det dybe niveau”.

Når vi forventer at kunne besvare projektets problemformulering fyldestgørende ud fra en analyse af netop spørgeskemadata, er det imidlertid, fordi problemformuleringen bevidst er udformet, så den kan indfanges ved hjælp af kvantitative metoder, men også fordi vi ud fra den kritiske realismes ontologi argumenterer for, at analyse af valide spørgeskemadata *kan* sige noget om en faktisk eksisterende virkelighed – i vores tilfælde danskernes ønsker om prioritering af tid henholdsvis med familien og på arbejdet. Hensynet til den ”niveaudelte virkelighed” forsøger vi, som anført i ovenstående, at imødekomme ved at inddrage relevante teorier, der fungerer som den ramme, indenfor hvilken vi yderligere kan forstå og fortolke analysens resultater.

I forlængelse af ovenstående skal det endvidere specificeres, at vi ikke alene anvender teori som en potentiel forståelses- og forklaringsramme, men også som udgangspunkt for genereringen af mulige relevante problemformuleringsvariable (en indgående teoretisk argumentation for valg af variable findes senere i projektet). På den baggrund skal det pointeres, at vi anvender en deduktiv fremgangsmåde, eftersom vi bevæger os fra det teoretiske niveau til det empiriske, og på den baggrund slutter fra det generelle og alment forekommende til specifikke enkelttilfælde (Jespersen 2009:30). Vi forventer så at sige, at de nedslagspunkter, som de anvendte teorier fremhæver som værende af betydning i relation til et givent fænomen, også er det i vores specifikke datasæt. En sådan fremgangsmåde forudsætter, at teorierne, hvorfra de udvalgte variable genereres, er alment anerkendte og grundlæggende betragtes som valide og forklaringsdygtige, og at vi kontinuerligt forholder os kritisk til deres anvendelsespotentiale. Dette tilstræber vi ved fortløbende at argumentere for teoriernes relevans samt indføre kritikafsnit i forlængelse af hver enkelt teori præsentation (se ”Teoretiske bidrag”). Endvidere kan der argumenteres for, at den deduktive fremgangsmåde har mere eller mindre indbygget i sig, at man alene finder det, man leder efter – netop pga. af de ”teoretiske skyklapper”. Når det er tilfældet, er argumentationen for de valgte

teoriens relevans af så meget desto større betydning, ligesom vi er opmærksomme på ikke at ”udøve vold” mod hverken teori eller empiri; teoriene skal således ikke strækkes uden for enhver rimelighed, ligesom empiriske fund, der ikke stemmer overens med teorien, også omtales. Projektets hypoteser er udformet i forlængelse af problemformuleringen, men i modsætning hertil, er de i langt højere grad empirisk forankrede. I udgangspunktet er hypoteserne altså ikke formuleret med direkte tanke på projektets teorier, men snarere medtaget som en ”empirisk konsekvens” af problemformuleringen. Når det forholder sig sådan, argumenterer vi for, at vi ved af- eller bekræftelse af de opstillede hypoteser sikres, at svaret på problemformuleringen ikke mister forbindelsen til den empiriske virkelighed med fare for at drukne i ”teoretisk fabuleringen”. Udarbejdelse af meget empirisk forankrede og umiddelbart ”testbare” hypoteser kan således betragtes som yderligere en måde, hvorpå vi tilstræber at undgå, at projektet bliver alt for teoristyret.

5. Metode

I naturlig forlængelse af de videnskabsteoretiske overvejelser, følger i nedenstående en redegørelse for valg af overordnet forskningsdesign. Herefter følger præsentation og argumentation for valg af det anvendte datasæt.

5.1 Design

Designvalg indebærer overvejelser omkring hvilke ”beviser”, der skal indsamles for, at undersøgelsesspørgsmålet kan besvares så utvetydigt som muligt – dvs. med en høj grad af såvel validitet som reliabilitet (de Vaus 2001:9). I modsætning til, hvad man kunne foranlediges til at tro, er forskningsdesign altså *ikke* udtryk for hverken en overordnet arbejdsplan eller de anvendte metoder (de Vaus 2001:9).

Selvom et bestemt designvalg ikke per definition indebærer anvendelsen af bestemte metoder, er specifikke forskningsdesign ofte i praksis forbundet med brugen af bestemte metoder, når den valgte problemstilling skal belyses. F.eks. anvendes spørgeskemametoden ofte i forbindelse med et cross-sectional design.

Indeværende projekt er netop udformet på baggrund af et cross-sectional design, og som konsekvens heraf fokuseres alene på et ”øjebliksbillede” i form af eksisterende forskelle på et givent tidspunkt (de Vaus 2001:172). I projektet udgøres dette øjebliksbillede af sekundære data fra

ISSP¹-undersøgelsen ”Arbejdsliv i Danmark” (2005).

I modsætning til f.eks. et longitudinalt design åbner det cross-sectionelle design således ikke op for, at man kan anlægge et tidsperspektiv. I vores tilfælde havde der imidlertid været mulighed for at udforme et studie med en indbygget tidsdimension med henvisning til, at den danske ISSP-undersøgelse også blev gennemført i 1997, hvorfor vi kunne have ”sammenkørt” datasæt fra de to år. Endvidere kunne vi have valgt at anlægge et komparativt fokus, fordi enslydende ISSP-undersøgelser gennemføres i ca. 40 lande. Imidlertid har vi valgt udelukkende at anvende undersøgelsen fra 2005, fordi vi, med et konkret nedslagspunkt i tid, ønsker at fokusere på eksisterende forskelle på ét givent tidspunkt.

Ved anvendelse af et cross-sectional design er det, i forlængelse af ovenstående, vigtigt at være bevidst om, at det er vanskeligt at fastslå tilstedeværelsen af kausale sammenhænge, fordi denne designtype er uden indbygget tidsdimension (de Vaus 2001:176-177). En af forudsætningerne for etableringen af en kausal sammenhæng er således, at det kan sandsynliggøres, at den uafhængige variabel kommer før i tid end den afhængige. Noget sådant er dog svært at afdække ved anvendelse af en designtype, som alene indfanger et øjebliksbillede. Selvom der kan tages visse forbehold herfor i forbindelse med den statistiske analyse, i form af kontrol for diverse variable, så består problemet i, at man aldrig kan vide sig sikker på, at man har taget højde for samtlige relevante variable i analysen. Således er der altid en risiko for, at den sammenhæng, som findes mellem en given x og en given y-variabel, i virkeligheden skyldes en eller flere ukontrollerede variable (de Vaus 2001:177-78). På den baggrund må det forbehold tages, at vi indeværende projekt alene kontrollerer for et lille udsnit af potentielt betydningsfulde variable, og at der blandt de utallige variable, som vi ikke forholder os til, oplagt er nogen, der besidder forklaringskraft.

Selvom det cross-sectionelle design er hyppigt anvendt indenfor samfundsvidenskaberne, skal man altså, og det måske især indenfor netop disse videnskaber, være påpasselig med at udtale sig om kausalitet. Co-variation eller korrelation mellem to variable er *ikke* udtryk for kausalitet, netop pga. alle de andre variable, som potentielt kunne spille ind på – eller være den bagvedliggende årsag til forandringer i – den afhængige variabel (de Vaus 2001:177). Imidlertid er korrelation en forudsætning for, at der overhovedet kan være tale om kausalitet, og i kraft af de tests, der udføres i analysefasen, hvor forskelle mellem grupper fjernes statistisk, så disse gøres så ens som muligt, kan

¹ International Social Survey Programme

det i højere grad sandsynliggøres, at der faktisk er tale om kausale sammenhænge (de Vaus 2001:177-78). Selvom dette er tilfældet, afstår vi dog i indeværende projekt fra at udtale os om kausalitet på grund af det simple faktum, at vi ikke – med det relativt lille udvalg af variable, vi af plads- og tidshensyn er i stand til at operere med – ser os i stand til at udelukke, at andre variable ligger inde med væsentlig forklaringskraft.

I indeværende projekt anvendes det cross-sectionelle design således, fordi vi ønsker at afdække eventuelle korrelationer mellem de uafhængige og afhængige variable, og på baggrund heraf afdække forskelle, der måtte findes mellem forskellige grupperinger i datasættet.

5.2 Datapræsentation

Som nævnt i det foregående finder vi ISSP-undersøgelsen ”*Arbejdsliv i Danmark*” relevant for besvarelsen af projektets problemformulering, da formålet med denne netop er at afdække erfaringer med, og holdninger til, arbejdslivet blandt et repræsentativt udsnit af danskerne (Andersen et al 2007:8). Datamaterialet er oprindeligt indsamlet af Jørgen Goul Andersen, Lars Torpe, Henrik Lolle, Jens Christian Tonboe, Ole Borre, Lise Togeby, Hans Jørgen Nielsen, Bjarne Hjorth Andersen, Ulrik Kjær og Mette Tobiasen. Det anvendte datamateriale med tilhørende dokumentation er stillet til rådighed med tilladelse fra primærundersøger Jørgen Goul Andersen gennem Dansk Data Arkiv.

”Arbejdsliv i Danmark” er det danske bidrag til den internationale ISSP undersøgelse, som er et samarbejde mellem 40 lande, hvor den samme undersøgelse gennemføres. Det er på denne måde muligt at sammenligne undersøgelsens resultater på tværs af landene (Andersen et al 2007:8).

Denne mulighed ønsker vi dog ikke at benytte os af, da fokus i dette projekt udelukkende ligger på danske forhold.

Undersøgelsen bygger på et cross-sectional design, hvor data er indsamlet via en spørgeskemaundersøgelse, foretaget i perioden fra 8. maj til 14. november 2006. Respondenterne er indsamlet via simple random sampling, på baggrund af tilfældige udtræk fra CPR-registeret (Andersen et al 2007:8). Undersøgelsen er således repræsentativ, da respondenterne er et tilfældigt udsnit af den danske befolkning. Da det er den arbejdsdygtige del af befolkningen, der ønskes undersøgt, er der endvidere sat en aldersgrænse fra 18 år og opefter. I første omgang blev der udtrukket et sample på 2500 individer, hvoraf 1598 besvarede. Dette giver undersøgelsen en svarprocent på 64,0 %. Datasættets størrelse er således på 1598 respondenter, og indeholder 155 variable pr. respondent. Størsteparten af respondenterne fik spørgeskemaet tilsendt med posten,

mens en mindre del af spørgeskemaundersøgelsen blev foretaget via telefoninterview (Andersen et al 2007:8).

Overvejelser vedrørende non-respons og bortfald

Ligesom det er påkrævet, når man selv udformer spørgeskemaer og analyserer på de indhentede data, er vi ligeledes nødt til at forholde os til en eventuel betydning af non-respons ved anvendelse af et sekundært datasæt. I den kodebog, som følger med spørgeskemaet, fremgår det, at non-respons og yderligere bortfald i ISSP-undersøgelsen udgør 902 ud af 2500 udleverede spørgeskemaer. I den tekniske rapport, fremgår en mere specifik gruppering af den manglende respons. De 902 non-responstilfælde fordeler sig på ni forskellige karakteristika, som bl.a. dækker over afdøde personer, personer som er ude af stand til at deltage pga. sygdom eller personer, der er flyttet. Størstedelen af non-responsen fordeler sig imidlertid på to kategorier, henholdsvis ”personligt afslag fra den udvalgte respondent” og ”anden type af uproduktiv reaktion” (Andersen 2007:8). De to kategorier dækker over 696 non-responstilfælde, og udgør derfor en væsentlig del af den samlede nonrespons. Det bliver ikke yderligere specificeret, hvad disse kategorier dækker over, og det er derfor svært at sige mere om respondenternes baggrund for ikke at deltage i undersøgelsen. Forholder det sig eksempelvis sådan, at bortfaldstilfældene udgør en særlig gruppe, som udmærker sig på bestemte karakteristika, f.eks. generelt lavere uddannelsesniveau, skabes en ”skævvridning” i datasættet, som resulterer i, at der kan sættes spørgsmålstegn ved, om de dragne konklusioner er repræsentative for den population, vi ønsker at udtale os om. Når en sådan uddybning imidlertid ikke er at finde, må vi nøjes med at forholde os til den samlede svarprocent. Denne ligger på et acceptabelt niveau – nemlig 64 %, og med det forbehold, at vi ikke kan udelukke, at bortfaldet *ikke* er tilfældigt fordelt, argumenterer vi for, at den pæne svarprocent tilsiger, at undersøgelsens fund kan anvendes som udgangspunkt for at sige noget om den ønskede population.

5.3 Datareduktion

Af projektets problemfelt fremgår det, at vi i analysen af danskernes arbejds- og familieliv, kun er interesserede i respondenter, der befinder sig på arbejdsmarkedet. Vi har på den baggrund fundet det nødvendigt at indsætte to filtre i datasættet forud for gennemførelse af statistiske tests og analyser, hvorfor vi har indsat et filter, der sorterer alle respondenter over 64 år fra samt et filter, der sorterer respondenter fra, der har svaret ”nej” til spørgsmålet om, om de er i beskæftigelse. Som begrundelse for indførelse af førstnævnte filter skal det anføres, at man i Danmark kan man gå på

folkepension, når man er i midten af 60'erne og ellers opfylder en række generelle betingelser. Folkepensionsalderen spænder fra 65 til 67 år, afhængigt af hvilket år, man er født (borger.dk). I dette projekt sorteres således alle respondenter født før 1941 fra, da vi på den måde forventer at kunne mindske bias i analysen. Dette, da de resterende respondenter i højere grad forventes at være tilknyttet arbejdsmarkedet og da respondenter, der er født før 1941, og stadig er på arbejdsmarkedet, ikke umiddelbart anses som repræsentative for resten af denne aldersgruppe (individer over 64 år). Således reduceres stikprøvens størrelse, med udgangspunkt i variabelen *fødselsår*, fra at omfatte 1598 respondenter til at omfatte 1455 respondenter. Vi er opmærksomme på, at det for respondenterne er et tilbud at gå på folkepension, når de fylder 65 år, og at der er mulighed for at udskyde pensionen til et senere tidspunkt (borger.dk). Der kan således være sorteret respondenter fra, som stadig befinder sig på arbejdsmarkedet, ligesom der kan være respondenter, der er gået på efterløn, og dermed har trukket sig fra arbejdsmarkedet, før de fylder 65. Vi vurderer dog, at det vil omfatte en relativ lille gruppe, og at det dermed ikke vil udgøre en væsentlig bias i den videre analyse. Det skal i denne forbindelse nævnes, at respondenterne i spørgeskemaet er blevet spurgt om fødselsår, ikke alder, hvilket medfører en lille bias, idet respondenter, afhængig af hvornår på året, de er født, risikerer at blive sorteret fra, selvom de først er fyldt 65 år umiddelbart efter dataindsamlingens afslutning.

Som nævnt i ovenstående indsættes endnu et filter. Dette filter indsættes med henblik på at sortere alle de respondenter fra, der har svaret ”nej” til at være i beskæftigelse. Frasorteringen af de ikke-beskæftigede beror, som det også er tilfældet med det første filter, på det faktum, at vi alene ønsker at fokusere på respondenter, der befinder sig i en situation præget af potentielt ”krydspres” mellem arbejde og familie. Selvsagt forudsætter tilstedeværelsen af et sådant, at respondenter faktisk *er* i arbejde. På den baggrund reduceres stikprøvens størrelse, med udgangspunkt i spørgsmålet ”*er du for tiden erhvervs-mæssigt beskæftiget?*” fra at omfatte 1455 respondenter til at omfatte 1157 respondenter. I ISSP-spørgeskemaet kan respondenterne besvare spørgsmålet ved at afkrydse én af følgende kategorier:

(Sæt kun ét kryds)

Ja, lønmodtager på fuld tid (30 timer eller mere pr. uge).....	☐	01	} Gå til tekst 1, side 21
Ja, selvstændig (30 timer eller mere pr. uge).....	☐	02	
Ja, lønmodtager på deltid (10-29 timer pr. uge).....	☐	03	
Ja, selvstændig på deltid (10-29 timer pr. uge).....	☐	04	
Ja, lønmodtager på mindre end deltid (mindre end 10 timer pr. uge).....	☐	05	
Ja, men midlertidig fraværende p.g.a. sygdom og lignende.....	☐	06	
Ja, men midlertidigt fraværende p.g.a. barsels, forældre eller uddannelsesorlov fra arbejdet.....	☐	07	
Ja, medhjælpende ægtefælle.....	☐	08	
Ja, som lærling eller elev (med løn).....	☐	09	

Alle disse svarkategorier henviser til, at respondenter i en eller anden udstrækning er tilknyttet arbejdsmarkedet, hvorfor det er netop respondenter, der har afkrydset én af ovenstående, som vi medtager i vores videre analyse. Udover disse svarkategorier er det muligt at afkrydse følgende, såfremt man *ikke* er erhvervsmæssigt beskæftiget:

Nej, arbejdsløs (herunder orlov fra arbejdsløshed).....	☐	10	} Gå videre med spm. 56
Nej, skoleelev (uden løn).....	☐	11	
Nej, studerende (uden løn).....	☐	12	
Nej, på efterløn eller overgangsydelse.....	☐	13	
Nej, førtidspension.....	☐	14	
Nej, pensionist i øvrigt (folke-/tjenestemandspension).....	☐	15	
Nej, husmoder/hjemmegående.....	☐	16	
Nej, andet uden for arbejdsstyrken.....	☐	17	

(Andersen et al 2006:20).

Respondenter, der afkrydser én af disse muligheder, operationaliseres altså som værende ”ikke i beskæftigelse”, og udgør på den baggrund netop den gruppe, som vi sorterer fra med det indsatte filter.

Med baggrund i ovenstående fremgår det således, at det datasæt, som danner udgangspunkt for dette projekts analyser, er reduceret til udelukkende at omfatte respondenter i aldersgruppen 18 til 65 år, der er i beskæftigelse.

5.4 Argumentation for valg af sekundært datasæt

Som det fremgår, anvendes i indeværende projekt ikke primære data, men allerede eksisterende. Anvendelsen af sekundære data indebærer imidlertid såvel fordele som ulemper. En ulempe ved at benytte et sekundært datasæt er, at spørgsmålene i det udsendte spørgeskema ikke er stillet med specifikt henblik på at kunne besvare vores problemformulering. De er derimod stillet med henblik på at få et bredt overblik over danskernes arbejdsliv. Det optimale ville i denne forbindelse have været at udsende vores eget spørgeskema med spørgsmål formuleret med henblik på at kunne belyse vores problemstilling. Det er dog omstændigt og tidskrævende at udforme spørgsmål og indhente svar på disse, og med tanke på den relativt korte tid, der er til rådighed, har vi fravalgt dette. Derudover vurderer vi, at vores specifikke problemformulering kan belyses tilfredsstillende ud fra eksisterende data. Med undersøgelsen ”Arbejdsliv i Danmark” sikres vi endvidere, at svarene er indhentet fra et stort, repræsentativt sample, hvorfor vi kan generalisere fra sample til population. Det er således en fordel ved anvendelse af det pågældende sekundære datasæt, at vi er sikret en acceptabel svarprocent, hvor besvarelsen er indhentet hos tilfældigt udvalgte – og dermed repræsentative – respondenter.

6. Teoretiske bidrag

Følgende er en gennemgang af den teori, der anvendes i indeværende projekt. Anthony Giddens’ modernitetsteori fungerer overvejende som en generel ”diagnose” af den nuværende samfundstilstand, hvorimod Richard Sennetts betragtninger i værket *Det fleksible menneske* anvendes som led i at opnå en mere indgående forståelse af individets rolle i forhold til arbejdsmarkedet i en nutidig kontekst. Ronald Ingleharts postmodernitetsteori tjener til at beskrive de værdiændringer, som er indtruffet i kølvandet på forandrede tilstande, såvel på arbejdsmarkedet som i samfundet generelt. Slutteligt anvendes udvalgte betragtninger fra Arlie Hochschilds værk *Tidsfælden* for at give et dybere indblik i arbejdsmarkedets betydning for og indvirkning på familielivet og arbejdets rolle i en nutidig kontekst.

6.1 Modernitetsforståelse hos Anthony Giddens

Det nuværende samfund befinder sig i den fase eller periode, som den britiske sociolog Anthony Giddens kalder for høj- eller senmoderniteten. Det, der gør denne definition af nutiden interessant i forhold til mange andre, er, at Giddens ikke mener, at samfundet har bevæget sig væk fra moderniteten. Det er blot nået længere hen i denne fase, og netop derfor begrebet *senmodernitet*. Giddens er dog enig i den del af postmodernitetsperspektivet, der indebærer, at nutidens individer er kommet videre fra det traditionelle samfunds mere faste og strukturerende rammer (Giddens 1996:11). Nuværende vestlige samfund befinder sig altså, ifølge Giddens, i moderniteten og denne defineres ved tre karaktertræk for, hvordan det sociale liv udspiller sig. Det første af disse er ”*adskillelsen af tid og rum*”.

Adskillelsen af tid og rum

Tanken omkring adskillelsen af tid og rum er en af grundpræmisserne for Giddens’ definition af det moderne samfund. Hvor præmoderne samfund opfattede tid og rum som en uadskillelig samhörighed, så karakteriseres det moderne samfund ved, at det nu i langt højere grad er muligt at se dem adskilt. Det skal i denne forbindelse nævnes, at Giddens med ”rum” mener et socialt rum, hvor kommunikation er mulig, mens individernes geografiske placering benævnes ”sted”. Når Giddens derfor taler om en adskillelse af tid og rum, skal det forstås således, at det i det præmoderne samfund kun var muligt at have kommunikation med mennesker, der befandt sig på samme tid og sted som en selv. I det moderne samfund behøver individet ikke længere stedet som bindeled imellem tid og rum. Til at holde styr på en fælles tid, findes verdensomspændende ure og kalendere, og f.eks. muliggør telefonen, at individer kan være i samme rum uden at være på samme sted (Giddens 1996:28). Siden Giddens første gang beskrev denne adskillelse, er denne måde at beskrive det moderne samfund på, blevet mere sigende end nogensinde før. Med udbredelsen af internet og mobiltelefoni er ”rummet” blevet mere løsrevet fra tiden end nogensinde. Individer kan således have en igangværende samtale, der strækker sig over både tid og sted.

Udlejringen af sociale systemer

Det andet karaktertræk, der er med til at definere det senmoderne samfund, er *udlejringen af sociale systemer*. Denne udlejring er med til at skabe adskillelsen af tid og rum og løsrive disse fra ”stedet”, da udlejring forstås som en ”opløftning” af lokale systemer til noget større og noget, der i højere grad går på tværs af tid og rum. Giddens beskriver to forskellige udlejringstyper, der betegnes

abstrakte systemer. Det ene er *symbolske tegn*, der forstås som *udvekslingsmedier*, der tillægges en standardværdi, og som ikke umiddelbart ændrer sig på tværs af tid og rum. Som eksempel på dette nævner Giddens penge. Det andet abstrakte system er *ekspertsystemer*, som ligeledes strækker sig gennem tid og rum. Det gør disse systemer, fordi de indeholder en viden, der accepteres som gyldig af alle, der benytter dem, netop fordi ophavsmanden anerkendes som ekspert (Giddens 1996:30). At individer stoler på ekspertsystemerne hænger sammen med tillid. Det moderne individ er nødt til at stole på ekspertsystemer, hvis det ønsker at være løsrevet fra tid og sted, men samtidig hænger tillidens nødvendighed dog også sammen med uvidenhed, idet det er umuligt for samtlige individer at være eksperter på alt. Som sådan er tillid derfor nødvendig for det modernes effektivitet (Giddens 1996:31).

Refleksivitet

Det tredje karaktertræk for det moderne samfund er, ifølge Giddens, *refleksivitet*. Med refleksivitet menes, at individer kontinuerligt bruger deres viden om det sociale og vilkårene herfor som grundlag for videre handling (Giddens 1996:32). Refleksivitet betragtes i forlængelse heraf som en eksistensbetingelse for det senmoderne individ, og individet er som sådan tvunget til at (gen)overveje sociale situationer, og på den baggrund træffe valg for sig selv og sin tilværelse (Giddens 1996:33). Det skal dog nævnes, at individers valg i en given situation ikke kan forventes at afhænge af en objektiv fornuft, da dette, ifølge Giddens, i højere grad hørte det traditionelle samfund til. I det moderne samfund er det væsentligst individets egen fornuft, der er styrende og som følge heraf er det accepteret, at individet sætter spørgsmålstejn ved det, der tilsyneladende er sandheden (Giddens 1996:33). Individerne i senmoderniteten er altså ikke bundet af at træffe de mest fornuftige beslutninger, men kan i vid udstrækning selv vurdere, hvordan de ønsker at handle i forskellige situationer, og hvilke valg de ønsker at træffe for deres liv. Selvet er således ikke længere noget, der skabes ud fra en opskrift og en fast kulturel formel for hvilke valg man, som individ, skal træffe, men er i stedet blevet et refleksivt projekt (Giddens 1996:46).

Livsstil

Som antydnet ovenfor, er senmoderniteten, ifølge Giddens, karakteriseret ved, at der er sket et sammenbrud af normer og traditioner. Individet kan således ikke længere læne sig op af traditionerne, som i det præmoderne samfund, hvor individer i højere grad blev født til en bestemt identitet på baggrund af familiens sociale status. Identitetsskabelsen er derfor blevet en individuel

proces, hvor individet konstant skal forholde sig til vigtige valg og beslutninger, der har direkte betydning for den fortælling, individet ønsker at fortælle om sig selv (Kaspersen 2001:148-149). Selve valget er således essentielt for skabelsen af selvidentitet, men individet tilbydes kun meget beskedne vejledninger i, hvordan disse valg bør træffes (Giddens 1996:100). Giddens ser det, at bekende sig til en livsstil, som en konsekvens af den mangfoldighed af valgmuligheder individet står overfor i det senmoderne samfund. Giddens definerer livsstil som ”... *et mere eller mindre integreret sæt af praksiser, der følges af individet, ikke alene fordi sådanne praksiser opfylder nyttemæssige behov, men også fordi de giver en materiel form til en særlig fortælling om selvidentiteten*” (Giddens 1996:100-101). Livsstil er forbundet med identitet, og det at vælge en livsstil medvirker til, at individet vil have nemmere ved at navigere mellem de mange valg det møder i hverdagen, da bestemte typer af valg falder naturligt ind under livsstilen (Giddens 1996:102). En livsstil kan således fungere som en slags guideline for, hvordan individet vælger til og fra. Væsentligt er det dog at påpege, at Giddens *ikke* mener, at alle valgmuligheder er åbne for alle individer, da faktorer som uddannelse, økonomi og køn influerer på individets muligheder for at vælge (Giddens 1996:102).

Kritik af Giddens' modernitetsteori

Et kritisk syn på Giddens kan rettes mod hans teori om refleksivitet. Generelt går kritikken på, hvorvidt det kan retfærdiggøres at se bort fra arv og miljø i så høj grad, som tilfældet er hos Giddens. Er alle individer i det moderne samfund således lige refleksive i deres valg og har alle lige store muligheder for at realisere drømme og muligheder? Spørgsmålet er, om Giddens' refleksivitetsteori er *middle class-biased*, og derfor kun kan siges, at gøre sig gældende for vestlige samfunds middelklassesegmenter. I sidste ende må dette imidlertid være et empirisk spørgsmål, der vil kræve en operationalisering af refleksivitetsbegrebet, men for Giddens er det tilsyneladende uproblematisk at se refleksiviteten som gældende for alle grupper. Som modsvar til sine kritikere fremhæver Giddens, hvordan refleksiviteten til tider i højere grad gør sig gældende for underprivilegerede og udsatte grupper i samfundet. Dette, da han mener, at disse gruppers dårlige situationelle udgangspunkt fordrer, at de i langt højere grad er refleksive omkring deres liv i et forsøg på at træffe valg, der kan forbedre deres tilværelse (Giddens 1996:106).

6.2 Det moderne individ og arbejdsmarked hos Richard Sennett

I modsætning til Giddens' perspektiv, hvor den tilsyneladende fleksibilitet og frihed til at vælge betragtes som en fordel for individet, ser den amerikanske sociolog Richard Sennett langt mere negativt på denne øgede fleksibilitet. Sennett udtrykker sin uenighed overfor tanken om, at man ved at nedbryde de faste rammer, skaber en større frihed hos individerne, og at dette giver større mulighed for, at individerne kan skabe det liv, de ønsker. Sennett mener således, at man ved at fjerne klare magtstrukturer blot skaber nogle nye og mere skjulte (Sennett 1998:8).

Sennett ser især de moderne ansættelsesforhold som noget, der påvirker strukturerne i samfundet og som noget, der burde give frihed, men blot skaber nye begrænsninger. Han nævner bl.a., at en nyuddannet amerikaner, med en to års collegeuddannelse, skal forvente at skifte job elleve gange i sin karriere og ændre kvalifikationsgrundlag tre gange i løbet af de 40 år, dette individ vil befinde sig på arbejdsmarkedet (Sennett 1998:19). Sennett mener dog ikke, at det kun er på arbejdsmarkedet, der eksisterer en høj grad af uvished og en nødvendighed for at følge med en hurtigt skiftende tid. Dette gør sig også gældende for andre markeder som eksempelvis aktiemarkedet og handelsmarkedet (Sennett 1998:20).

Arbejdsmarkedsrelationer og mulige konsekvenser heraf

Fleksible, mobile og kortvarige arbejdsmarkedsrelationer, vurderer Sennett som værende en risikofaktor og som noget uroskabende hos det enkelte individ. Sennetts bekymring er dog ikke begrænset til arbejdsmarkedet, da han har en ide om, at arbejdsmarkedets logikker og uroen, der opstår som følge heraf, nødvendigvis må smitte af på andre sfærer i det moderne liv. Sennett sætter nemlig spørgsmålstegn ved, hvorvidt det er muligt at sætte langsigtede mål for noget i et samfund, hvor de korte relationer er blevet den bærende kraft. Dermed bliver det en udfordring at få f.eks. familielivet til at fungere optimalt i en postmodernistisk kontekst, netop fordi familielivets grundpræmisser er stabilitet og længerevarende relationer (Sennett 1998:24).

Sennett beskriver også, hvordan individer og familier bliver ofre for den flygtige kapitalisme og jagten på hurtige penge. Sennett nævner empiriske eksempler på individer, som søger et varigt job velvidende, at de må flytte sig selv og deres familie til nye steder for, at dette kan indfries. Disse individer gør det imidlertid ikke i jagten på en bedre karriere, men blot for at bevare et job i det hele taget. Ifølge Sennett trives individerne ikke med at skulle være så mobile og konstant beredt på at flytte mod noget nyt, men de oplever ikke, at der findes et alternativ. Sennett ser dette som et klart

billede på, hvorledes den moderne arbejdsmarkedsstruktur gør arbejdstagerne til gidsler, og at mobiliteten ikke er noget, der bidrager til frihed, snarere tværtimod (Sennett 1998:27).

Sennett fremhæver således, at den postmoderne tilstand har medført en række negative konsekvenser, og han lægger i forlængelse heraf heller ikke skjul på, at den traditionelle tilstand havde visse fordele for individet – eksempelvis mere stabilitet i arbejds- og familielivet. Her beskriver Sennett netop, hvordan tidligere generationer havde en mere stringent, klar livsfortælling, ofte bundet op deres arbejde, og han beskriver også hvordan det traditionelle arbejde havde en dybde, der gjorde, at individet fik en mening med sit liv og nogle erfaringer, der kunne overføres til familielivet (Sennett 1998:12 og 24).

Kritik af Sennetts arbejdsmarkedsforståelse

Med henvisning til ovenstående kan Sennett oplagt kritiseres for ikke i tilstrækkelig grad at pointere ulemperne ved det traditionelle arbejde. Han fremhæver således, hvordan tidligere tiders arbejde i højere grad var identitetsskabende og meningsgivende, mens han ikke forholder sig væsentligt til, at det traditionelle arbejde oftere var langt hårdere og fysisk mere nedslidende. Selvom der måske nok er opstået en risiko for identitetsmæssige problemer i det moderne arbejdsliv, bør dette dog samtidig ses som en erstatning for bl.a. manglende frihed til at vælge, dårlige lønninger og arbejdstider, manglende rettigheder og fysisk nedslidning (Jacobsen 2004:100).

Hvor Giddens kan kritiseres for at være middle class-biased, kan Sennett kritiseres for udelukkende at se på de grupper, der er ”utilpassede” og utilfredse i det moderne samfund, uden at der i øvrigt er nogen dokumentation for, hvor stort dette problem faktisk er. Kritikken går i forlængelse heraf på, at gruppen af utilpassede og utilfredse betragtes som repræsentativ for alle moderne arbejdstagere (Jacobsen 2004:100). Det er klart, at dette skal belyse den problemstilling, Sennett ønsker at fremhæve, men hermed negligerer han det faktum, at ikke alle havde et lige vellykket liv i det traditionelle samfund - også her var der personer, der ikke kunne få arbejdslivet til at fungere og som konsekvens heraf havde familieproblemer. Problemer, som det kan være svært at argumentere for, ikke skulle være lige så store som for den moderne arbejdstager. Hvor Giddens tilsyneladende vender det blinde øje i en retning, kan Sennett altså kritiseres for at vende det i en anden. En sidste kritik af Sennett vedrører måden, hvorpå han foretager anonymisering. Sennett kan på den baggrund kritiseres for at sløre enkeltpersoners identiteter i et sådant omfang, at det kan give problemer med validiteten. Nogle af de personer, der beskrives i bogen, er således et ”sammenkog” af flere personer, og dette kan svække validiteten. Sennett påpeger selv denne problematik i forordet til *Det*

fleksible menneske, men understreger dog, at det er hans håb, at samtlige betydninger er gengivet så nøjagtigt som muligt til trods for, at den omgivende situation er camoufleret i større eller mindre omfang (Sennett 1999:9-10).

Argumentation for valg af teoretiske modpoler

Til trods for, at man, som det allerede er gjort, kan kritisere såvel Anthony Giddens' tilsyneladende "jubeloptimisme" som Richard Sennetts ditto pessimisme, argumenterer vi for relevansen af at inddrage netop de to teoretikers perspektiver i projektets analyse. Ved at inddrage såvel Giddens' som Sennetts modernitetsperspektiv og syn på det moderne individ gives vi således mulighed for at forholde os til to vidt forskellige syn på samfundets muligheder og begrænsninger. Analytisk er vi af den overbevisning, at dette kan bidrage til at skabe et nuanceret syn på det moderne samfund, og sikre muligheden for at anlægge et "både/og"-perspektiv på det moderne arbejdslivs fordele og ulemper frem for et ensidigt "enten/eller"-perspektiv. På baggrund heraf finder vi såvel Giddens' som Sennetts teorier anvendelige i en projektsammenhæng.

6.3 Værdiernes transformation hos Ronald Inglehart

Politolog og værdiforsker Ronald Inglehart påpeger, at der er sket en udvikling fra én historisk epoke til en anden, og et samtidigt skifte i værdier. I 1997 udgiver han bogen *Modernization and Postmodernization*, som bygger på et komparativt studie over 30 år af udviklingen i befolkningernes værdiorienteringer i 43 lande (Inglehart 1997:81). Inglehart beskriver her den udvikling, vestlige samfund har undergået, og hvilket stadie diverse samfund befinder sig i, i en nutidig kontekst. Inglehart beskriver således tre epoker i den historiske udvikling; henholdsvis den traditionelle, den moderne og den postmoderne epoke (Inglehart 1997:74).

Hvad der grundlæggende adskiller disse tre epoker, er et skifte i værdier. *Det traditionelle* samfunds overordnede mål for befolkningen er overlevelse, og i et sådan samfund er individets værdier i overvejende grad prædikteret af religiøse normer. *Det moderne* samfunds overordnede mål er ikke længere overlevelse, da denne er sikret. I stedet higes efter konstant økonomisk vækst, og netop jagten på økonomisk vinding bliver også individets grundlæggende værdi. Dette samfund betegner Inglehart som havende en materiel værdiorientering. Overlevelsen er altså sikret, og individerne søger nu at få dækket mere komplekse behov. Den sidste epoke er *den postmoderne*, og i denne er samfundets hovedmål hverken overlevelse eller øget økonomisk fortjeneste og materielle goder. Disse er allerede sikret og i stedet sættes fokus på subjektiv velstand. Inglehart definerer denne

værdiorientering som postmaterialistisk (Inglehart 1997:108-111). I sin beskrivelse af værdiernes transformation fremgår det, at Inglehart er inspireret af psykologen Abraham Maslows behovspyramide. Med udgangspunkt i behovspyramiden beskriver Inglehart, med den såkaldte *knaphedstese*, hvordan individer er tilbøjelige til at efterstræbe og værdsætte knappe goder højest. Derfor ser man også i postmaterielle samfund, at subjektiv livsudfoldelse, i form af f.eks. selvrealisering, er højest værdsat, og netop selvrealisering bliver det overordnede mål, da dette er sværere at tilgå end eksempelvis økonomisk vækst (Inglehart 1997:76-79). De tydelige værdiforandringer, som opleves mellem et moderne og postmoderne samfund, er, ifølge Inglehart, et udtryk for et generationsskifte. Værdier grundlægges nemlig, ifølge Inglehart, i opvæksten og via den socialisering, der finder sted her. Dette benævner Inglehart *socialiseringstesen*. Traditionelle værdier ses derfor hyppigere hos de ældre generationer, mens postmoderne værdier i højere grad opleves ved den yngre generation i et samfund. Dermed findes heller ikke et samfund, hvor samtlige individer er fuldstændigt postmaterialistiske i deres værdiorientering. Der vil altid være en vis andel (i høj grad den ældre del af befolkningen) som lever efter eks. materielle værdier til trods for, at samfundet kan betegnes som postmoderne (Thuesen 2011:61).

Det er to sidstnævnte epoker, som har relevans i relation til indeværende projekt, da de kan bruges til at beskrive den udvikling, som moderne vestlige lande, samt deres arbejdsmarkeder, har undergået og den nuværende tilstand disse befinder sig i.

Arbejdets funktion i et postmaterialistisk samfund

For Inglehart er årsagen til, at den vestlige verden netop befinder sig i en postmaterialistisk tilstand, at velstanden er sikret. Grundlæggende har vestlige samfund, via den teknologiske og industrielle udvikling, overvundet knapheden på fødevarer og dermed sikret sig overlevelse. Samtidig har samfundet, via en veludviklet uddannelsessektor og et stærkt arbejdsmarked, sikret alle borgere mulighed for at kunne tilgå sig økonomisk vækst. Målet for individet er nu derfor på noget tredje, nemlig på muligheden for selvrealisering. Dette skal arbejdsmarkedet også være en del af (Inglehart 1997:79-81). I relation til arbejdsmarkedet omtaler Inglehart ydre og indre arbejdsværdier, som er kendetegnene for henholdsvis et materielt og postmaterielt arbejdsmarked. De ydre arbejdsværdier opleves ved en materiel værdiorientering, hvor det at arbejde er et middel til at realisere andre mål. Eksempler på ydre værdier er gode lønforhold og gode muligheder for feriedage. I en postmateriel værdiorientering bliver arbejdet målet i sig selv. Arbejdet skal være spændende og selvrealiserende for individet, og dette udgør de indre arbejdsværdier (Thuesen 2011:61-62). Arbejdet skal i en

postmaterialisk kontekst have en ”work-for-fun karakter”, som bidrager med udfordring og indhold i individets hverdag. I et samfund, der overvejende er domineret af postmaterialistiske værdier, kan man dog, som tidligere nævnt, ikke generalisere tilstanden til at gælde for samtlige individer i det pågældende samfund. I et samfund kan der således være individer, som i højere grad bør betegnes som materialister end postmaterialister (Thuesen 2011:61).

Kritik af Ingleharts værdiorienteringsteori

En kritik, som kan rettes mod Ingleharts teori om samfundenes udvikling, omhandler hans definatoriske sondring mellem materialister og postmaterialister. Der kan således stilles spørgsmål ved, om der ikke findes individer, der placerer sig med et ben i hver lejr, og som på den baggrund er såvel materialistiske som postmaterialistiske.

En yderligere kritik, der kan rettes mod Inglehart, går på hans mere eller mindre deterministiske syn på socialisering. Ingleharts socialiseringstese dækker således over, at individer tilsyneladende alene er påvirkede af den socialisering, de modtager i barne- og ungdomsårene, hvorimod han ikke forholder sig til, hvorvidt socialisering er kontinuerligt forekommende. Med det manglende fokus herpå, forholder Inglehart sig ikke til muligheden for, at individer kan ændre værdiorientering gennem livet.

Endvidere kan det diskuteres hvorvidt den undersøgelse, som Inglehart baserer sin teori på, mangler validitet. Dette, når det påtænkes, at enslydende spørgsmål er stillet til vidt forskellige kulturer og nationaliteter, hvorfor der bør tages forbehold for, at de samme spørgsmål kan forstås vidt forskelligt – ligesom samme værdier kan tænkes at blive tillagt vidt forskellig betydning.

Når alle disse forbehold er taget, skal det dog fremhæves, at Ingleharts teoretiske betragtninger vurderes som værende tilstrækkeligt valide til, at de anvendes som udgangspunkt for udformningen af den internationale værdiundersøgelse.

Med tanke på, at fænomener som selvrealisering og personlig vækst i stigende omfang er kommet på den moderne samfundsdagsorden, argumenterer vi ligeledes for, at Ingleharts beskrivelse af den ændrede værdiorientering er relevant at medtage til belysning af projektets problemformulering.

6.4 Tidsfælden – Arlie Hochschild

Arlie Hochschild belyser i bogen *Tidsfælden*, de problematikker, der opstår, når et individ kommer i klemme mellem arbejdsliv og familieliv. Det samlede datagrundlag for Hochschilds teori er indsamlet på baggrund af en caseanalyse (1990-1993) af den amerikanske virksomhed, Amerco.

Virksomheden er et såkaldt "Fortune 500"-firma og således blandt de 500 rigeste i USA (Hochschild 2003: 5 og 16).

Tidsfælden, som begreb, opstår, når individer gerne vil bruge mere tid i hjemmet, men ikke føler sig i stand til dette, fordi de i stedet bruger tiden på arbejde. Hochschild påpeger, at en ofte stillet hypotese indebærer, at folk tager overarbejde pga. økonomiske anliggender. Hun afviser imidlertid denne hypotese, da det viser sig, at den erhvervsgruppe, som har flest overarbejdstimer, er "topgruppen" (de højest lønnede) som umiddelbart ikke må antages at være i økonomiske vanskeligheder. Den såkaldte top- og mellemgruppe har således størst interesse for Hochschild, da disse, modsat "bundgruppen", har andre motivationer, end blot de økonomiske, for at tage overarbejdstimer. Endvidere beskriver Hochschild, hvordan en yderligere hypotese går på, at personer, som tager overarbejde, lever singletilværelsen uden børn og med færre familierelaterede forpligtelser, men Hochschild understreger efterfølgende, at de empiriske resultater viser, at flertallet af dem, som tager overarbejdstimer, har samlever og børn, hvorfor denne hypotese også forkastes (Hochschild 2003:33-34). I forlængelse heraf beskriver hun, hvilke andre incitamenter og motivationer end de økonomiske, som tilsyneladende er udslagsgivende, når det kommer til, hvorfor individerne tager overarbejdstimer, og dermed gør sig selv til oplagte ofre for tidsfælden.

Den omvendte verden – hjemmet bliver arbejde, og arbejde bliver hjemmet

Hochschild noterer via sine observationer og interviews, at noget af det, der får de ansatte til at dedikere størstedelen af deres vågne timer til arbejde, er den synlige anerkendelse, de får herfra. Anerkendelsen opleves tilsyneladende som værende mere præsent på arbejdspladsen end i hjemmet. I forlængelse heraf vurderer Hochschild, at der kan være tale om en generel samfundsnorm, der foreskriver, at det ikke er ligeså prestigefyldt og omfattende at få hjemmet til at fungere optimalt, som det er at varetage opgaver for sin virksomhed, og netop derfor foretrækker mange ansatte at bruge flere timer på arbejdet end i hjemmet (Hochschild 2003:78). Paradoksalt nok kan netop dét at være i hjemmet, ifølge Hochschild, også være mere stressbetonet end at være på arbejde. Dermed bliver hjemmet ikke et sted, hvor individerne kan slappe af og lade op. I stedet refererer Hochschild til, at flere af de interviewede ansatte giver udtryk for, at det i stedet er på arbejdspladsen, de finder rum til at slappe af og lade op (Hochschild 2003:43-44).

Hochschild henviser på den baggrund til den amerikanske historieprofessor Christopher Laschs billede af familien som en "sikker havn", hvor arbejderen søger tilflugt fra et hårdt arbejdsliv. Hos de ansatte, Hochschild interviewer, vendes beskrivelsen imidlertid på hovedet, og de betragter

tilsyneladende arbejdet som den trygge og stabile havn i modsætning til det ”hårde og stressende familieliv” (Hochschild 2003:42). Hochschild stiller sig dog skeptisk overfor de ansattes tendens til at betragte arbejdet som en sikker havn, da intet per definition er sikkert på en arbejdsplads.

Risikoen for at blive fyret vil f.eks. altid være til stede (Hochschild 2003:208).

Ifølge Hochschild bidrager arbejdspladsen også med udvikling af nære venskaber, og som resultat heraf hjælper de ansatte ikke blot hinanden med at løse arbejdsrelaterede opgaver, men også med opgaver, der vedrører privatlivet. Det, at arbejdspladsen bliver en institution for venskaber italesættes af de ansatte som værende en væsentlig årsag til, at de sjældent benytter sig af eksempelvis fuld barselsorlov og retten til sygedage, da de ikke ønsker at gå glip af hverken den faglige eller sociale udvikling på arbejdspladsen. Arbejdet bliver således en institution, hvor et centralt fokus er på selvrealisering, et sted hvor venskaber og alt det gode fra livet dyrkes, hvorimod hjemmet defineres som det kedelige (Hochschild 2003:74).

Kvinde og mand – forskellige ofre for tidsfælden

Hochschild gør opmærksom på, at der er en forskel mellem kønnene, når det kommer til i hvor høj grad, det opleves som en belastning at skulle være mentalt såvel som fysisk tilstede både på arbejdet og i hjemmet. Ifølge Hochschild er dette generelt en større udfordring for kvinder, og som følge heraf oplever de i højere grad end mænd at være fanget i tidsfælden. Dette skyldes, ifølge Hochschild, at kvinder udadtil symboliserer ”familiens hjerte”, og de føler sig derfor i højere grad forpligtet til at varetage den opgave, det er at få hjemmet til at fungere optimalt - også selvom kvinden arbejder ligeså mange (og endda flere) timer end sin mand (Hochschild 2003:109-120). Manden bliver dog også i kraft af sit køn offer for tidsfælden, da det er sværere for mænd at opnå f.eks. barselsorlov eller gå på deltid, end det er for kvinder. Hochschild beskriver således, hvordan der blandt mænd på en arbejdsplads ses ned på dem, som ønsker barsel eller deltid. Man kan på den baggrund tale om en dominerende maskulinitetsforståelse og en firmakultur, der foreskriver, at det ikke er acceptabelt for mænd at tage barselsorlov eller arbejde mindre end fuldtidsnormen (Hochschild 2003:109-120).

Firmakulturen - effektivitet og overarbejde

Som tidligere nævnt beskæftiger Hochschild sig primært med top- og mellemgruppen. Blandt disse to er der klare forskelle på, hvad der gør, at de ansatte fanges i tidsfælden. For topgruppen skyldes det i høj grad, at behovet for anerkendelse og selvrealisering væsentligst opleves at blive indfriet

netop på arbejdet. For mellemgruppen er dette også tilfældet, men her har en speciel firmakultur tilsyneladende også en indvirkning. Der hersker således en kultur, som ikke udtalt tiljubler de ansattes ønsker om fleks- eller deltidsarbejde. Endvidere beskriver Hochschild en generel arbejdsånd, som tilsiger, at individet skal stræbe mod konstante fremskridt. Det er som ansat således ikke nok at være arbejdsom og forblive i sin nuværende stilling med et fast timeantal. Hvis man vil opfattes som seriøs, skal man give udtryk for, at man nærer ønske om kontinuerligt at stige i graderne (Hochschild 2003:118).

Bekæmpelse af tidsfælden – potentielle eksistenser vs. reelle eksistenser

Hochschild omtaler bestemte strategier, som de ansatte, der oplever at være fanget i tidsfælden, anvender. Æn strategi indebærer, at de ansatte lægger en masse fremtidige planer, som dog ikke udføres reelt. I den forbindelse taler Hochschild om *potentielle-* og *reelle-jeg'er*, hvor det potentielle-jeg udspringer af alle de drømme, de ansatte har for deres familieliv. Pointen er imidlertid, at det potentielle-jeg bliver ved det imaginære og ”underkues” af det reelle-jeg, som er det, individerne faktisk gør.

I forlængelse heraf præsenterer Hochschild mulige tiltag, der, efter hendes mening, kan minimere risikoen for, at individer på nutidens arbejdsmarked havner i tidsfælden. Et sådan løsningsforslag er bl.a. mere frihed under ansvar. Til trods for, at der har fundet en udvikling sted, som netop har givet mange ansatte mere frihed under ansvar, fremhæver Hochschild, hvordan også ansatte på især de lavere erhvervsniveau (mellemgruppen og bundgruppen) bør tilegnes endnu mere af dette. På den måde bliver ansatte nemlig, ifølge Hochschild, i stand til at tilrettelægge deres skema optimalt og på den baggrund forene arbejdsliv og privatliv (Hochschild 2003:222-223).

Kritik af ”Tidsfælden” og dens anvendelse i en dansk kontekst

Hochschilds betragtninger vedrørende tidsfælden er skrevet på baggrund af indsamlede data fra et kvalitativt casestudie på en amerikansk virksomhed. Man kan derfor diskutere, hvorvidt de konklusioner, Hochschild drager, kan generaliseres til andre kulturelle sammenhænge. Sagt på en anden måde: Kan Hochschilds resultater sige noget om, hvordan ansatte i en nutidig kontekst på det danske arbejdsmarked balancerer mellem arbejde og familieliv? Derudover er Hochschilds data indsamlet i perioden 1990-1993, hvilket i skrivende stund gør dataene godt 20 år gamle. Endnu et forbehold, der således skal tages, når Hochschilds pointer benyttes som teoretisk udgangspunkt, er, om arbejdsmarkedet på denne tyveårige periode har undergået løbende forandringer, og om

Hochschild's resultater derfor har ligeså stor aktualitet i dag, som de havde ved udgivelsen af bogen i 1997.

Man bør også huske på, at Hochschild's fund er gjort i et "Fortune 500"-firma. Det, at der er tale om en rig virksomhed, kunne således formodes at indvirke på hvilke værdier, der er dominerende i virksomheden og hvad der er i fokus for ledelsen. Med henvisning til, at der er tale om en virksomhed, som er blandt de rigeste i USA, er det oplagt at betragte den pågældende virksomhed som værende underlagt et særligt udtalt effektivitetsparadigme. Imidlertid argumenterer Hochschild for udvælgelsen af den pågældende virksomhed netop fordi denne også udmærker sig ved at være kåret som en af de ti mest familievenlige virksomheder i landet. På den baggrund kan Amerco betragtes som en ekstrem case, og i forlængelse heraf anføres det, at såfremt familie- og arbejdsliv ikke kan balanceres på en hensigtsmæssig måde på denne virksomhed, er det ikke sandsynligt, at det skulle gøre sig gældende i andre virksomheder. I forlængelse heraf må vi tage det forbehold, at Amerco er en privat virksomhed og at Hochschild's betragtninger derfor udelukkende beror på udtalelser fra og observationer af netop privatansatte. I det datasæt, der anvendes i indeværende projekt, er der imidlertid også en stor andel offentligt ansatte, hvad vi naturligvis må tage højde for ved anvendelse af Hochschild's pointer. Om end Hochschild's fund måske altså ikke er direkte overførbare til en dansk kontekst, argumenterer vi imidlertid for, at en del af de overordnede tendenser, hun beskriver, vil kunne genfindes i en dansk kontekst. Med henvisning til den udvikling, der blev skitseret i problemfeltet, fremgår det således, at det også for en stor del af danskerne er blevet nødvendigt at fokusere på, hvordan en hensigtsmæssig work-life-balance skabes.

7. Præsentation af og argumentation for valg af projektets variable

I det følgende præsenteres de variable, som indgår dels i projektets problemformulering, dels i de tilhørende hypoteser samt de variable, der elaboreres for i analysen. Endvidere argumenteres for relevansen af disse ud fra såvel teori som empiri. I det følgende gengives således de spørgsmål fra ISSP-spørgeskemaet, som vi mener "indfanger" de udvalgte variable.

Som det fremgår af problemformuleringen vil vi undersøge, hvordan ønsket om tid til henholdsvis familie og arbejde påvirkes af forskellige variable. På den baggrund udgør tid med familie og tid på arbejde projektets to afhængige variable (y_1 og y_2). Heroverfor udgør henholdsvis kontrol over egen arbejdstid, faktisk arbejdstid og indkomstniveau projektets uafhængige variable (x_1 , x_2 og x_3).

Projektets afhængige variable

Med henvisning til problemfeltet finder vi det interessant at afdække forskellige forholds betydning for måden, hvorpå danskerne ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde. I det anvendte datasæt tages følgende spørgsmål i brug, når de afhængige variable (y_1 og y_2) skal operationaliseres:

”Antag, at du kunne ændre den måde, du bruger din tid på, således at du kunne bruge mere tid på nogle ting og mindre tid på andre. Hvilke af aktiviteterne på den følgende liste, ville du gerne bruge mere tid på, hvilke ville du gerne bruge mindre tid på og hvilke ville du gerne bruge den samme mængde tid på som nu?”

Hertil kan respondenterne svare:

(Sæt ét kryds i hver række)

	Meget mere tid	Lidt mere tid	Samme tid som nu	Lidt mindre tid	Meget mindre tid	Ved ikke	Ikke relevant
1. Tid til erhvervsarbejde	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 8	☐ 7
2. Tid til husholdningsarbejde	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 8	☐ 7
3. Tid sammen med din familie.....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 8	☐ 7
4. Tid sammen med dine venner	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 8	☐ 7
5. Tid til fritidsaktiviteter	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 8	☐ 7

(Andersen et al 2006:1).

Med henvisning til projektets problemformulering forholder vi os udelukkende til spørgsmål 1 og 3. Da respondenterne anmodes om at svare på samtlige spørgsmål fra 1 til 5 og i princippet kan anføre f.eks. ”meget mere tid” som svar på samtlige spørgsmål, er dette i sig selv ikke noget problem, da spørgsmålene ikke er gensidigt udelukkende.

Problemet med anvendelsen af dette spørgsmål er imidlertid, at respondenterne ikke bliver bedt om at forholde sig til, at der kun er 24 timer i et døgn, og derfor kan svare, at vedkommende ønsker at bruge ”meget mere tid” på alle de anførte områder, selvom det af praktiske årsager ikke lader sig gøre. Her ville vi have haft glæde af en spørgsmålsformulering, der forudsatte, at respondenterne f.eks. skulle anføre timetal og på den måde indikere, hvor meget (mere eller mindre) tid, de konkret

ville bruge på de forskellige områder – og at disse timetal i sidste ende skulle summere op til 24. Hvis vi anvender det anførte spørgsmål som udgangspunkt for at ville sige noget konkret om, hvordan danskerne prioriterer deres tid, er ovenstående spørgsmålskonstruktion derfor ikke valid. Som konsekvens af de data, vi har haft til rådighed, har vi imidlertid valgt at indføre formuleringen ”ønsker at prioritere” i problemformuleringen, som er et forsøg på at imødekomme spørgsmålsformuleringen, så vi ikke udtaler os om faktiske forhold, når konstruktionen af spørgsmålet ikke tillader dette.

Projektets uafhængige variable

I det følgende præsenteres de respektive uafhængige variable, og i forlængelse heraf fremgår det spørgsmål samt tilhørende svarmuligheder fra datasættet, som vi mener, indfanger den pågældende variabel. Endvidere præsenteres og diskuteres kort de teoretiske og empiriske bidrag, som har inspireret til udvælgelsen af den aktuelle variabel.

Til afdækning af variabelen ”graden af kontrol over egen arbejdstid” (x_1) anvendes følgende spørgsmål:

”Hvilke af følgende udsagn beskriver bedst hvordan din arbejdstid fastlægges?”
(Med arbejdstid forstås her tiden fra du starter til du slutter arbejdet hver dag, og ikke det totale antal timer, som du arbejder om ugen eller om måneden).

- Tidspunktet for start og slutning på mit arbejde
 besluttet af min arbejdsgiver og **jeg kan ikke selv
 ændre dem** 1
- Inden for visse grænser** kan jeg selv beslutte,
 hvornår jeg vil starte og afslutte mit arbejde 2
- Jeg kan helt selv beslutte**, hvornår jeg vil starte og
 afslutte mit arbejde 3
- Ved ikke 8

(Andersen et al 2006:5).

Årsagen til, at ”graden af kontrol over egen arbejdstid” indgår som en af projektets uafhængige variable, er, at netop kontrol i og over arbejdssituationen indgår som et væsentligt element i mange

arbejdssociologiske bidrag. Ikke mindst i de fire bidrag, der blev præsenteret indledningsvist. Hos bl.a. Sennett og Giddens er det ganske vist ikke kontrol, der er det foretrukne ordvalg, men derimod *fleksibilitet*. I indeværende afsnit argumenterer vi imidlertid for, at kontrol over egen arbejdstid, er en væsentlig forudsætning for, at en given medarbejder oplever fleksibilitet i ansættelsen. Som det blev beskrevet, har Sennett og Giddens et grundlæggende forskelligt syn på det nutidige menneskes udfoldelsespotentialer og muligheder, og hvor Sennett overvejende fremhæver de negative aspekter ved det fleksible menneske og ditto arbejdsmarked, er Giddens i højere grad positivt stemt heroverfor. Med udgangspunkt i denne tilsyneladende modsætning gives således intet umiddelbart svar på, hvordan kontrol (eller muligheden for at være fleksibel) påvirker måden, hvorpå individer prioriterer tid på henholdsvis familie og arbejde, men når den teoretiske interesse for netop kontrol og fleksibilitet er så intensiv og divergerende, som tilfældet tilsyneladende er, argumenterer vi for vigtigheden af, at der i analysen medtages en variabel, som kan medvirke til at kaste lys over betydningen af netop dette forhold. Det skal nævnes, at vi med ovenstående spørgsmålsformulering alene indfanger den mulige betydning af *kontrol over arbejdstid*. Vi er således ikke med ovenstående spørgsmål i stand til at afdække, hvordan f.eks. *kontrol over arbejdsopgaver* influerer på ønsket om en given prioritering mellem familie og arbejde. Imidlertid er ovenstående spørgsmål valgt, fordi tid på arbejdet logisk må gå fra tid i andre sfærer (bl.a. familien). Derfor antager vi også, at kontrol over, hvornår arbejdet påbegyndes og afsluttes påvirker måden, hvorpå individet ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde.

Variablen ”faktisk arbejdstid” (x_2) indfanges ved hjælp af følgende spørgsmål:

”Hvor mange timer arbejder/arbejdede du normalt om ugen?”

Skriv antal timer om ugen (...)” (Andersen et al 2006:21).

Det fremgår af introduktionen til det spørgsmålssegment, som ovenstående spørgsmål er en del af, at respondenterne, når de svarer, skal forholde sig til deres *erhvervsmæssige beskæftigelse* (og altså ikke evt. frivilligt arbejde). Den sondring er vigtig for vores problemstilling, idet vi netop ønsker at sætte fokus på henholdsvis familie og det man kunne kalde ”aflønnet erhvervsarbejde”.

Med henvisning til de empiriske fund, som Arlie Hochschild præsenterer i bogen *”Tidsfælden”*, medtages ”faktisk arbejdstid” som uafhængig variabel i dette projekt, fordi det fremgår, at arbejdstiden er en væsentlig medvirkende årsag til, at mennesker fanges i den såkaldte ”tidsfælde”.

Eftersom Hochschilds fund stammer fra en amerikansk kontekst, finder vi det relevant at undersøge, hvordan den faktiske arbejdstid påvirker måden, hvorpå danskerne ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde.

Variablen ”indkomstniveau” (x_3) afdækkes ved følgende spørgsmål:

Hvad er din samlede årsindtægt – brutto – dvs. før skat?

(Med ”samlede årsindtægt” tænkes på alle former for indtægt, herunder løn, pension, B-indkomst, børnebidrag m.v.) (Andersen et al 2006:29).

Respondenterne kan herefter placere sig i én af ni grupper, gående fra ”under 100.000” som den laveste kategori til ”600.000 eller derover” som den højeste.

Med baggrund i Ronald Ingleharts teori om overgangen fra et moderne til et postmoderne samfund præget af en såkaldt postmaterialistisk værdiorientering, argumenterer vi for relevansen af at inddrage netop indkomst som uafhængig variabel. Dette fordi Inglehart beskriver, hvordan økonomisk sikkerhed og stabilitet er den udslagsgivende faktor, når det kommer til at beskrive, hvorfor nogle samfund har en anden overordnet værdiorientering end andre. Væsentligt er det således at pointere, at Ingleharts teori beskriver tendenser på et overordnet samfundsniveau. Konsekvensen af dette er imidlertid, at der i et ellers postmaterialistisk samfund, *også* eksisterer individer som er overvejende materialistiske i deres værdiorientering. På den baggrund antages det, at indkomst oplagt kan være det, ”der deler vandene”, også når det kommer til, hvordan den enkelte ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde – netop fordi værdiorienteringen hos individer med henholdsvis høj og lav indkomst, på baggrund af Ingleharts teori, må antages at være forskellig. Lidt forsimplet kan siges, at des mere postmaterialistisk et individ er, des mere fokuseret er det på at få indfriet det, man kunne kalde ikke-livsnødvendige behov. Det drejer sig altså ikke længere om at få mad på bordet og tøj på kroppen, men om at udfolde sit menneskelige potentiale og realisere sig selv. Formålet med dette projekt er ikke at af- eller bekræfte Ingleharts teori, men såfremt den tages for pålydende, er det interessant at se, hvordan økonomisk råderum og sikkerhed (som ifølge Inglehart indikerer et tiltagende selvrealiseringsfokus mv.) påvirker måden, hvorpå den enkelte ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde. Også Hochschild beskæftiger sig med, hvordan indkomstniveauet kan være en medvirkende faktor til, at nogle mennesker hyppigere

fanges i "tidsfælden" end andre. Hochschilds empiriske fund viser imidlertid, at det kun er i den såkaldte "bundgruppe", at økonomi er den altovervejende årsag til, at individer havner i tidsfælden. Med baggrund i den betydning indkomst tilsyneladende har for ønsket om at prioritere tid i henholdsvis familie og på arbejde, argumenterer vi for relevansen af at inddrage netop denne variabel i projektets analyse.

Projektets kontrolvariable

I det følgende præsenteres de variable, som vi ønsker at elaborere for i analysen. Det drejer sig om henholdsvis køn, alder og hjemmeboende børn.

Ligesom i ovenstående gengives de konkrete spørgsmål fra ISSP-spørgeskemaet, som "indfanger" pågældende kontrolvariable, og der argumenteres løbende for den teoretiske og empiriske relevans heraf.

Variablen "køn" (z_1) afdækkes ved følgende spørgsmål:

De næste spørgsmål handler om dig selv. Er du...?

- (1) Mand
- (2) Kvinde

(Andersen et al 2006:16).

Køn medtages som kontrolvariabel, på baggrund af det, der blev skitseret i problemfeltet; nemlig at der, på trods af stadig mere ligestilling kønnene imellem, stadig en klar tendens til, at kvinder varetager flere husholdnings- og omsorgsopgaver og lægger flere timer i hjemmet end mænd. En del eksisterende forskning peger også i retning af, at kvinder og mænd har forskellig værdiorientering, når det kommer til arbejde. De to køn fremhæver således grundlæggende forskellige arbejdsværdier som de mest betydningsfulde (Thuesen 2011:63). I forlængelse heraf beskriver Hochschild, hvordan der er forskel på de to køns ønske om tid til familie- og arbejdsliv. På den baggrund argumenterer vi for, at køn er en variabel, som der nødvendigvis må tages hensyn til i den videre analyse

Variablen ”alder” (z_2) afdækkes ved følgende spørgsmål:

Hvilket år er du født?

Skriv år du er født: 19__

(Andersen et al 2006:16).

Alder medtages som kontrolvariabel ud fra en teoretisk antagelse om, at fødselstidspunkt – og dermed alder på tidspunktet for besvarelsen af spørgeskemaet – oplagt kan påvirke måden, hvorpå respondenter ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde. I sammenhæng hermed beskriver Inglehart, ud fra den såkaldte socialiseringsteori, hvordan individer væsentligst socialiseres i de tidlige barne- og ungdomsår, hvorfor individer opvokset i en tid præget af økonomisk usikkerhed og ustabilitet, tenderer mod at være materialistiske i deres værdiorientering. Som sådan har vi en formodning om, at den ældre del af danskerne – oplagt som konsekvens af en anden værdiorientering – ønsker at prioritere tid i familie og på arbejde anderledes end yngre respondenter. Med henvisning til Inglehart kan der trækkes en grænse for et skifte i værdiorienteringen, der medfører, at generationer født i førkrigstiden har en grundlæggende anden værdiorientering end efterkrigsgenerationer. Vi argumenterer i forlængelse heraf for, at også individer, der er vokset op i efterkrigsårene og frem til velfærdsstatens indførelse i midten af 1950'erne, er blevet socialiseret i en tid, hvor ”rationeringssamfundet” stadig stod klart i erindringen. Endvidere formoder vi, at alder også i vid udstrækning er en indikator for, hvor individet er i sit liv, bl.a. i relation til at være under uddannelse, i erhvervsarbejde og have hjemmeboende børn. Når alder vurderes at hænge sammen med gennemlevelsen af specifikke livsfaser, argumenterer vi for relevansen af at inddrage alder som endnu en kontrolvariabel.

Variablen ”hjemmeboende børn” (z_3) indfanges med følgende spørgsmål:

Hvor mange personer i din husstand er under 18 år, dvs. mellem 0 og 17 år?

Hvortil respondenterne kan svare:

(Sæt kun ét kryds)

- Ingen personer under 18 år* 1
- 1 person under 18 år 2
- 2 personer under 18 år 3
- 3 personer under 18 år 4
- 4 personer under 18 år 5
- 5 personer under 18 år 6
- 6 personer *eller flere* under 18 år 7

(Andersen et al 2006:18).

Variablen ”hjemmeboende børn” er medtaget, fordi vi antager, at tilstedeværelsen af mindreårige børn i husstanden påvirker måden, hvorpå danskerne ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde. Hochschild beskriver i forlængelse heraf, hvordan det oftest er arbejdende forældre, der fanges i tidsfælden, og hvordan disse udvikler forskellige strategier med henblik på at overkomme og forene sig med det ”krydspres”, der opstår. I sammenhæng hermed viser nyere forskning, at det oftest er arbejdstagere i yngre børnefamilier, der oplever problemer med at forene familie- og arbejdsliv (Thuesen 2011:59). I forlængelse heraf skal det dog nævnes, at det havde været relevant at inddrage alderen på eventuelt hjemmeboende børn, da det må antages at påvirke prioriteringen af henholdsvis arbejde og familie forskelligt, om der er tale om teenagebørn eller småbørn.

7.1 Variabeloversigt

I nedenstående følger en oversigt indeholdende samtlige variable, der bliver analyseret på i dette projekt. Således fremgår de respektive variables måleniveau samt de rekodninger, vi har foretaget.

Tabel 1. Variabeloversigt, måleniveau og rekodning

Variabelnavn	Måleniveau	Rekodning i krydstabeller og elaboreringer	Rekodning i binær logistisk regression
y ₁ Tid med familie	Ordinal	- 0 = mindre tid - 1 = samme tid - 2 = mere tid	- 0 = ikke mere tid - 1 = mere tid
y ₂ Tid til arbejde	Ordinal	- 0 = mindre tid - 1 = samme tid - 2 = mere tid	- 0 = mindre tid - 1 = ikke mindre tid
x ₁ Kontrol over egen arbejdstid	Ordinal	- 0 = ingen kontrol - 1 = indenfor visse grænser - 2 = fuld kontrol	- 0 = fuld kontrol - 1 = indenfor visse grænser - 2 = ingen kontrol
x ₂ Faktisk arbejdstid	Ordinal	- 0 = 10-29 timer - 1 = 30-40 timer - 2 = 41+ timer	- 0 = 10-29 timer - 1 = 30-40 timer - 2 = 41+ timer
x ₃ Indkomst	Ordinal	- 0 = lav - 1 = middel - 2 = høj	- 0 = lav - 1 = middel - 2 = høj
z ₁ Køn	Nominal, dikotom	- 1 = mand - 2 = kvinde	- 1 = kvinder - 2 = mænd
z ₂ Alder	Ordinal	- 1 = 18-29 - 2 = 30-50 - 3 = 51-64	- 1 = 18-29 - 2 = 30-50 - 3 = 51-64
z ₃ Hjemmeboende børn	Nominal, dikotom	- 0 = nej - 1 = ja	- 0 = børn - 1 = ingen børn

8. Analytiske værktøjer og statistiske tests

Følgende afsnit omhandler de analytiske værktøjer og statistiske tests, der benyttes i projektets analyse.

Krydstabulering

I den forstående analyse benyttes *krydstabulering* for at kunne belyse sammenhængen mellem de uafhængige og afhængige variable. Krydstabulering benyttes til at undersøge og illustrere sammenhængen mellem to variable i et skema, hvor respondenterne fordeler sig i forhold til de omtalte variable. Dette kaldes også en *bivariat analyse*, da krydstabulering giver mulighed for at undersøge to variable simultant (Bryman 2004:231). I det følgende præsenteres endvidere en række statistiske værktøjer, der kan sige noget om sammenhængen mellem variable og styrken af denne.

Signifikansniveau

I analysen af datamaterialet vil beregninger af *signifikansniveauet* benyttes til at udlede noget om generaliserbarheden af den mulige sammenhæng mellem variable. En test af statistisk signifikans afdækker, hvor stor sandsynligheden er for, at resultaterne fra en given undersøgelse kan generaliseres ud til resten af den population, som det tilfældigt udvalgte sample er en stikprøve af (Bryman 2004:237). Jo højere niveau af statistisk signifikans en undersøgelse har, jo større sandsynlighed er der for, at det er muligt at genfinde de fundne resultater i populationen.

Signifikansniveauet findes ved at teste *nul-hypotesen*, med hvilken det antages, at der ikke er nogen sammenhæng mellem de to variable, som testes. Formålet med nul-hypotesen er således at påvise, at der ikke er en sammenhæng mellem den *uafhængige variabel* og den *afhængige variabel*. Nul-hypotesen kan illustreres således; $H_0: \mu = 0$. Ud over nul-hypotesen opstilles en alternativ hypotese, som har til formål at påvise, at der er en sammenhæng mellem den uafhængige og afhængige variabel. Denne hypotese betegnes H_a og illustreres således: $H_a: \mu \neq 0$. Hvis nul-hypotesen forkastes, kan den alternative hypotese H_a accepteres, og der er dermed sammenhæng mellem den uafhængige og afhængige variabel (de Vaus 2002:228-229).

Vi er altså interesserede i, om sammenhængen mellem de udvalgte variable er fremkommet ved et tilfælde. Denne sandsynlighed kommer til udtryk ved hjælp af *p-værdien*. P-værdien, som er et tal mellem 0 og 1, tager udgangspunkt i, at nul-hypotesen er sand, og en høj p-værdi vil derfor bekræfte at nul-hypotesen er sand og derfor kan godtages. En lav p-værdi vil omvendt indikere, at nul-hypotesen ikke er sand, og på den baggrund må forkastes, og den alternative hypotese, H_a ,

accepteres. Da det ofte vil være formålet at påvise en sammenhæng, tilstræbes som oftest en lav p-værdi (Andersen & Jakobsen 2009:66).

I indeværende projekt opererede vi med en hyppigt anvendt opdeling i tre overordnede signifikansniveauer, henholdsvis $p \leq 0,01$ (***) som det højeste niveau af statistisk signifikans, $p \leq 0,05$ (**) som det midterste niveau, og $p \leq 0,10$ (*) som det laveste niveau af signifikans, vi er villige til at acceptere (Diamantopoulos & Schlegelmilch 1997:139). I samfundsvidenskabelig forskning anvendes oftest et signifikansniveau på $p \leq 0,05$, hvilket vil sige, at der er mindst 95% sandsynlighed for, at den sammenhæng, der er fundet i samplet, også vil kunne genfindes i populationen (Bryman 2004:237). Vi vil i dette projekt tilstræbe et sådant signifikansniveau, men ikke på forhånd afskrive at omtale og analysere fund på et 90% signifikansniveau.

Gamma-test

Gamma-koefficienten anvendes som mål for en variabelsammenhængs styrke og retning. Gamma anvendes på *ordinalskalerede* variable eller på *nominalskalerede* variable med to værdier, også kaldet *dikotome* variable. En gamma-test viser, hvorvidt respondenter, der har et højt udfald på en variabel, ligeledes har et høj udfald på en anden variabel. Gamma udmunder i en *korrelationskoefficient*, som beskriver styrken for en enten positiv eller negativ korrelation. Gamma-koefficienten kan antage en værdi mellem -1 og 1, som er en henholdsvis perfekt negativ og perfekt positiv sammenhæng. En gammakoefficient på 0, vil derimod indikere, at der ingen sammenhæng er (Andersen & Jakobsen 2009:92-93).

Gamma-koefficientens styrke:

Tabel 2.

Gamma	Tolkning
+/-0,0 - +/-0,09	Ingen nævneværdig sammenhæng
+/- 0,1 - +/-0,19	Svag sammenhæng
+/- 0,2 - +/- 0,29	Moderat sammenhæng
+/- 0,3 eller numerisk højere	Stærk sammenhæng

(Andersen & Jakobsen 2009:93).

Elaborering

Når der elaboreres inddrages flere variable i den bivariate analyse, som fokuserer på sammenhængen mellem to variable, x og y. Elaborering kan anvendes til at give en nærmere forklaring på sammenhængen mellem to variable ved at kontrollere for en 3. variable, eller endnu flere variable i en *multivariat* analyse. Når der kontrolleres for en 3. variable, får denne betegnelsen z-variabel. Z-variablen anvendes for at teste, om der er en direkte sammenhæng mellem x og y, eller om denne sammenhæng er påvirket af variabelen z. Er dette tilfældet, kan påvirkningen manifestere sig på flere måder, f.eks. i form af en *indirekte* sammenhæng, hvor den oprindelige sammenhæng i virkeligheden skyldes z-variablen. Der kan også være tale om en *spuriøs* sammenhæng, hvor den direkte sammenhæng forsvinder, når der elaboreres for z. Desuden kan der være tale om en interaktion, som viser sig ved, at effekten af x-variablen på y-variablen varierer med kategorien på z-variablen (de Vaus 2002:300-302). I nedenstående følger en grafisk afbildning af de omtalte trivariate sammenhænge:

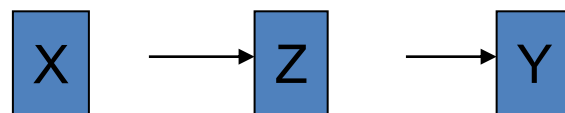
Direkte sammenhæng

Figur 3.

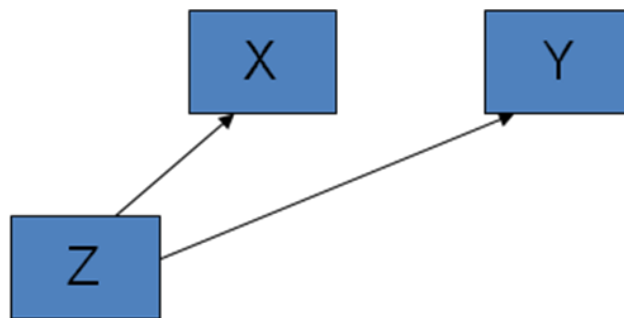
Indirekte sammenhæng

Figur 4.

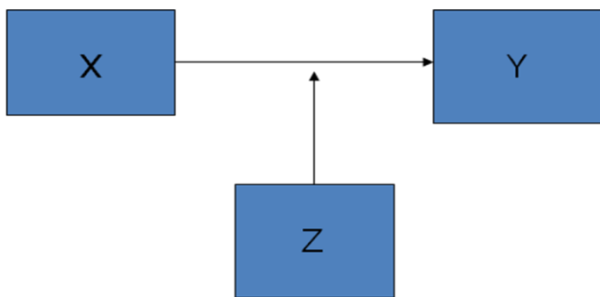
Spuriøs sammenhæng

Figur 5.

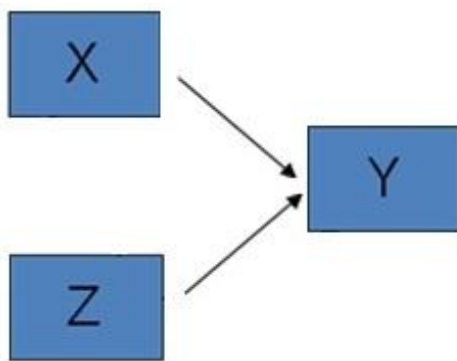
Interaktion

Figur 6.

Sideordnet effekt

Figur 7.

(Agresti & Finlay 2009:315).

Ved elaborering anvendes gamma til at måle styrken af en given sammenhæng, men ved elaborering er der tale om to forskellige gammakoefficienter, henholdsvis *lokale gamma* og *partielle gamma*. Lokale gammaer er de værdier, der beskriver sammenhængen mellem x og y

indenfor en bestemt kategori af z-variablen. Den partielle gamma anvendes som led i at beskrive sammenhængen i et bredere perspektiv, da denne siger noget om summen af de lokale gammaer. Den partielle gamma benævnes i denne opgave den kontrollerede gamma, og ved sammenligning af denne med den såkaldt bivariate gamma (sammenhængen mellem de oprindelige variable, x og y), kan det vurderes, hvor stærk en effekt z-variablen har på den oprindelige, bivariate sammenhæng. Da vi i indeværende projekt ønsker at afdække såvel potentielt indirekte og spuriøse sammenhænge som eventuel interaktion, forudsættes det, at vi vurderer såvel lokale gammaer som forholdet mellem den bivariate og den kontrollerede gamma. I forlængelse heraf skal det anføres, at følgende formel tages i anvendelse, når vi skal beregne, om der faktisk er forskel mellem de lokale gammaværdier i en trivariat analyse:

$$(y_2 - y_1) \pm z \sqrt{((se_1)^2 + (se_2)^2)}$$

(Agresti & Finlay 2009:314).

Der tages her udgangspunkt i de lokale gammaer, der ønskes sammenlignet (y_2 og y_1), samt de tilhørende standardfejl (se_1 og se_2). Standardfejlen for differencen mellem de lokale gammaer er givet ved $\sqrt{((se_1)^2 + (se_2)^2)}$. Ved indførelse af en z-værdi på 1,96 beregnes på den baggrund et konfidensinterval på et 95% sikkerhedsniveau. Såfremt det beregnede interval ikke indeholder 0, kan nul-hypotesen (at der ingen forskel er på de sammenlignede grupper) forkastes, og det kan med 95% sikkerhed slås fast, at de(n) fundne forskelle også gør sig gældende i populationen (Agresti & Finlay 2009:313-14).

Logistisk regression

I forbindelse med projektets analyse gennemføres endvidere logistisk regression med det formål at elaborere for mere end to uafhængige variable på én gang. Regression er således i udgangspunktet en ”udbygget” elaboreringsmetode, men hvor en almindelig krydstabulering med mere end to uafhængige variable ofte er særdeles svær at overskue, tilbyder den logistiske regression et mere overskueligt ”output”. En regressionsanalyse tillader således netop, at den samlede effekt af flere variable kan studeres samtidigt (de Vaus 2002:324).

Der er flere forskellige typer af regressionsmodeller, som hver især kræver, at forskellige forudsætninger er opfyldt, hvorfor vi i forbindelse med dette projekt har gjort os forskellige overvejelser i forbindelse med netop valget af regressionsmodel. Således er vi, på grund af de

afhængige variables måleniveau, afskåret fra at foretage en lineær regression, eftersom en sådan fordrer, at den afhængige variabel er intervallskaleret. De afhængige variable i dette projekt er derimod ordinalskalerede, hvorfor vi har valgt at gennemføre en multipel binær logistisk regression, hvilket indebærer, at den afhængige variabel kun kan antage to kategorier. Denne fremgangsmåde er valgt for at få et overblik over hvilke uafhængige variable, der væsentligst har betydning for udfaldet på de afhængige variable. Endvidere gennemføres den binære logistiske regression med det for øje at kunne beregne sandsynligheder for udfaldet på den afhængige variabel ud fra de respektive uafhængige variable.

Den logistiske regressionsligning ser ud som følger:

Med k uafhængige variable:

$$L = \alpha + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k + \varepsilon$$

$$\text{hvor } L = \log \left[\frac{P(y=1)}{1-P(y=1)} \right]$$

$$\text{og } \left[\frac{P(y=1)}{1-P(y=1)} \right] \text{ er odds'ene for } y = 1.$$

(Agresti & Finlay 2009:484-488).

Sandsynligheden for et givent udfald er da givet ved følgende formel:

$$\left(\frac{e^{\alpha + \beta x + \varepsilon}}{1 + e^{\alpha + \beta x + \varepsilon}} \right) = \left(\frac{\text{odds}}{1 + \text{odds}} \right)$$

(Agresti & Finlay 2009:486).

Med henvisning til ovenstående ser en multipel logistisk regressionsligning med inddragelse af samtlige uafhængige variable i dette projekt ud som følger:

$$L(y) = \alpha + \beta_1 x_{\text{kontrol}} + \beta_2 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_3 x_{\text{indkomst}} + \beta_4 x_{\text{køn}} + \beta_5 x_{\text{alder}} + \beta_6 x_{\text{børn}} + \varepsilon$$

Hvor ε indikerer tilstedeværelsen af et ”fejldet”, som dækker over variable, der ikke medtages i analysen samt alle øvrige, ukontrollerbare variable, der kan tænkes at have en betydning for udfaldet på ønsket om tid til henholdsvis familie og arbejde.

Med henblik på at sammenligne forskellige logistiske modellens styrke, sammenholdes deres såkaldte Nagelkerke-værdi (en slags ”pseudo- R^2 ”). Denne værdi er udtryk for, hvor god samlet forklaringskraft, en given model har. Nagelkerke antager værdier mellem 0 og 1, hvor værdien 1 angiver en perfekt model.

9. Analysestrategi

Følgende analysestrategi tjener til at give overblik over analysens opbygning og i forlængelse heraf, præcisere hvilke statistiske tests, der anvendes hvornår.

Analysens første del er bygget op som fortløbende hypotesetestning af de opstillede hypoteser. Den sjette hypotese behandles løbende, eftersom elaborering for udvalgte kontrolvariable gennemføres under hver af de øvrige hypoteser. Således indeholder første del af analysen krydstabulering mellem de variable, der er relevante for henholdsvis af- eller bekræftelse af den anførte hypotese, og i umiddelbar forlængelse heraf elaboreres for de udvalgte kontrolvariable. Efter elaboreringerne anføres det endeligt, om den pågældende hypotese kan be- eller afkræftes, hvorefter relevante teoretiske forklaringer herpå præsenteres. I første del af analysen analyseres særskilt på henholdsvis ønske om tid til familie og ønske om tid til arbejde. Dette er vi nødsaget til, fordi spørgsmålsformuleringen i det oprindelige ISSP-datasæt ikke forudsætter, at f.eks. ønske om mere tid til familie udelukker ønsket om mere tid til arbejde.

I anden del af analysen gennemføres den logistiske regression med henblik på at beregne sandsynligheden for givne udfald for ønsket om tid til familie og arbejde.

Analyse, del I

Med henvisning til, at projektets hypoteser lyder som følger:

- 1) Uafhængigt af faktisk arbejdstid ønsker et overvejende flertal af beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år *ikke* at bruge mindre tid med familien.
- 2) Uafhængigt af indkomstniveau ønsker et overvejende flertal af beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år *ikke* at bruge mindre tid med familien.
- 3) Indkomstniveau har betydning for, hvorvidt beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ønsker mere eller mindre tid til arbejde.

- 4) Faktisk arbejdstid har betydning for, hvorvidt beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ønsker mere eller mindre tid til arbejde.
- 5) Høj grad af kontrol over egen arbejdstid medfører, at der kan foretages en ideel prioritering mellem familie og arbejde.
- 6) Vi antager, at ovenstående forhold påvirkes af faktorer som køn, alder og tilstedeværelsen af hjemmeboende børn.

Gennemføres følgende krydstabuleringer og elaboreringer:

Hypotese 1) Krydstabulering mellem ønske om tid til familie (y_1) og faktisk arbejdstid (x_2)
Herunder elaborering for henholdsvis køn (z_1), alder (z_2) og hjemmeboende børn (z_3).

Hypotese 2) Krydstabulering mellem ønske om tid til familie (y_1) og indkomst (x_3)
Herunder elaborering for henholdsvis køn (z_1), alder (z_2) og hjemmeboende børn (z_3).

Hypotese 3) Krydstabulering mellem ønske om tid til arbejde (y_2) og indkomst (x_3)
Herunder elaborering for henholdsvis køn (z_1), alder (z_2) og hjemmeboende børn (z_3).

Hypotese 4) Krydstabulering mellem ønske om tid til arbejde (y_2) og faktisk arbejdstid (x_2)
Herunder elaborering for henholdsvis køn (z_1), alder (z_2) og hjemmeboende børn (z_3).

Hypotese 5) Henholdsvis krydstabulering mellem tid til familie (y_1) og kontrol over egen arbejdstid (x_1) og krydstabulering mellem tid til arbejde (y_2) og kontrol over egen arbejdstid (x_1). I forlængelse af hver af disse elaboreres for køn (z_1), alder (z_2) og hjemmeboende børn (z_3).

Rekodninger og måleniveau for de nævnte variable findes i den tidligere præsenterede variabeloversigt (tabel 1).

Med henvisning til de anvendte variables måleniveau (samtlige variable er ordinalskalerede, bortset fra køn og hjemmeboende børn, som er nominale, men med dikotome svarkategorier), fremgår det, at korrelationskoefficienten, gamma, tages i anvendelse, når vi udtaler os om eksistensen, styrken og retningen på en eventuel sammenhæng. I forbindelse med de nævnte elaboreringer forholder vi os ligeledes til værdien af lokale gammaer. Dette for at afdække, om der er interaktion; dvs. om effekten af det udvalgte x på det udvalgte y varierer indenfor forskellige kategorier af z -variablen.

Med henblik på at kunne slå fast, om der faktisk er tale om signifikante forskelle mellem to lokale gammaværdier tages tidligere omtalte formel i brug (se ”Analytiske værktøjer og statistiske tests”). Herudover forholder vi os til eventuelle forskelle i værdien på den bivariante og den kontrollerede gamma. Dette for at se, hvordan inddragelsen af en given kontrolvariabel overordnet påvirker den oprindelige bivariante sammenhæng; styrkes den, forbliver den på samme niveau eller svækkes den? Til beregning af forskelle mellem bivariat og kontrolleret gamma tages udgangspunkt i, at en forskel på 25 % eller derover indikerer, at der faktisk *er* forskel mellem de to forskellige gammaværdier. Denne fremgangsmåde er valgt, da vi ikke har mulighed for at bestemme den partielle gammas signifikansniveau.

Teoriens anvendelse i analysen

Projektets teorier tages i anvendelse, når de statistiske fund skal forklares – ud fra andet end rent intuitive betragtninger. Imidlertid bidrager teoretikerne med forskellige mulige forklaringer på de empiriske fund, og i visse tilfælde viser en given teori sig måske at være uden forklaringskraft eller ligefrem pege i modsat retning af empirien. Ud fra vores kritisk realistiske udgangspunkt må vi imidlertid indskærpe, at virkeligheden er en realitet, hvorimod teorier langt fra er det per definition. Som konsekvens heraf nævner vi også, når vi gør empiriske fund, som én eller flere af de udvalgte teoretikere ikke direkte har en forklaring på – eller hvor forklaringerne eventuelt viser sig modstridende. Vi har valgt at gennemføre alle krydstabuleringer og elaboreringer, førend vi inddrager teori. Dette er måske ikke den mest læsevenlige fremgangsmåde, men vi har valgt den, fordi vi først ønsker at inddrage teori, når det står klart, om en given hypotese rent faktisk skal be- eller afkræftes.

Når det er sagt, må vi også forholde os til, at de udvalgte teorier befinder sig på det, man kunne kalde ”forskellige forklaringsniveauer”. Således befinder Giddens, Inglehart og til en vis grad Sennetts, teorier sig på et makrosociologisk, samfundsniveau, hvorimod Hochschilds betragtninger i udtalt grad tager direkte afsæt i empiriske fund. På den baggrund vil Hochschilds pointer ofte bruges som en mulighed for at ”bygge bro” mellem de empiriske fund og mere makrosociologiske mønstre og strukturer.

Analyse, del II

Efter krydstabulering og tilhørende elaboreringer følger de binære logistiske regressioner. Med binær menes, at de oprindelige 3 kategorier (mindre tid – samme tid – mere tid) indenfor hver y-variabel er skåret ned til to. Med henvisning til, at vi ønsker at vurdere, hvorvidt inddragelsen af en given variabel styrker henholdsvis svækker modellens samlede forklaringskraft, inddrages de relevante variable ikke på én gang, men ”i hold” for til sidst alle at blive inddraget.

Fremgangsmåden er derfor som følger:

Ønske om tid til familie (y_1)

Logistisk regression med:

- Faktisk arbejdstid, køn, alder og hjemmeboende børn
- Indkomstniveau, køn, alder og hjemmeboende børn
- Kontrol over egen arbejdstid, køn, alder og hjemmeboende børn
- Faktisk arbejdstid, indkomstniveau, kontrol over egen arbejdstid, køn, alder og hjemmeboende børn

Ønske om tid til arbejde (y_2)

Logistisk regression med:

- Faktisk arbejdstid, køn, alder og hjemmeboende børn
- Indkomstniveau, køn, alder og hjemmeboende børn
- Kontrol over egen arbejdstid, køn, alder og hjemmeboende børn
- Faktisk arbejdstid, indkomstniveau, kontrol over egen arbejdstid, køn, alder og hjemmeboende børn

Såfremt inddragelse af en eller flere af ovenstående variable resulterer i insignifikante resultater, fraskæres den/disse, så vi slutteligt kan beregne statistisk signifikante (og dermed repræsentative) sandsynligheder for givne udfald for ønsket om tid til familie og arbejde.

10. Analyse

I det følgende analyseres på det anvendte datasæt med det formål at af- eller bekræfte de stillede hypoteser. Analysen er, som tidligere nævnt, delt op i to, henholdsvis en del, hvor vi krydstabulerer relevante variable og elaborerer for udvalgte kontrolvariable (z_1 , z_2 og z_3). I forlængelse heraf skal det præciseres, at der kontinuerligt tages stilling til hypotese 6, eftersom elaborering for kontrolvariable indgår som del af analysen af de øvrige hypoteser. Når såvel krydstabel som elaboreringer er gennemført i henhold til en given hypotese, af- eller bekræftes denne, og analysens fund sættes i teoretisk perspektiv. Denne fremgangsmåde er valgt, så vi kan analysere alle fund, der har relevans for bekræftelse eller afkræftelse af hver enkelt hypotese, under ét. Da ønsket om tid til arbejde og ønske om tid til familie ikke er indbyrdes udelukkende, forholder vi os særskilt til hver af disse.

Efter analysens første del følger anden del, hvor vi gennemfører binær logistisk regression, og diskuterer teoretiske implikationer undervejs.

10.1 Analyse, del I

10.1.1 Analyse af hypotese 1

I nedenstående afsnit præsenteres de krydstabeller og elaboreringer, der findes relevante for belysning af hypotese 1. Disse analyseres og diskuteres efterfølgende ud fra projektets teorier. I forlængelse heraf lyder hypotese 1: *Uafhængigt af faktisk arbejdstid ønsker et overvejende flertal af beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ikke at bruge mindre tid med familien.*

For at belyse denne hypotese benyttes først og fremmest en krydstabel over de to variable *ønske om tid med familien* (y_1) og *faktisk arbejdstid* (x_2). Krydstabellen fremgår således herunder.

Tabel 3: Krydstabulering mellem y_1 og x_2

Faktisk arbejdstid * Ønske om tid med familie

			Tid med familie			Total
			Mindre tid	Samme tid	Mere tid	
Arbejdstid	10-29 timer	Count	1	27	42	70
		% within Arbejdstid	1,4%	38,6%	60,0%	100,0%
	30-40 timer	Count	2	184	476	662
		% within Arbejdstid	,3%	27,8%	71,9%	100,0%
	41+ timer	Count	2	56	167	225
		% within Arbejdstid	,9%	24,9%	74,2%	100,0%
Total		Count	5	267	685	957
		% within Arbejdstid	,5%	27,9%	71,6%	100,0%

- Gammaværdi: 0,126, p-værdi: 0,082 = signifikansniveau: 91,8%

Af ovenstående tabels gammaværdi fremgår det, at der er en svag positiv sammenhæng mellem ønsket om tid med familien og faktisk arbejdstid. Det vil sige, at der er en svag tendens til, at jo mere respondenterne arbejder, des større sandsynlighed er der for, at de ønsker mere tid med familien, end de i forvejen har.

Derudover fremgår det af tabellens p-værdi, at den svage sammenhæng med 90% sikkerhed kan generaliseres ud til populationen. Signifikansniveauet er oplagt negativt påvirket af de få respondenter, der er at finde i celler, hvori svarkategorien *mindre tid* med familien indgår.

Som det fremgår af tabellen svarer meget få respondenter, at de ønsker mindre tid med familien. Dette bunder sandsynligvis i, at det faktisk er en meget lille andel af respondenterne, der ønsker mindre tid med familien, men almene samfundsnormer kan ligeledes tænkes at spille en rolle, da der oplagt eksisterer normative ”forskrifter”, som tilskriver, at det ikke er acceptabelt at have et ønske om at nedprioritere sin familie. Ud fra ovenstående tabel ses det altså, at det kun er 0,5%, svarende til 5 ud af 950 respondenter, der ønsker mindre tid med familien, og det må på baggrund heraf anføres, at hypotese 1 umiddelbart kan bekræftes. Der vil dog i nedenstående blive elaboreret

for køn (z_1), alder (z_2) og hjemmeboende børn (z_3) for at undersøge om disse kontrolvariable kan påvirke og nuancere ovenstående krydstablers resultater.

Elaborering for køn (z_1)

Når sammenhængen mellem faktisk arbejdstid og ønsket om tid med familien elaboreres for køn opnås følgende resultater (bilag 1, tabel 1, side 125). For mænd findes en svag positiv sammenhæng (gammaværdi 0,102), som dog er insignifikant (p-værdi 0,295) og derfor ikke kan generaliseres ud til populationen. For kvinder findes en moderat positiv sammenhæng (gammaværdi 0,298), og denne sammenhæng er signifikant (p-værdi 0,009), hvilket vil sige, at den kan generaliseres ud til populationen. Det fremgår altså, at sammenhængen mellem ønske om tid til familien og respondentens faktiske arbejdstid er stærkest hos kvinder, da der her er en moderat sammenhæng, som med 99% sikkerhed kan generaliseres ud til populationen. Umiddelbart fremgår det altså, at der er interaktion mellem køn og den bivariate sammenhæng, sådan at forstå, at effekten af den uafhængige variabel på den afhængige variabel varierer med forskellige værdier af kontrolvariablen. Imidlertid er vi nødt til at beregne forskelle mellem lokale gammaer for de to grupper for at kunne sige, om der er signifikante forskelle herimellem. Såfremt det ikke er tilfældet, kan vi ikke være sikre på, at interaktionen mellem køn og den oprindelige sammenhæng også findes i populationen. Med henvisning til Agresti & Finlay-formlen (se ”Analytiske værktøjer og statistiske tests”) udregnes således et 95% konfidensinterval, der indeholder nul (-0,09;0,48), hvilket vil sige, at nul-hypotesen (at der ingen forskel er mellem mænd og kvinder) ikke kan forkastes, og det derfor ikke kan påvises, at der er en signifikant forskel mellem kvinder og mænd og deres ønske om tid med familien afhængig af faktisk arbejdstid.

Det er dermed ikke umiddelbart muligt at påvise en signifikant forskel mellem kønnene, men for at undersøge om køn forklarer noget af den oprindelige sammenhæng mellem ønske om tid med familien og faktisk arbejdstid udregnes forskellen mellem den bivariate (zero-order) gamma (0,126) og den kontrollerede (1st-order) gamma (0,183). Det fremgår således, at køn forklarer noget af den oprindelige sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønsket om tid med familien. Dette, da der er en forskel mellem den bivariate gamma og den kontrollerede gamma på 45%. Overordnet kan det altså siges, at inddragelsen af køn styrker den oprindelige sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til familien.

Elaborering for alder (z_2)

Når sammenhængen mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid med familien elaboreres for alder opnås følgende resultater (bilag 1, tabel 2, side 125). For de 18-29-årige findes ingen nævneværdig sammenhæng (gammaværdi 0,048). For de 30-50-årige findes en svag sammenhæng (gammaværdi 0,254), som er signifikant (p-værdi 0,021) og derfor kan generaliseres ud til populationen. For de 51-64-årige findes ingen nævneværdig sammenhæng (gammaværdi 0,044). Da sammenhængen hos de 30-50-årige er signifikant, i modsætning til de øvrige aldersgrupper, udregnes forskellen mellem lokale gammaer for at finde ud af, om der er statistisk signifikant forskel mellem aldersgrupperne. Når forskellen mellem de lokale gammaer udregnes, opnås to intervaller, der begge indeholder nul (-0,28;0,69) og (-0,51;0,09), hvilket vil sige, at nul-hypotesen (at der ingen forskel er mellem aldersgrupperne) ikke kan forkastes. Det kan altså ikke påvises, at der eksisterer signifikante forskelle mellem aldersgrupperne i populationen, når det kommer til, hvordan faktisk arbejdstid påvirker ønsket om tid til familien, men for at undersøge, om alder alligevel bidrager med at forklare noget af sammenhængen mellem ønske om tid med familien og faktisk arbejdstid, udregnes forskellen mellem den bivariante gamma (0,131) og den kontrollerede gamma (0,177). Det fremgår heraf, at alder forklarer noget af den oprindelige sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønsket om tid med familien. Dette, da der er en forskel mellem den bivariante og kontrollerede gamma på 35%. Inddragelsen af alder styrker altså den oprindelige sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid med familien.

Elaborering for hjemmeboende børn (z_3)

Når sammenhængen mellem faktisk arbejdstid og ønsket om tid med familien elaboreres for hjemmeboende børn opnås følgende resultater (bilag 1, tabel 3, side 126). For respondenter uden hjemmeboende børn findes ingen sammenhæng (gammaværdi 0,007). For respondenter med hjemmeboende børn findes en signifikant, stærk positiv sammenhæng (gammaværdi 0,352, p-værdi 0,004). Det vil sige, at den stærke positive sammenhæng mellem ønske om tid til familien og faktisk arbejdstid hos gruppen med hjemmeboende børn kan generaliseres ud til populationen. Der er også i denne tabel en tendens, at langt de fleste respondenter ønsker mere tid med familien, end de i forvejen har (676 respondenter ud af 943 ønsker således mere tid). Denne tendens gør sig, som nævnt, især gældende hos respondenter med hjemmeboende børn.

Da sammenhængen er insignifikant hos respondenter uden hjemmeboende børn, men signifikant hos respondenterne med hjemmeboende børn, udregnes forskellen mellem de lokale gammaer.

Herved opnås et interval, hvori nul ikke indgår (0,05;0,64), hvilket vil sige, at nul-hypotesen (at der ikke er en forskel mellem grupperne) kan afvises. Dette medfører, at det med 95% sikkerhed kan udelukkes, at den forskel, der findes mellem grupperne, er udtryk for en statistisk tilfældighed. Der er altså signifikant forskel mellem individer uden hjemmeboende børn og individer med hjemmeboende børn, når det kommer til, hvordan faktisk arbejdstid påvirker ønsket om tid med familien.

Når forskellen mellem den bivariante gamma (0,133) og den kontrollerede gamma (0,127) udregnes, findes en forskel mellem disse på 4,5%, hvilket vil sige, at inddragelsen af variabelen hjemmeboende børn under ét ikke forklarer nogen nævneværdig del af den oprindelige bivariante sammenhæng. En mulig årsag hertil kan være, at der er tale om såkaldt sideordnede effekter, såfremt faktisk arbejdstid og tilstedeværelsen af hjemmeboende børn påvirker ønske om tid til familie uafhængigt. Med henvisning til ovenstående fremgår det dog, at variabelen bidrager med forklaringskraft indenfor gruppen af respondenter med hjemmeboende børn.

Bekræftelse af hypotese 1

Som det fremgår af ovenstående analyse, er der en tydelig tendens til, at respondenterne ønsker mere tid til familien. Dette gør sig gældende for et overvejende flertal af respondenter i samtlige arbejdstidskategorier. Med henvisning til præmissen for bekræftelse af hypotese 1, at en større andel skal have anført, at den ønsker ”mere tid” sammenlignet med dem, der anfører henholdsvis ”samme tid” eller ”mindre tid”, fremgår det, at hypotesen umiddelbart kan bekræftes: Uafhængigt af faktisk arbejdstid ønsker et overvejende flertal af beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år *ikke* at bruge mindre tid med familien.

Endvidere fremgår det, at den bivariante sammenhæng mellem ønske om tid til familie og faktisk arbejdstid styrkes, når køn inddrages.

Elaborering for alder viser, at inddragelsen heraf ligeledes styrker den oprindelige sammenhæng, mens inddragelsen af variabelen *hjemmeboende børn* ikke bidrager til nævneværdig forklaring af den bivariante sammenhæng. Dog fremgår det, at der er signifikant forskel på den bivariante sammenhængsstyrke for gruppen uden hjemmeboende børn og gruppen med, og således er der tale om interaktion.

10.1.2 Analyse af hypotese 2

I nedenstående afsnit præsenteres de krydstabeller og elaboreringer, der findes relevante for belysning af hypotese 2. Disse analyseres og diskuteres efterfølgende ud fra projektets teorier. I

forlængelse heraf lyder hypotese 2: *Uafhængigt af indkomstniveau ønsker et overvejende flertal af beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ikke at bruge mindre tid med familien.*

For at belyse denne hypotese benyttes først og fremmest en krydstabel over de to variable *ønske om tid med familien* (y_1) og *indkomstniveau* (x_3).

Krydstabellen fremgår således herunder.

Tabel 4: Krydstabulering mellem y_1 og x_3

Ønske om tid med familie * Indkomstniveau

		Indkomstniveau			Total	
		Lav	Middel	Høj		
Tid med familie	Mindre tid	Count	1	4	1	6
		% within indkomstniveau	,7%	,6%	,4%	,5%
	Samme tid	Count	44	192	77	313
	% within indkomstniveau	29,1%	27,3%	29,3%	28,0%	
	Mere tid	Count	106	507	185	798
	% within indkomstniveau	70,2%	72,1%	70,3%	71,4%	
Total		Count	151	703	263	1117
		% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

- Gammaværdi: -0,007, p-værdi: 0,903 = signifikansniveau: 9,7%

Det fremgår umiddelbart af tabellen, at ovennævnte hypotese kan bekræftes. Det ses, at ud af de 1117 respondenter, der har svaret på begge spørgsmål, er der kun seks respondenter (0,5%), der har svaret, at de ønsker mindre tid med familien.

Det meget lille respondentantal i kategorien *mindre tid* med familien gør samtidig, at det ikke er muligt yderligere at vurdere, hvordan indkomstniveau eventuelt indvirker på netop dette ønske. Det samme gør sig gældende, når der ses på kategorierne *samme tid* og *mere tid* med familien. Her er fordelingen således den samme uanset hvilken indkomstniveauekategori, der ses på. Den

procentuelle fordeling i de tre kategorier af tid med familien ændres således ikke, når der krydses med indkomstniveau. Dette fremgår endvidere af gammaværdien (-0,007), som ligger langt fra de -0,1, der indikerer tilstedeværelsen af svag negativ sammenhæng.

Når det påtænkes, at det dårligste signifikansniveau udgøres af en p-værdi på 1, ligger den aktuelle p-værdi (0,903) så tæt på, at man på ingen måde kan tale om en signifikant forskel. I dette tilfælde ser det således ud til, at nul-hypotesen ikke kan afvises, hvilket også umiddelbart fremgår af værdierne i tabellen. Heraf fremgår det, som nævnt, at der ikke er nogen varians over kategorierne af ønske om tid med familien, når der krydses med indkomstniveau.

I et forsøg på at nuancere ovenstående billede har vi også her elaboreret for køn (z_1), alder (z_2) og hjemmeboende børn (z_3).

Elaboreringerne cementerer imidlertid kun billedet yderligere. Således opnås der ikke signifikante resultater, uanset hvilken kontrolvariabel, der elaboreres for. Kontrolvariablerne kan altså ikke forklare den forskel, der er på de respondenter, der placerer sig i de forskellige kategorier omhandlende ønske om tid med familien. Her skal det dog nævnes, at størrelsen på det anvendte sample kan have en del af skylden for resultaternes ringe signifikansniveauer, idet der i nogle elaboreringer umiddelbart ses forskelle, der virker betydelige, men som oplagt på baggrund af samplets størrelse, ikke kan betegnes som signifikante.

Elaborering for køn (z_1)

I elaboreringen for køn ses en umiddelbar forskel på, hvordan henholdsvis mænd og kvinder fordeler sig i kategorierne for ønske om tid til familien (bilag 1, tabel 4, side 126). Hvor det for mændenes vedkommende er 68,3%, der ønsker mere tid til familien, gælder dette for 74,7% af kvinderne. Det mest interessante, når der ses på indkomst, er, at for mænd med lav indkomst ønsker 62,3% mere tid med familien, hvorimod dette gør sig gældende for 68,3% af mænd med høj indkomst. Hos kvinderne, derimod, er det 74,5% af dem med lav indkomst, der ønsker mere tid med familien, hvorimod de højtlønnede kvinder "kun" ønsker det i 69,6% af tilfældene. Så selvom flere kvinder end mænd har et ønske om at bruge mere tid på familien, så er denne tendens dog mindre udtalt for højtlønnede kvinder. Tendensen er modsat hos mændene, der generelt ikke ønsker mere tid med familien i lige så høj grad som kvinderne, men her er det især de højtlønnede mænd, der ønsker mere tid.

Hvor interessante ovenstående betragtninger end måtte være, skal det nævnes, at det anvendte sample i dette tilfælde ikke er tilstrækkeligt stort til, at de fundne resultater kan siges at gælde for

populationen. Dette fremgår af, at p-værdien for mænd er 0,258, og p-værdien for kvinder er 0,575. Begge er altså insignifikante.

Elaborering for alder (z_2)

I elaboreringen for alder ses kun i et enkelt tilfælde en gammaværdi, der viser en sammenhæng af svag grad (se bilag 1, tabel 5, side 127). Det fremgår således, at der i gruppen af 18-29-årige findes en gammaværdi på -0,169, hvilket indikerer, at der for denne aldersgruppe findes en svag negativ sammenhæng, således, at jo højere indkomstniveau, des mindre er udtalt er tendensen til at ønske mere tid til familien. Der er dog kun 135 respondenter repræsenteret i denne aldersgruppe, hvilket afspejles i en p-værdi på 0,330. Det kan således ikke forsvares at uddrage noget generelt om populationen ud fra dette sample.

Elaborering for hjemmeboende børn (z_3)

Når der elaboreres for hjemmeboende børn, findes en svag negativ sammenhæng (gammaværdi - 0,101) i gruppen med hjemmeboende børn under 18 år (bilag 1, tabel 6, side 127). Gammaværdien indikerer altså, at der er en svag tendens til, at jo højere indkomstniveau, des mindre udtalt er ønsket om mere tid med familien for gruppen med hjemmeboende børn. Med en p-værdi på 0,324, kan dette fund dog ikke generaliseres ud til populationen. For gruppen uden børn findes ingen nævneværdig sammenhæng.

For samtlige elaboreringer forholder det sig således sådan, at de kontrollerede gammakoefficienter ikke viser nævneværdige sammenhænge.

Bekræftelse af hypotese 2

Generelt kan det siges, at kombinationen af lettere uklare sammenhænge i samtlige elaboreringer, sammenholdt med, at der ofte er få respondenter i de enkelte celler, gør, at der aldrig opnås et tilstrækkelig højt signifikansniveau. Det er således kun den indledende krydstabel, der kan anvendes som udgangspunkt for at svare på den stillede hypotese, da ingen af elaboreringerne formår at styrke eller nuancere den oprindelige bivariate sammenhæng. Det kunne i forlængelse heraf formodes, at et større sample ville have vist de samme tendenser, dog på et signifikant niveau, men dette må forblive en formodning.

Konklusionen må derfor være, som der blev indledt med, at hypotese 2 kan bekræftes. Som det

fremgår af ovenstående analyse, er der en tydelig tendens til, at respondenterne ønsker mere tid til familien. Dette gør sig gældende for et overvejende flertal af respondenter i samtlige indkomstkategorier. Med henvisning til præmissen for bekræftelse af hypotese 2, at en større andel skal have anført, at den ønsker ”mere tid” sammenlignet med dem, der anfører henholdsvis ”samme tid” eller ”mindre tid”, fremgår det, at hypotesen umiddelbart kan bekræftes: Uafhængigt af indkomstniveau ønsker et overvejende flertal af beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år *ikke* at bruge mindre tid med familien.

Teoretiske forklaringer på hypotese 1 og 2

I det følgende behandles de empiriske fund afdækket under hypoteser 1 og 2 i en teoretisk kontekst. Disse behandles under ét, da vi argumenterer for, at relevante teoretiske pointer i vidt omfang er de samme.

Som det fremgår af de præsenterede krydstabeller forholder det sig sådan, at et overvejende flertal angiver ønske om at ville bruge mere tid med familien. Dette såvel, når der krydses med faktisk arbejdstid, som når der krydses med indkomst. Hvor fordelingen af respondenter indenfor kategorier af ønsket tid afhængigt af indkomstniveau er stort set identisk, er der imidlertid en større divergens i fordelingen af respondenter på tidskategorierne afhængigt af faktisk arbejdstid (dette afspejles også i styrken på sammenhænge i de to tilfælde). I nedenstående er der imidlertid væsentligst fokus på den helt overordnede tendens; nemlig at stort set alle angiver ønske om at ville bruge mere tid med familien.

Som tidligere antydte, er en mulig forklaring på tendensen til, at et overvejende flertal ønsker mere tid med familien, at der eksisterer en norm, som foreskriver, at dette ønske er det eneste ”rigtige”. Imidlertid må ønsket om mere tid til familien i udgangspunktet betragtes som udtryk for, at individerne faktisk gerne vil bruge mere tid med familien. At det imidlertid i høj grad er et ønske, og ikke en realitet, ligger i umiddelbar forlængelse af Hochschilds observationer. Hun beskriver således netop med begrebet ”tidsfælden”, hvordan de individer, hun undersøger, generelt ønsker at bruge mere tid med familien, men samtidig bruger størstedelen af deres tid på arbejde. Denne betragtning kan være med til at forklare, hvorfor så stor en del af respondenterne ønsker mere tid med familien, og hvorfor andelen, der ønsker mere tid, er størst i gruppen, der arbejder mest (41+timer). Hochschild påpeger endvidere, at kvinder oftere føler sig fanget i tidsfælden end mænd, og denne tendens kan oplagt aflæses i elaboreringen for køn, hvoraf det fremgår, at den oprindelige

sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til familien er stærkest og mest repræsentativ for kvinder. Endvidere fremgår det, at den bivariate sammenhæng styrkes for aldersgruppen 30-50 år, hvilket kan læses som konsekvens, af at det netop er individer i denne aldersgruppe, som væsentligt oplever divergens mellem faktisk tid med familien og ønsker for samme. Dette oplagt som følge af, at disse individer oftere befinder sig situationer præget af krydspres mellem familie og arbejde. I forlængelse heraf virker det logisk, at tilstedeværelsen af hjemmeboende børn styrker den oprindelige sammenhæng markant, netop fordi individer, som følge af tilstedeværelsen af børn, i højere grad ønsker mere tid med familien, jo mere de faktisk arbejder. Om end der ikke i indeværende analyse ses på, hvordan hjemmeboende børn påvirker henholdsvis kvinder og mænd kan der, med henvisning til Hochschild, argumenteres for, at børn indvirker forskelligt på kvinder og mænds prioritering mellem familie og arbejde.

Med henvisning til såvel Hochschild som Inglehart kan der endvidere argumenteres for, at det, der er udslagsgivende for, at ønsket om mere tid til familien tilsyneladende ikke er realiseret, skal findes i enten en pragmatisk, økonomisk stillingtagen (at der ikke er råd til at prioritere anderledes) eller som følge af, at arbejdet bidrager med noget, familien ikke umiddelbart kan. Dette ”noget” kunne, med henvisning til de to teoretikere, meget vel være selvrealisering og umiddelbar anerkendelse. Således beskriver Inglehart arbejdet som en oplagt kilde til selvrealisering i postmoderne samfund, ligesom Hochschild omtaler, hvordan individerne, når det kommer til stykket, ikke ønsker at nedprioritere arbejdet, fordi det netop er herigennem de væsentligst føler sig selvrealiseret og anerkendt. Hochschild udlægger dette som konsekvens af, at arbejdspladsen har overtaget nogle funktioner, som familien tidligere varetog. Ud fra disse betragtninger kunne en mulig årsag til, at langt de fleste respondenter ønsker mere tid til familien, være – ikke at de rent faktisk ønsker det – men snarere, at de føler, de burde ønske det.

Imidlertid indikerer det faktum, at individer, stort set over en kam, angiver ønske om at ville bruge mere tid med familien, at familien måske spiller en større rolle, end hvad f.eks. Hochschild tilskriver den. Som det også fremgår af problemfeltet udgør familien således en institution, der, stabilt over en årrække, vurderes som værende meget vigtig for individerne. Dette bekræftes indirekte af de empiriske fund, hvoraf det netop fremgår, at stort set alle ønsker at bruge mere tid med familien. I forlængelse heraf er det ligeledes interessant at forholde sig til Giddens’ ”opgør” med traditioner og betydningen her. Han beskriver således, hvordan individer i det senmoderne samfund er sat fri af traditioner, og ikke længere behøver at ”læne sig op ad” f.eks. familien, når de

skal træffe valg for tilværelsen og udformningen af deres livsfortælling. Indeværende analyse kunne dog tyde på, at individer stadigvæk i vidt omfang tillægger familien stor betydning, og som konsekvens heraf ytrer ønske om at ville tilbringe mere tid med denne.

Giddens' teori kan imidlertid ligeledes anvendes som afsæt for at sige, at individernes ønske om mere tid med familien, er udtryk for, at de ønsker, at netop familien skal udgøre en mere betydelig del af deres livsfortælling. Ud fra Giddens' perspektiv kan der altså ligeledes argumenteres for, at individerne har tænkt over, hvordan de ønsker at prioritere deres tid, men at de er klar over, at ønsket ikke stemmer overens med, hvordan de faktisk lever. Derfor opstår ønsket om at ville bruge mere tid med familien som følge af individernes refleksive stillingtagen til, hvor stor en rolle familien skal spille i deres livsfortælling. Det udtalte ønske om at bruge mere tid med familien kan på den baggrund betragtes som en del af individernes refleksive projekt.

I forlængelse af ovenstående kan den udtalte tendens til at ønske mere tid med familien, ud fra en Sennett-optik, læses som konsekvens af, at det moderne samfunds arbejdsmarkedsrelationer i stigende grad er blevet fragmenterede og korte. Heroverfor udgør de familiære relationer i højere grad stabile og længerevarende forhold, som i kraft af netop dette karakteristika, kan medvirke til at "dulme" uroskabende effekter af et hektisk arbejdsliv. At de empiriske fund imidlertid går på ønske om tid med familien, og altså ikke siger noget om reel tid, indikerer, at det moderne arbejdslivs krav om fleksibilitet og konstant omstillingsparathed måske netop gør, at arbejdet – i strid med ønsket – prioriteres på bekostning af familien. Konsekvensen af en sådan udvikling kan, med henvisning til Sennett, være, at arbejdsmarkedets rationaler og logikker gradvist "smitter af" på familien, der som følge heraf er i fare for at miste sin stabiliserende og samlende funktion. Dette, oplagt fordi størstedelen af individernes tid og mentale energi ikke lægges i familien, men i stedet på arbejdet.

10.1.3 Analyse af hypotese 3

I følgende afsnit præsenteres de krydstabeller og elaboreringer, der findes relevante for belysning af hypotese 3. Disse analyseres og diskuteres efterfølgende ud fra projektets teorier. I forlængelse heraf lyder hypotese 3: *Indkomstniveau har betydning for, hvorvidt beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ønsker mere eller mindre tid til arbejde.*

For at belyse denne hypotese benyttes først og fremmest en krydstabel over de to variable *ønske om tid til arbejde* (y_2) og *indkomstniveau* (x_2).

Krydstabellen fremgår således herunder.

Tabel 5: Krydstabulering mellem y_2 og x_3

Ønske om tid til arbejde * Indkomstniveau

		Indkomstniveau			Total	
		Lav	Middel	Høj		
Tid til arbejde	Mindre tid	Count	46	368	143	557
		% within indkomstniveau	30,9%	52,9%	54,4%	50,3%
	Samme tid	Count	78	297	103	478
		% within indkomstniveau	52,3%	42,7%	39,2%	43,1%
	Mere tid	Count	25	31	17	73
		% within indkomstniveau	16,8%	4,5%	6,5%	6,6%
Total		Count	149	696	263	1108
		% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

- Gammaværdi: -0,210, p-værdi: 0,000 = signifikansniveau: 99%

Som det fremgår findes en højsignifikant, moderat negativ sammenhæng mellem indkomstniveau og ønske om tid til arbejde. Det forholder sig altså sådan, at jo højere indkomst, des mere udtalt er ønsket om at bruge mindre tid på arbejde.

Af tabellen ses det, at 50,3% af samtlige respondenter ønsker at bruge mindre tid på arbejde. 43,1% ønsker at bevare deres nuværende arbejdstid, mens 6,6% ønsker mere tid til arbejde. Heraf fremgår, at et overvejende flertal af respondenterne, uafhængigt af indkomst, ønsker at bruge enten mindre eller samme tid på arbejde. Tabellen viser ligeledes, at 16,8% af personer med lav indkomst ønsker at bruge mere tid på arbejdet. Dette er et væsentligt flere, end i gruppen med middel og høj indkomst, hvor det drejer sig om henholdsvis 4,5% og 6,5%. Gruppen af respondenter med lav indkomst, der ønsker at arbejde mere, er altså knap tre gange større end gruppen med samme ønske blandt respondenter med middelindkomst, og fire gange større end gruppe med samme ønske blandt

respondenter med høj indkomst. Ligeledes er andelen af respondenter med lav indkomst, som ønsker at bruge mindre på arbejde (30,9%), væsentlig mindre end de tilsvarende andele for respondenter med henholdsvis middel og høj indkomst (52,9% og 54,4%). Disse fund stemmer overens med den overordnede sammenhæng, som netop indebærer, at jo lavere indkomst, des mere udtalt er ønsket om at arbejde mere.

I gruppen af respondenter, der ønsker samme tid til arbejde, ses en mindre divergens mellem indkomstkategoriene. I lavindkomstgruppen ønsker 52,3% at bruge samme tid på arbejdet. Dette gør sig gældende for henholdsvis 42,7% af respondenterne i middelindkomstgruppen og 39,2% af respondenterne i højindkomstgruppen. Således fremgår det, at respondenter i lavindkomstgruppen også i højere grad end respondenter i middel- og højindkomstgruppen ønsker at bevare deres nuværende arbejdstid.

I det følgende elaboreres for de udvalgte kontrolvariable. Dette gør det muligt at se, om den bivariante sammenhæng eventuelt kan forklares ud fra en eller flere kontrolvariable, og om der på den baggrund eventuelt er tale om indirekte og direkte effekter eller interaktion.

Elaborering for køn (z_1)

Ved elaborering for køn fremgår det, at der findes en højsignifikant, moderat negativ sammenhæng mellem ønsket om tid til arbejde og indkomstniveau for såvel mænd (-0,214) som kvinder (-0,297) (bilag 1, tabel 7, side 128). For begge køn gælder det altså, at jo højere indkomstniveau, des mere udtalt er tendensen til at ønske mindre tid til arbejde.

For at afvise nul-hypotesen (at der ikke er en forskel mellem kønnene) udregnes forskellen mellem de lokale gammaer. Hermed opnås et interval (-0,29;0,12), der overlapper nul, hvorfor nul-hypotesen ikke kan afvises. Det kan altså ikke med 95% sikkerhed siges, at den fundne interaktion også findes i populationen.

For højindkomstgruppen ses det endvidere, at kvinder i højere grad end mænd ønsker mere tid til arbejde, da 10,6% af kvinderne ønsker mere tid, mens det for mændene kun gælder 5,1%.

I sammenligningen mellem den kontrollerede gamma (-0,250) og den bivariante (-0,210) fremgår det, at førstnævnte er ca. 19% større end sidstnævnte. Om end inddragelsen af køn styrker den oprindelige bivariante sammenhæng, vedbliver denne dog at være moderat negativ.

Elaborering for alder (z_2)

Når der elaboreres for alder fremgår det, at der er en signifikant stærk negativ sammenhæng mellem ønske om tid til arbejde og indkomst for de 18-29-årige (gamma -0,445) (bilag 1, tabel 8, side 128). For denne aldersgruppe gælder det altså, at når indkomsten stiger, er der en udtalt tendens til at ønske mindre tid til arbejde. Der ses henholdsvis ingen nævneværdig og svag sammenhæng mellem ønsket om tid til arbejde og indkomst for de 30-50-årige (-0,089) og 51-64-årige (-0,183).

Sidstnævnte er signifikant på et 90 % niveau.

For at afvise nul-hypotesen (at der ikke er en forskel mellem aldersgrupperne) udregnes forskellen mellem de lokale gammaer for den yngste og ældste aldersgruppe. Således udregnes forskellen mellem de 18-29-årige og de 51-64-årige for at undersøge, om der kan påvises en forskel mellem disse. Herved opnås et interval, der overlapper nul (-0,06;0,58), hvilket betyder, at vi ikke med 95% sikkerhed kan sige, at den fundne interaktion også findes i populationen.

For at undersøge, hvorvidt elaboreringen for alder forklarer noget af den bivariante sammenhæng, udregnes endvidere forskellen mellem den bivariante (-0,223) og den kontrollerede gamma (-0,126). Ud fra denne beregning ses en forskel mellem de to gammaværdier på 43,5%, hvilket viser at den bivariante sammenhæng svækkes, når der elaboreres for alder. En mulig årsag hertil er, at sammenhængen er delvist spuriøs, fordi alder oplagt påvirker såvel indkomst som ønske om tid til arbejde.

Der kan argumenteres for, at årsagen til den manglende sammenhæng for de 30-50-årige skyldes stor grad af heterogenitet indenfor denne gruppe. Vi formoder således, at individer mellem 30 og 50 år er internt mere forskellige end individer i de to andre aldersgrupper, bl.a. fordi familieforhold og arbejdsmarkedstilknytning antages at variere mere indenfor netop denne gruppe. Dette kan være en af grundene til, at den bivariante sammenhæng svækkes, når der elaboreres for alder. Der ses altså kun en stærk sammenhæng i gruppen af 18-29-årige, hvilket kan være medvirkende til, at den samlede sammenhæng svækkes.

Elaborering for hjemmeboende børn (z_3)

Ved elaborering for hjemmeboende børn fremgår det, at der findes en moderat negativ sammenhæng for gruppen uden hjemmeboende børn (-0,275) og en svag negativ sammenhæng for gruppen med hjemmeboende børn (-0,140) (bilag 1, tabel 9, side 129). Det vil sige, at uanset om respondenterne har hjemmeboende børn eller ej, er der en tendens til, at jo højere indkomstniveau,

des mere udtalt er ønsket om mindre tid til arbejde. Tendensen er dog tydeligst for respondenter uden hjemmeboende børn.

For begge grupper gælder det, at sammenhængen er signifikant, henholdsvis på et 99% niveau for dem uden hjemmeboende børn og på et 90% niveau for dem med børn. Forskellen mellem de lokale gammaer udregnes for at undersøge, om der er en signifikant forskel mellem gruppen uden hjemmeboende børn og gruppen med hjemmeboende børn. Ud fra denne udregning opnås et interval, hvori nul indgår $(-0,07;0,34)$, hvilket vil sige, at nul-hypotesen (at der ikke er en forskel mellem respondenter med hjemmeboende børn og respondenter uden hjemmeboende børn) ikke kan afvises. Det kan altså ikke med 95% sikkerhed påvises, at der i populationen er en forskel på, hvordan individer henholdsvis med og uden hjemmeboende børn ønsker at prioritere tid på arbejde afhængigt af indkomstniveau.

Når der ses nærmere på de enkelte celler i tabellen fremgår det, at det er blandt respondenter med lav indkomst og uden hjemmeboende børn, flest angiver ønske om mere tid til arbejde (21,2%). For respondenter med lav indkomst og hjemmeboende børn gør dette sig gældende for 11,7%. For de respondenter med lav indkomst er det således en gennemgående tendens at de respondenter uden hjemmeboende børn er dem, der i højest grad ønsker mere tid til arbejde. I sammenligning hermed placerer respondenter med middel eller høj indkomst sig i højere grad ens på ønske om tid til arbejde uafhængigt af, om de har hjemmeboende børn eller ej.

For at undersøge, hvorvidt elaboreringen for børn i husstanden forklarer noget af den bivariante sammenhæng, udregnes forskellen på den bivariante $(-0,213)$ og den kontrollerede gamma $(-0,216)$. Denne beregning viser en forskel på 1,4%, hvilket betyder, at elaboreringen for børn i husstanden ikke påvirker den bivariante sammenhæng. En mulig årsag til, at effekten af den afhængige variabel på den uafhængige variabel stort set forbliver som i den bivariante sammenhæng, kan være, at der er tale om såkaldt sideordnede effekter, dvs. at hjemmeboende børn og indkomstniveau påvirker ønske om tid til arbejde uafhængigt.

Bekræftelse af hypotese 3

Indkomstniveau har betydning for, hvorvidt beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ønsker mere eller mindre tid til arbejde.

Da gammakoefficienten for krydstabuleringen mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til arbejde er $-0,210$ konkluderes det, at der er en moderat negativ sammenhæng mellem de to variable, hvorfor hypotesen kan bekræftes. Den bivariante analyse viser således, at jo højere indkomstniveau, des mere

udtalt er ønsket om at bruge mindre tid på arbejde, og det fremgår endvidere, at et overvejende flertal i samtlige indkomstkategorier ikke ønsker mere tid til arbejde.

Ved elaborering for køn fremgår det, at den oprindelige sammenhæng mellem indkomstniveau og ønske om tid til arbejde styrkes, hvorimod sammenhængen svækkes ved inddragelse af aldersvariablen. Variablen *hjemmeboende børn* har ikke nævneværdig forklaringskraft på den oprindelige sammenhæng.

Teoretiske forklaringer på hypotese 3

Den bivariante sammenhæng

At individers ønske om tid til arbejde til en vis grad er determineret af personlig indkomst kan, med henvisning til Ingleharts teori, være et tegn på, at en bestemt værdiorientering er fremherskende. Inglehart henviser således til Maslows behovspyramide, hvori det øverste trin er subjektiv livsudfoldelse og selvrealisering. Med henvisning til placeringen i behovspyramiden, fremgår det dog, at selvrealisering først bliver et efterstræbelsesværdigt mål, når fundamentale behov som f.eks. mæthed og grundlæggende økonomisk sikkerhed er sikret. På den baggrund kan det forklares, hvorfor ønske om mindre tid til arbejde er mest udtalt hos individer med høj personlig indkomst. Hos de lavest lønnede er tendensen således, at flertallet ønsker samme tid på arbejde. Dette kan oplagt skyldes, at de ikke, i lige så høj grad som individer med højere indkomst, oplever at have en grundlæggende økonomisk og materiel sikkerhed. Omvendt kan de højtlønnede individers ønske om at bruge mindre tid på arbejde, i en Inglehart-optik, læses som en indikation af, at disse individer måske væsentligst ser selvrealiseringspotentiale og kilder til subjektiv livsudfoldelse andre steder end på arbejdspladsen. Imidlertid skal det fremhæves, at der jo netop er tale om et ønske, hvorfor årsagen til, at ønsket tilsyneladende ikke er gjort til virkelighed, måske netop skal findes i, at individerne finder noget på arbejdspladsen, som de frygter ikke at kunne finde andre steder. At arbejdet i selv kan betragtes som væsentlig kilde til selvrealisering, kan være en forklaring på, hvorfor det for samtlige indkomstkategorier forholder sig sådan, at en stor andel ønsker at bevare det nuværende timetal. For middel- og højindkomstgruppen er det henholdsvis 42,7% og 39,2%, som ønsker at bruge samme tid på arbejdet, og lavindkomstgruppen er det 52,3%, som ønsker at bruge samme tid på arbejdet.

Ud fra Ingleharts perspektiv kan arbejdet altså betragtes som udfyldende forskellige funktioner for forskellige mennesker. For nogle fungerer arbejde således væsentligst som et middel til at opnå

økonomiske mål og materiel stabilitet, hvorimod arbejde for andre primært udgør et middel til selvrealisering.

Sidstnævnte pointe fremhæves ligeledes hos Hochschild, når hun beskriver, hvordan nogle individer væsentligst realiserer sig selv på og via arbejdet. Det, at selvrealisering for nogle især opnås på arbejdspladsen, er en medvirkende årsag til, at balancen mellem arbejdsliv og familieliv kan være svær at mestre. Dette, fordi disse individer føler sig ”draget” af det, arbejdspladsen tilsyneladende kan tilbyde dem, også selvom de ytrer ønske om at ville bruge mere tid med familien. På baggrund af denne divergens mellem faktisk tidsprioritering og ønsker for fremtiden oplever disse individer at føle sig fanget i den såkaldte tidsfælde. Ud fra et Hochschild-perspektiv kan der således argumenteres for, at årsagen til, at henholdsvis 52,9% og 54,4% af individer i mellem- og højindkomstgruppen ønsker mindre tid til arbejdet, er, at disse netop er fanget i tidsfælden, og ikke som i Ingleharts perspektiv, hvor ønsket om mindre tid til arbejde kan udlægges som konsekvens af, at individerne har opnået en grundlæggende økonomisk sikkerhed.

Det, at respondenterne således har skullet forholde sig, hvordan de ønsker tid brugt på arbejde, underbygger endvidere Hochschilds pointe. Hun beskriver netop, hvordan de fleste individer ønsker at bruge mere tid i hjemmet, men at de i praksis ikke formår at skære ned på deres arbejdstid, hvorfor mindre tid på arbejde vedbliver at være netop et ønske – ikke en realitet. Ifølge Hochschild overkommer individerne denne uoverensstemmelse ved udviklingen af en såkaldt potentiel eksistens, som gør det ud for den person, et givent individ ønsker at være. Problemet med de potentielle eksistenser er imidlertid, at de bliver ved med at være potentielle. Individerne sætter sig en masse fremtidige planer, som de ønsker at føre ud i livet, f.eks. mere tid med familien, men det realiseres ikke. De potentielle eksistenser udgør snarere et redskab for individerne, der har til formål at retfærdiggøre, at de ikke på nuværende tidspunkt er nok fysisk og mentalt tilstede i hjemmet.

Betydning af køn

Som det fremgår af elaboreringen for køn (bilag 1, tabel 7, side 128), ønsker 10,6% af kvinder med høj indkomst mere tid til arbejde, hvilket er dobbelt så mange, som mænd på samme indkomstniveau (5,1%). Ud fra Hochschilds teori kan der argumenteres for, at årsagen til, at så stor en procentdel af disse kvinder, i forhold til mænd, ønsker mere tid til arbejde, skal findes i, at kvinder, ifølge Hochschild, i højere grad føler sig fanget i tidsfælden. Kvinder føler tilsyneladende, at de i højere grad skal udfylde en til tider modstridende dobbeltrolle, når de både skal varetage opgaver på arbejdet og samtidig få hjemmet til at hænge sammen. At skulle få såvel familie som

arbejde til at fungere, formodes at være særligt krævende for f.eks. kvinder i lederstillinger (som vi antager udgør en væsentlig del af den højeste indkomstkategori). Dette, da det umiddelbart formodes, at presset, ansvaret og forventningerne fra jobbet vejere tungere for denne gruppe. Da disse kvinder samtidig oplagt føler, at de skal varetage diverse huslige pligter, kan det være svært at finde tilstrækkelig tid til begge dele. En forklaring på, at disse kvinder ønsker mere tid til arbejde, kunne således – ud fra Hochschilds betragtninger – være, at de møder større umiddelbar anerkendelse på arbejdspladsen end i hjemmet. Generelt ønsker flertallet af kvinder dog at bruge mindre tid på arbejde. Dette gælder således for 53%, hvor det for mændenes vedkommende drejer sig om 47%. Dette underbygger teorien om, at kvinder, i højere grad end mænd, ønsker (og måske også i højere grad føler sig forpligtet) til at lægge kræfter og energi andre steder end på arbejdet, og dette oplagt i familien.

Betydning af alder

I elaboreringen for alder er tendensen blandt samtlige aldersgrupper, at flertallet ønsker sig mindre tid til arbejdet. Tabellen viser, at der i den ældste gruppe, på alle indkomstniveauer, er et mere udtalt ønske om at bruge mindre tid på arbejdet til sammenligning med de unge (bilag 1, tabel 8, side 128). Dette kan skyldes, at de ældre i højere grad føler, at de har ”aftjent deres arbejdsværnepligt”, og herudover har haft tiden til at sikre sig økonomisk. De unge har ikke haft samme tid til at sikre sig økonomisk, og derfor ønsker flere at bruge mere tid på arbejde. Endvidere kan en årsag være, at yngre i højere grad end ældre føler, at arbejde udgør et markant bidrag til deres selvrealisering. Hochschild påpeger, at arbejde er en kilde til selvrealisering, og med Ingleharts socialiseringshypotesen, kan der argumenteres for, at individer, der fødes ind i et postmaterielt samfund, i dette tilfælde de 18-29-årige, bliver et produkt af deres tid. I forlængelse heraf kan de flere unge end ældre, som ønsker mere tid til arbejde, læses som en konsekvens af, at arbejde for de yngre i højere grad er en kilde til selvrealisering, hvorimod arbejde for den ældste gruppe måske væsentligst betragtes som grundlag for økonomisk indtjening, hvorfor denne gruppe, såfremt det var muligt, ville foretrække at bruge mindre tid på arbejde. Dog må det, med henvisning til elaboreringen for alder tilføjes, at vi reelt ikke kan påvise, at der er signifikant forskel mellem den yngste og den ældste aldersgruppe i populationen.

Betydning af hjemmeboende børn

I elaboreringen for hjemmeboende børn viser sig en enslydende tendens i begge grupper, såvel dem med hjemmeboende børn som dem uden, nemlig, at jo højere indkomstniveau, des mere udtalt er ønsket om at bruge mindre tid på arbejde. Ifølge Giddens kan den manglende forskel på de to grupper givetvis forklares med, at børnepasning i dag i høj grad er udlejret til såkaldte ekspertsystemer, og at uanset hvor meget individer tjener, får de fleste passet deres børn af andre i større eller mindre omfang. Der kan på den baggrund argumenteres for, at det, at børnene oplagt bliver passet i løbet af arbejdsdagen, medfører, at gruppen af respondenter med hjemmeboende børn, prioriteringsmæssigt i forhold til ønske om tid på arbejde, kommer til at ligne gruppen uden hjemmeboende børn. Ifølge Hochschild kan en årsag til, at individer med børn i hjemmet, ikke ønsker mindre tid til arbejde, i sammenligning med individer uden hjemmeboende børn, ligeledes være, at arbejdet for mange har en selvrealiserende funktion, og samtidig fungerer som et pusterum fra "sure pligter" i hjemmet. Dette kan være med til at påvise mulige årsager til, hvorfor tendensen til at ønske mindre tid på arbejde er mindre udtalt for individer med børn end for dem uden, når der kontrolleres for indkomst.

Af Hochschilds fund fremgår det således også, at individer i topgruppen (dem med højest indkomst) med hjemmeboende børn i ligeså høj grad, og i nogle tilfælde i endnu højere grad, end individer i topgruppen uden hjemmeboende børn, tager overarbejdstimer

10.1.4 Analyse af hypotese 4

I det følgende afsnit undersøges det, om, og eventuelt hvilken, sammenhæng, der findes mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til arbejde. Ifølge bl.a. Hochschild ønsker alle individer, således mere tid til deres familie (som det også underbygges i bekræftelsen af hypotese 1 og 2). Ifølgende oplever disse individer imidlertid et dilemma, fordi de ikke ønsker at nedprioritere tiden på arbejdet. I nedenstående vil det i forlængelse heraf blive forsøgt afdækket, hvordan danskerne ønsker at prioritere deres tid afhængigt af faktiske arbejdstid, og i forlængelse heraf lyder hypotese 4: *Faktisk arbejdstid har betydning for, hvorvidt beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ønsker mere eller mindre tid til arbejde.*

I henhold til at vurdere, om denne hypotese kan be- eller afkræftes, må der indledningsvist udføres en krydstabulering mellem *tid til arbejde* (y_2) og *faktisk arbejdstid* (x_2), for på den baggrund af få afdækket, om der er en sammenhæng mellem arbejdstiden og ønsket om tid til arbejde.

En sådan følger nedenfor.

Tabel 6: Krydstabulering mellem y_2 og x_2

Ønske om tid til arbejde * Faktisk arbejdstid

			Arbejdstid			Total
			10-29 timer	30-40 timer	41+ timer	
Tid til arbejde	Mindre tid	Count	17	333	131	481
		% within Arbejdstid	24,3%	51,0%	58,2%	50,7%
	Samme tid	Count	44	294	76	414
		% within Arbejdstid	62,9%	45,0%	33,8%	43,7%
	Mere tid	Count	9	26	18	53
		% within Arbejdstid	12,9%	4,0%	8,0%	5,6%
Total		Count	70	653	225	948
		% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

- Gammaværdi: -0,224, p-værdi: 0,000 = signifikansniveau: 99%

Som det fremgår af tabellen og de dertilhørende statistiske mål er der tale om en højsignifikant, moderat negativ sammenhæng. På den baggrund kan det indledningsvist slås fast, at det udtrukne sample kan betragtes som repræsentativt for den population, der ønskes undersøgt (individer mellem 18 og 64 år, som er i beskæftigelse) Tendensen indebærer således, at des flere timer, man arbejder, des mere udtalt er ønsket om at bruge mindre tid på arbejdet, end man gør på nuværende tidspunkt. Det fremgår i forlængelse heraf, at 58,2% af de, der arbejder 41 timer eller mere pr. uge, ønsker at bruge mindre tid på arbejde, hvorimod det samme gør sig gældende for henholdsvis 51% i gruppen med ugentlig arbejdstid mellem 30 og 40 timer, og 24,3% af dem med en ugentlig arbejdstid på mellem 10 og 29 timer. Sidstnævnte kategori er imidlertid den, der tilsyneladende er mest tilfreds med den ugentlige arbejdstid, da denne gruppe procentvist er stærkest repræsenteret i kategorien med ønske om samme tid til arbejde. Der er altså her tale om, at ca. 2/3 af de adspurgte, der arbejder mellem 10 og 29 timer om ugen, angiver, at de hverken ønsker at bruge mere eller mindre tid, end de gør på nuværende tidspunkt. Når ovenstående tages i betragtning, er det

imidlertid interessant, at man under kategorien *mere tid* finder, at gruppen med det højeste ugentlige timetal i højere grad ønsker at arbejde mere, end dem med arbejdstider mellem 30 og 40 timer. Med tanke på den generelle tendens i tabellen; nemlig, at desto højere ugentlig arbejdstid des mere udtalt er tendensen til at ønske mindre tid til arbejde, er det således relevant at bemærke, at hvor 4% af dem, der arbejder indenfor det, man kunne kalde ”normaltid” (omkring 37 timer), angiver et ønske om at arbejde mere, gælder dette for 8% af dem, der arbejder 41 eller flere timer ugentligt. Overvejende må det dog konkluderes, at det for alle tre grupper gælder, at et overvejende flertal ønsker at bruge enten mindre eller samme tid på arbejde.

Elaborering for køn (z₁)

I det følgende inddrages kontrolvariablen, køn, i et forsøg på at afdække, hvorvidt netop denne variabel influerer på den oprindelige sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønsket om tid til arbejde (bilag 1, tabel 10, side 129). Det ønskes altså på denne baggrund at undersøge, om der forskel på kvinder og mænd i henhold til ønsket om tid til arbejde afhængigt af faktisk arbejdstid.

Når der elaboreres for køn fremgår det, at sammenhængen er stærkere for kvinder end for mænd. Der er således for kvindernes vedkommende tale om en højsignifikant, stærk negativ sammenhæng (gamma -0,434, p-værdi 0,000), hvorimod der for mændene findes en svag, negativ sammenhæng, som er signifikant på et 90% niveau (gamma -0,166, p-værdi 0,052). Ved elaborering for køn fremgår det altså dels, at tendensen til at ønske mindre tid anvendt på arbejde, des længere arbejdstid, man faktisk har, er tydelig hos kvinderne og svag hos mændene. Dels fremgår det, at det for mændene gør sig gældende, at sammenhængen er signifikant på et 90% niveau, hvorfor sandsynligheden for, at en lignende sammenhæng kan genfindes i population er 90% for mænd, mens den tilsvarende sandsynlighed for kvinder er 99%. Sammenhængen er altså repræsentativ og mest udtalt for netop kvinder. Det fremgår af tabellen, at 69,1% af de kvinder, der arbejder 41 timer eller mere ønsker at bruge mindre tid på arbejde, mens dette gælder for 54,7% af mændene med samme ugentlige arbejdstid. Heroverfor ønsker 21,4% af mændene med en ugentlig arbejdstid mellem 10 og 29 timer at bruge mere tid på arbejde, hvorimod dette kun gælder for 10,7% af kvinderne med samme ugentlige arbejdstid. Ses der på randfordelingen for henholdsvis kvinder og mænd fremgår, det, at 54% af samtlige kvinder (dvs. på tværs af ugentligt timetal) ønsker at bruge mindre tid på arbejde, 40,6% ønsker at bruge samme tid, og 5,4% ønsker at bruge mere tid. For samtlige mænd gælder det, at 47,6% ønsker at bruge mindre tid, 46,6% ønsker at bruge samme tid, mens 5,7% ønsker at bruge mere tid på arbejde. Den gennemgående tendens er altså, at et overvejende flertal blandt såvel kvinder som mænd ønsker at bruge mindre tid på arbejde, end de

gør på nuværende tidspunkt.

Når det beregnes, om de lokale gammaer for henholdsvis kvinder og mænd er forskellige fra hinanden ved et konfidensinterval på 95%, fremgår det, at det beregnede interval ikke indeholder værdien 0 (-0,51; -0,03), hvorfor nul-hypotesen (at der ingen forskel er mellem kvinder og mænd) kan forkastes. På den baggrund kan det slås fast, at der er signifikant forskel mellem gruppen af kvinder og gruppen af mænd, og elaboreringen for køn bekræfter derfor, at der er tale om interaktion.

Ses endvidere på forskellen mellem den bivariante og den kontrollerede gamma, fremgår det, at førstnævnte er -0,224, og sidstnævnte er -0,279. Heraf fremgår det altså, at den overordnede sammenhæng styrkes, når der elaboreres for køn, men at der stadig er tale om moderat negativ sammenhæng. Beregnes forskellen på gammaværdierne fremgår det, at sidstnævnte gamma er ca. 25% større end førstnævnte, og inddragelsen af køn styrker således sammenhængen mellem faktisk arbejdstid og ønsket om tid til arbejde.

Elaborering for alder (z_2)

I det følgende elaboreres for variabelen, alder (bilag 1, tabel 11, side 130). Når der elaboreres for denne, viser det sig, at sammenhængen mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til arbejde er moderat negativ (gamma -0,294) for den yngste aldersgruppe (18-29 år). Imidlertid viser sammenhængen sig her at være insignifikant (p-værdi 0,137). Der er altså *ikke* tale om, at den sammenhæng, der viser sig i den yngste aldersgruppe, kan generaliseres ud til populationen. I forlængelse heraf skal det dog anføres, at der er få respondenter mellem 18 og 29 år i gruppen, der arbejder 10-29 timer. Dette indvirker selvsagt på muligheden for at generalisere fra sample til population, hvorfor sammenhængen måske havde vist sig signifikant i et sample med en større repræsentation af 18-29-årige.

I den mellemste aldersgruppe (30-50 år) viser sig en signifikant (90%), svag negativ sammenhæng (gamma -0,166, p-værdi 0,054). Indenfor denne aldersgruppe viser sig altså en svag tendens til, at jo højere ugentlig arbejdstid, des mere udtalt er ønsket om at bruge mindre tid på arbejde. Med henvisning til signifikansniveauet kan der endvidere argumenteres for, at resultatet for denne aldersgruppe kan generaliseres til populationen. For den ældste aldersgruppe (51-64 år) findes en signifikant moderat negativ sammenhæng (gamma -0,280, p-værdi 0,007). I sammenhold med den mellemste aldersgruppe kan altså konstateres, at jo ældre individerne bliver, des mere udtalt er tendensen til, at højere arbejdstid er forbundet med et ønske om mindre tid anvendt på arbejde. I

beregning af forskelle mellem lokale gammaer på et 95% niveau for henholdsvis den ældste og mellemste aldersgruppe, fremgår det, at det udregnede konfidensinterval indeholder 0 (-0,38;0,15). På baggrund heraf kan det ikke med 95% sikkerhed siges, at den eksisterende forskel også findes i populationen.

Som følge af ovenstående beregninger må det konkluderes, at aldersinteraktionen i samplet ikke med 95% sikkerhed kan genfindes i populationen.

Når den bivariate gammakoefficient (-0,227) sammenlignes med den kontrollerede gamma (-0,201) fremgår det, sidstnævnte er ca. 12% lavere end førstnævnte, hvilket betyder, at alder svækker den oprindelige sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til arbejde. Dette skyldes givetvis, at den lokale gammakoefficient for den mellemste gruppe er svag, og dermed trækker gennemsnittet ned, hvorfor den kontrollerede gammakoefficient er mindre end den bivariate. Det har dog ikke nogen videre betydning for det samlede billede af de tre grupper, da den kontrollerede gammakoefficient fortsat er et udtryk for en moderat negativ sammenhæng. Den lavere kontrollerede gamma kan være udtryk for, at der opstår en såkaldt delvis spuriøs sammenhæng, fordi alder oplagt påvirker såvel, hvor meget man faktisk arbejder samt ens ønske for tid anvendt på arbejde, og på den baggrund udlignes forskellene ved inddragelse af netop alder til en vis grad.

Elaborering for hjemmeboende børn (z₃)

Ved elaborering for hjemmeboende børn fremgår det, at der er en signifikant stærk negativ sammenhæng (gamma -0,306, p-værdi 0,000) mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til arbejde, hos respondenter, der ikke har hjemmeboende børn (bilag 1, tabel 12, side 130). Det vil sige, at hos respondenter uden hjemmeboende børn er der en udtalt tendens til, at stigende arbejdstid er forbundet med et ønske om at bruge mindre tid på arbejde. Hos respondenter med hjemmeboende børn fremkommer en svag negativ sammenhæng (gamma -0,143). Her viser sammenhængen sig imidlertid at være insignifikant (p-værdi 0,122). Sammenhængen for gruppen med hjemmeboende kan altså ikke generaliseres til populationen. En mulig årsag hertil er, at gruppen med hjemmeboende børn er mere internt heterogen end gruppen uden hjemmeboende børn, hvorfor den måde faktisk arbejdstid influerer på ønsket arbejdstid er langt mere differentieret i denne gruppe end i den førstnævnte. På den baggrund kan man f.eks. forestille sig, at hjemmeboende børn i nogle familier er udslagsgivende for, at forældrene ønsker mindre tid anvendt på arbejde (netop fordi de ønsker at bruge mere tid på børnene), mens børn i andre familier er udslagsgivende for, at

forældrene ønsker at bruge samme eller mere tid på arbejde som resultat af, at familiens forsørgelse netop påhviler forældrene.

Ved sammenligning af de lokale gammaer for henholdsvis gruppen uden hjemmeboende børn og gruppen med hjemmeboende børn viser det sig imidlertid, at forskellen mellem disse er insignifikant på et 95% niveau, fordi konfidensintervallet her overlapper 0 (-0,08;0,40). På den baggrund anføres det, at den forskel, der ses mellem de to grupper, ikke med 95% sikkerhed kan siges at være gældende i populationen.

Sammenholdes den bivariate og kontrollerede gamma fremgår det, at sidstnævnte er en anelse stærkere end førstnævnte. Da det imidlertid drejer sig om gammaværdier på henholdsvis -0,232 og -0,237, ses det, at inddragelsen af variabelen hjemmeboende børn ikke påvirker den oprindelige sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønsket om tid til arbejde i nogen nævneværdig grad, og sammenhængen forbliver således også moderat negativ. En mulig forklaring herpå er, at der er tale om såkaldt sideordnede effekter, såfremt hjemmeboende børn og faktisk arbejdstid påvirker ønske om tid til arbejde uafhængigt.

Bekræftelse af hypotese 4

Faktisk arbejdstid har betydning for, hvorvidt beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år ønsker mere eller mindre tid til arbejde.

Da gammakoefficienten for krydstabuleringen mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til arbejde er -0,224 konkluderes det, at der er en moderat negativ sammenhæng mellem de to variable, hvorfor hypotesen kan bekræftes. Den bivariate analyse viser således, at jo højere faktisk arbejdstid, des mere udtalt er ønsket om at bruge mindre tid på arbejde, og det fremgår endvidere, at et overvejende flertal i samtlige arbejdstidskategorier ikke ønsker mere tid til arbejde

I elaboreringen for køn fremkommer en kontrolleret gammakoefficient på -0,279, hvilket betyder at sammenhængen mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til erhvervsarbejde forstærkes, når der elaboreres for køn. Efter sammenligning af de respektive lokale gammaer fremgår det ligeledes, at der er tale om interaktion, eftersom effekten af faktisk arbejdstid på ønske om tid til arbejde er signifikant forskellig de to køn imellem.

Elaboreringen for alder resulterer i en kontrolleret gammakoefficient på -0,201, hvilket er en lavere værdi end den bivariate gammakoefficient (-0,227). Dette skyldes dels, at den lokale gammakoefficient for den mellemste gruppe er svag, og dermed trækker gennemsnittet ned. Oplagt skyldes det også, at alder påvirker såvel den faktiske arbejdstid som ønske om tid anvendt på

arbejde, hvorfor der muligvis er tale om en delvis spuriøs sammenhæng.

Svækkelsen af den kontrollerede gamma har dog ikke nogen videre betydning for det samlede billede af de tre grupper, da den denne gammakoefficient fortsat er et udtryk for en moderat negativ sammenhæng.

I elaborering for hjemmeboende børn fremgår det, at den kontrollerede gamma er en anelse stærkere end den bivariante gamma. Da det imidlertid drejer sig om gammaværdier på henholdsvis -0,232 og -0,237, ses det, at inddragelsen af variabelen hjemmeboende børn ikke påvirker den oprindelige sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønsket om tid til arbejde i nogen nævneværdig grad, og sammenhængen forbliver således også at være moderat negativ. Det fremgår ligeledes, at vi ikke med 95% sikkerhed kan sige, at den fundne interaktion findes i populationen

Teoretiske forklaringer på hypotese 4

Den bivariante sammenhæng

Giddens beskriver, hvordan selvet i det senmoderne samfund kontinuerligt skabes som følge af en reflektiv proces. I forlængelse heraf pointerer han, hvordan individet fortløbende må forholde sig til, hvilken selvfortælling eller livsbiografi, det ønsker at opretholde og lægge frem for andre. På den baggrund kan måden, hvorpå individer ytrer ønske om tid på arbejde – henholdsvis mindre, samme eller mere tid – ses som udtryk for i hvor høj grad, individet vægter arbejde som en væsentlig del af sin selvfortælling. Det fremgår af den bivariante analyse mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid på arbejde, at der, blandt dem, der arbejder under normaltid (10-29 timer), er 24,3 %, der ønsker at arbejde mindre, end de gør på nuværende tidspunkt. Med henvisning til Giddens kan denne tendens udlægges som konsekvens af, at individer, der i forvejen arbejder relativt få timer ugentligt, gør det som følge af, at de ikke betragter arbejde som en væsentlig del af deres selvfortælling. En alternativ forklaring kunne være, at disse individer ikke kan finde eller varetage et fuldtidsarbejde, og vælger at udlægge dette som resultat af en reflektiv proces og et frit valg. Samme pointe kan genfindes hos Hochschild. Hun beskriver godt nok, hvordan individer, der arbejder på deltid, hyppigt oplever sig mindre ansete og værdifulde end fuldtidsarbejdende kolleger, men dette argument afholder tilsyneladende ikke den forholdsvis store andel deltidsansatte, fra at ønske at gå ned i tid. Når individer, der i forvejen arbejder deltid, ønsker at gå yderligere ned i tid, må det skyldes, at disse ønsker at arbejde meget lidt eller slet ikke arbejde. Som sådan kan der med henvisning til såvel Giddens som Hochschild argumenteres for, at det tilsyneladende ikke er på arbejdet, disse individer primært skaber deres livsbiografi – eller med andre ord; det er ikke væsentligst gennem arbejdet, at disse individer realiserer sig selv. Dog er det væsentligt at pointere,

at der jo er tale om, at de adspurgte individer alene udtrykker sig på baggrund af ønsker for fremtiden, hvorfor der ingen garanti er for, at ønsket faktisk realiseres. Dette kunne f.eks. vise sig at være tilfældet, såfremt individer, der ønsker at gå ned i arbejdstid, ikke har råd til det, og derfor må forblive på et højere timeantal, end de faktisk ønsker. Såfremt det er tilfældet ligger det i forlængelse af en væsentlig pointe i Giddens' livsstilsbegreb; nemlig at ikke alle valgmuligheder er åbne for alle individer, fordi faktorer som f.eks. økonomi influerer på individets faktiske valgmuligheder.

At individer, der i forvejen arbejder under normaltid, for op imod en femtedels vedkommende, angiver et ønske om at gå yderligere ned i arbejdstid, kan anskues som eksempel på, at tidsfælden ikke pr. definition er ikke-eksisterende for dem, der arbejder mindre end normaltid. Selvom der således arbejdes mindre end fuldtid, kan det langt fra udelukkes, at individer kan opleve et uforeneligt krydspres fra henholdsvis familie- og arbejdsliv. I forlængelse heraf skal det dog pointeres, at gruppen, der arbejder mindre en normaltid, procentuelt er den gruppe, der er stærkest repræsenteret i kategorien *samme tid* (62,9%). Der kan altså argumenteres for, at individer, der arbejder mindre end normaltid, i højere grad betragter deres nuværende arbejdstid som passende end tilfældet er for de grupper, der arbejder henholdsvis indenfor og over normaltid (henholdsvis 45% og 33,8%). Med henvisning til Hochschilds pointe om, at det ofte er forbundet med lavere prestige og mere eller mindre ringeagt at arbejde mindre end fuldtid, skal det anføres, at netop dette fund fra den amerikanske kontekst, måske ikke umiddelbart kan overføres til danske forhold. Noget kunne således indikere, at det i Danmark ikke i lige så høj grad er forbundet med prestigetab at arbejde mindre end fuldtid, som tilfældet øjensynligt er på den amerikanske Fortune 500 virksomhed, Amerco. I tillæg hertil er det interessant, at Sennetts mere eller mindre dystre diagnostik af det moderne arbejdsmarked og dets indvirkning på individerne, også udspringer af en amerikansk kontekst. Han fremhæver på den baggrund, hvordan den moderne arbejdstager er et offer for arbejdsmarkedets fleksibilitetslogikker. Heri kan læses den samme pointe, som Hochschild fremhæver; nemlig at der ikke er plads til "at stå af ræset" eller melde ud, at man er tilfreds med den placering, man har på karrierestigen. Der er altså tilsyneladende ikke rum for, at den moderne arbejdstager kan proklamere, at livet er andet end arbejde og evig stræben efter at stige i hierarkiet på arbejdspladsen. Imidlertid må der også i forhold til Sennetts pointer tages det forbehold, at tallene tyder på, at det (indtil videre) forholder sig anderledes på det danske arbejdsmarked.

Af krydstabellen (tabel 6) fremgår det, at der er en overvejende tendens til, at alle arbejdstagere –

uafhængigt af faktisk arbejdstid – ønsker at bruge enten mindre eller samme tid på arbejde. Imidlertid fremgår det, at der i alle tre arbejdstidskategorier er grupper, som ønsker at arbejde mere. Det drejer sig om henholdsvis 12,9% af dem, der arbejder under normaltid, 4% af dem, der arbejder indenfor normaltid, og 8% af dem, der arbejder 41 timer eller mere ugentligt. Af de tilgængelige data fremgår det ikke, hvilke incitament eller motivationer, der er ligger til grund for ønsket om at ville arbejde mere. Om det drejer sig om f.eks. økonomiske hensyn eller ønsket om yderligere faglig og arbejdsmæssig selvrealisering, kan der således kun gisnes om. Men med henvisning til Hochschilds pointe om arbejdspladsens ændrede karakter og funktion er det oplagt, at nogle af dem, der angiver, at de ønsker at bruge mere tid på arbejde, gør det som følge af, at det netop er på arbejdspladsen, de realiserer sig selv og opnår anerkendelse – eller ud fra Giddens optik; at arbejdet udgør en central del af den fortælling, disse individer ønsker at fortælle om sig selv og af den livsstil, de praktiserer. Især kunne dette tænkes at gøre sig gældende for den gruppe, der ønsker at bruge mere tid på arbejde, selvom de allerede arbejder mere end fuldtidsnormen. Dette eftersom grundlæggende økonomiske hensyn i udgangspunktet må antages at vejere tungere hos individer, som i forvejen arbejder lidt (og derfor oplagt tjener mindre) end hos dem, som må antages i højere grad at have fået grundlæggende økonomiske behov dækket. Omvendt kan det ikke udelukkes, at det at have flere likvide midler til forbrug er noget, der efterstræbes af alle individer – uanset udgangspunktet, fordi muligheden for at forbruge i det moderne samfund tillægges stor betydning og derfor også oplagt udgør en væsentlig del af individets selvfortælling.

Det skal nævnes, at vi ud fra den bivariate sammenhæng ikke sættes i stand til at afdække, om f.eks. de, der allerede arbejder meget, og som i tillæg hertil ønsker yderligere arbejde, er i en situation, hvor ambivalensen mellem eksempelvis familie og arbejde ikke er tilstedeværende; f.eks. som følge af, at disse individer lever alene uden børn.

Udover spørgsmålet om økonomi og selvrealisering, kan ønsket om at bruge mere tid på arbejde ligeledes betragtes ud fra Hochschilds pointe om arbejdspladsens transformation til en slags hjem. Hochschilds betragtning i den henseende indebærer lidt forsimplet, at de afhængighedsbånd og sociale relationer, som familien består af, opfattes som mere krævende end dem, individerne indgår i på arbejdspladsen, og i forlængelse heraf, at individerne oplever mere kontant og umiddelbar ”anerkendelses-payoff” fra kollegaerne på arbejdspladsen end fra manden/konen og børnene derhjemme. Ønsket om at arbejde mere, end man gør på nuværende tidspunkt, kan således også være udtryk for, at relationerne i hjemmet ikke giver det ønskede udbytte i forhold til den mængde energi, der investeres, og det kan på den baggrund heraf virke befriende at søge ”tilflugt” i arbejdet.

Om end ovenstående gør sig gældende for en mindre andel i samtlige arbejdstidskategorier, fremgår det, at henholdsvis 51% og 58,2% af dem, der arbejder indenfor – og over fuldtidsnormen ønsker at bruge *mindre* tid på arbejde. Dette kan udlægges som en konsekvens af, at disse individer føler sig fanget i den såkaldte tidsfælde. Med henvisning til de konklusioner, der er foretaget under hypotese 1 og 2, ligger der hos et overvejende flertal af respondenterne et ønske om at bruge mere tid med familien. Det er tilsyneladende en helt dominerende tendens, og noget kunne tyde på, at den tid, der ønskes brugt yderligere på familien, ønskes taget fra arbejdet. Hochschild gør sig nogenlunde samme betragtninger, når hun beskriver, hvordan alle giver udtryk for at ville bruge mere tid på familien. Interessant er det imidlertid, at hun finder ud af, at individerne ikke, når det kommer til den faktiske prioritering, ønsker at tage denne tid fra arbejdet. Eftersom vi i denne analyse alene forholder os til individernes ønsker, kan vi imidlertid ikke sige noget om, hvordan individer, der angiver ønske om at ville bruge mindre tid på arbejde, faktisk ender med at prioritere. Men eftersom ønsket eksisterer, kan det konkluderes, at det i hvert fald ikke på nuværende tidspunkt har været muligt for individerne at realisere det. Med henvisning til Sennett kan således siges, at om end det moderne arbejdsmarked er underlagt et udtalt fleksibilitets- og frihedsparadigme, så har dette tilsyneladende ikke skabt en frihed, som gør, at individerne umiddelbart kan skabe det liv, de ønsker sig. Sennetts pointe er i den forbindelse, at fjernelse af tidligere tiders klare, stringente magtstrukturer blot har skabt nogle nye, som i vid udstrækning er usynlige for individerne. Man kan i forlængelse heraf diskutere, om moderne arbejdstagere er underlagt mantraet om fleksibilitet, omstillingsparathed og konstant udvikling og avancement i en sådan grad, at det er blevet usynligt for dem selv, og at ønsker om at anvende tid i andre sfærer derfor vedbliver at være netop et ønske, fordi det i praksis ikke opfattes som en eksisterende mulighed.

Af krydstabellen (tabel 6) fremgår det imidlertid også, at 45% og 33,8% af dem, der arbejder henholdsvis indenfor og over fuldtidsnormen ønsker at bruge samme tid på arbejde, som nu. Med tanke på den såkaldte ”work-life-balance”-diskussion kan dette udlægges som et tegn på, at disse individer har formået at skabe en, for dem, hensigtsmæssig balance mellem arbejde og ”liv herudover” (bl.a. familien). Imidlertid må vi tage det forbehold, at eftersom stort set alle angiver at ville bruge mere på familien, er det svært at se, hvorfra tiden til netop familien skal komme, hvis disse individer grundlæggende ønsker at anvende den samme tid på arbejdet. Økonomiske hensyn kan imidlertid også meget vel tænkes at være udslagsgivende. Hvis individerne som konsekvens af økonomiske hensyn anfører ønske om at ville arbejde det samme som nu, er det oplagt et resultat af,

at de netop med denne arbejdstid kan hjemskaffe de økonomiske ressourcer, der er påkrævet i familien.

Individer, der gerne vil vedblive på samme ugentlige timetal, kan endvidere oplagt beskrives ud fra nogle af de samme teoretiske betragtninger, som dem, der ønsker at arbejde mere; f.eks. at arbejdspladsen betragtes som et rum, hvor de kan realisere sig selv og skabe givende sociale relationer. Imidlertid indikerer det faktum, at de ikke ønsker at bruge *mere* tid på arbejdet, at de også finder rum for udvikling og selvrealisering i andre sfærer (f.eks. familien). Der kunne således være tale om individer, der finder det givende at deltage i såvel familiære som arbejdsmæssige relationer, og i forlængelse heraf oplever det anerkendelsesgivende at overkomme krav fra såvel arbejdsplads som privatliv. Med henvisning til Giddens' ”refleksive selv” kunne individer med en sådan tilgang til arbejds- og familieliv anskues som nogle, der ”trækker på” såvel arbejde som familie i deres kontinuerlige identitetsskabelse og vedligeholdelse.

Betydning af køn

Ved elaborering for køn fremgår det, at tendensen til at ønske mindre tid anvendt på arbejde, des længere arbejdstid, man faktisk har, er stærk hos kvinderne og svagere for mændene. Med henvisning til Hochschild kan det ses som en konsekvens af, at kvinder tilsyneladende i højere grad end mænd oplever at føle sig fanget i tidsfælden. Hochschild beskriver, hvordan kvinden udgør ”familiens hjerte”, og en mulig forståelse af dette kan være, at det forsat er kvinderne, der i vid udstrækning varetager opgaver relateret til hjem og børn, også selvom de har et erhvervsarbejde. Følelsen af at skulle efterkomme krav fra såvel familie som arbejde kan meget vel være det udslagsgivende, når det kommer til, hvorfor kvinderne i højere grad end mændene ønsker at arbejde mindre, jo flere timer, de faktisk lægger på arbejdet.

Endvidere kan der argumenteres for, at kvinder og mænd stadigt i et vist omfang grundlæggende opnår prestige ved at varetage vidt forskellige funktioner, henholdsvis at tage emotionelt hånd om familien (for kvindernes vedkommende) og avancere på arbejdspladsen og være i stand til at tage det grundlæggende økonomiske ansvar for familien (for mændenes vedkommende). I forlængelse heraf er det dog interessant at bemærke, at der blandt dem, som arbejder 41 eller flere timer ugentlig er flere kvinder (9,1%) end mænd (7,6%), som ønsker at arbejde mere. Det er umiddelbart i modstrid med ovenstående, men i den forbindelse må det antages, at kvinder som i forvejen arbejder mere end fuldtidsnorm måske netop gør det, fordi de ikke væsentligst prioriterer f.eks. familie og børn, men i stedet karriere eller lignende. Generelt forholder det sig dog sådan, at et

flertal af kvinderne (54%) ønsker at bruge mindre tid på arbejde, sammenlignet med mændene (47,6%).

Betydning af alder

Når der elaboreres for alder fremgår det, at den generelle tendens; jo mere tid individer faktisk arbejder, des mere udtalt er ønsket om at bruge mindre tid på arbejdet, gør sig gældende for alle aldersgrupper. Imidlertid viser resultatet for den yngste aldersgruppe sig at være insignifikant, hvorfor der ikke vil blive redegjort for denne særskilt i det følgende. Når man bevæger sig fra den mellemste aldersgruppe (30-50 år) op til den ældste (51-64 år), fremgår det, at tendensen til at ønske mindre tid anvendt på arbejde afhængigt af faktisk arbejdstid forstærkes. Generelt ønsker en større procentdel fra den ældste aldersgruppe (57,1%) at gå ned i tid sammenlignet med den mellemste aldersgruppe (51,4%), mens der generelt er færre i den ældste aldersgruppe (3,5%), der ønsker at arbejde mere end i den mellemste aldersgruppe (5,9%). Ses der på dem, der i forvejen arbejder under normaltids, fremgår det også, at en større del af den ældste aldersgruppe er tilfreds med dette sammenlignet med den mellemste. Blandt dem, der er mellem 30 og 50 år anfører 57,6% således, at de ønsker at arbejde samme tid, mens dette gælder for 67,9% af de 51-64-årige. Af tabellen fremgår det endvidere, at hvor 15,2% af de 30-50-årige, der arbejder under normaltids, ønsker at arbejde mere, gælder dette kun for 3,6% af de 51-64-årige i samme situation. Ovenstående tendens kan oplagt skyldes, at arbejde ikke tillægges samme betydning, når individerne bliver ældre. I de yngre år, hvor individerne skal finde fodfæste på arbejdsmarkedet, føler de sig måske, af samme grund, animeret til at lægge flere timer i netop arbejde, og flere arbejdstimer bliver derfor heller ikke nødvendigvis identisk med ønsket om ville arbejde mindre. I forlængelse heraf kunne en tese være, at individerne i de yngre år i høj grad anvender arbejde og uddannelse til at differentiere sig med, men at de, når de har lagt størstedelen af deres arbejdsliv bag sig, ikke længere behøver at arbejde aktivt for at differentiere sig. For den mellemste aldersgruppe gælder derimod, at de på mange måder er i den alder, hvor de skal gøre karriere og manifestere sig på arbejdsmarkedet, og hvor stillingsbetegnelser og opnåede resultater er noget, der sættes fokus på, og som individerne vurderes og karakteriseres ud fra.

Med henvisning til Inglehart kan der ligeledes argumenteres for, at den ældste aldersgruppe er født og socialiseret i en tid, hvor fokus mestendels var på tilfredsstillelse af materielle behov, og som følge heraf er de blevet overvejende materielle i deres værdiorientering. I modsætning til yngre aldersgrupper er denne gruppe altså ikke primært fokuseret på f.eks. selvrealisering og subjektiv

livsudfoldelse, men i lige så høj grad på økonomisk sikring. Man kunne på den baggrund formode, at den ældste aldersgruppe, i højere grad end de yngre, opfatter arbejdet som et middel til tilvejebringelse af nødvendige materielle goder, hvorimod de yngre betragter arbejdet som andet og mere end det. Som følge heraf føler den ældste aldersgruppe sig måske generelt mindre animeret til at arbejde, jo mere de faktisk arbejder, fordi det antages, at de nærmer sig en alder, hvor de har opnået en vis grad af økonomisk sikkerhed. En gisning i forlængelse heraf kunne være, at den stærkere sammenhæng for den ældste aldersgruppe ikke kan genfindes, når de nuværende yngre aldersgrupper bliver ældre. Dette fordi individer, der er født og socialiseret i en tid uden mangel på materielle goder, vender sig mod andre værdier som f.eks. selvrealisering, og da det er svært at definere, hvornår man er fuldstændig selvrealiseret, kunne det betyde, at kommende generationer af ældre ikke adskiller sig væsentligt fra de yngre, når det kommer til definere og prioritere arbejdet (eventuelt på bekostning af andre ting).

Betydning af hjemmeboende børn

Ved elaborering for hjemmeboende børn fremgår det, at den oprindelige sammenhæng stort set ikke ændrer sig. Der er således både før og efter elaboreringen for hjemmeboende børn tale om en moderat negativ sammenhæng, hvilket indebærer, at der såvel indenfor gruppen med hjemmeboende børn, som dem uden, er tale om, at des højere faktisk arbejdstid, des mindre udtalt er tendensen til at ønske at arbejde mere. Ses der på gruppen uden børn fremgår det, at 50,5% ønsker at arbejde mindre, 43,3% ønsker at arbejde det samme og 6,2% ønsker at arbejde mere. De tilsvarende tal for gruppen med hjemmeboende børn er 51,3%, 43,9% og 4,8%. Det fremgår altså, at der er en anelse flere i gruppen med børn, der ønsker at arbejde mindre, og lidt færre, der ønsker at arbejde mere. Dog overrasker det os umiddelbart, at forskellen ikke er mere udtalt. Imidlertid havde det været hensigtsmæssigt, om vi også her havde ”påkøbet” køn. Med henvisning til Hochschild har vi således en formodning om, at tilstedeværelsen af hjemmeboende børn indvirker anderledes på kvinder end på mænd. Når Hochschild beskriver kvinden som ”familiens hjerte” og dens ekspressive leder er det oplagt lagt an på tilstedeværelsen af børn (og ikke alene på tilstedeværelsen af f.eks. en partner eller ægtefælle). Endnu en faktor, der er relevant at have sig for øje, er alderen på eventuelt hjemmeboende børn. Ønsket om tid på arbejde er således oplagt påvirket af, om der tale om teenagebørn eller småbørn. Bortset fra dette, bør det også overvejes, om gruppen med børn er mere internt heterogen end gruppen uden, hvorfor det at have børn ikke i sig selv er udslagsgivende for, hvordan faktisk arbejdstid påvirker ønsket om tid på arbejde. En

yderligere pointe i forlængelse heraf er, at det at have børn antages at påvirke familier og forældre forskelligt; nogle ønsker at arbejde mindre, netop for at få mere tid med børnene, mens andre føler sig nødsaget til at arbejde mere for at forsørge dem. Hvis det at have hjemmeboende børn kan påvirke den bivariante sammenhæng i direkte modstridende retninger er det med til at forklare, hvorfor tilstedeværelsen af hjemmeboende børn i selv ikke påvirker den oprindelige sammenhæng i nogen entydig retning.

10.1.5 Analyse af hypotese 5, del 1

I forhold til at kunne be- eller afkræfte hypotese 5, udføres en todelt analyse, hvor der først krydstabuleres mellem variablene *ønske om tid med familie* og *kontrol over egen arbejdstid*. Denne krydstabel elaboreres efterfølgende for kontrolvariablene køn, alder og hjemmeboende børn. Efterfølgende gennemføres endnu en analyse, men denne på baggrund af krydstabulering mellem de to variable *tid til arbejde* og *kontrol over egen arbejdstid*. I forlængelse heraf lyder hypotese 5: *”Høj grad af kontrol over egen arbejdstid medfører, at der kan foretages en ideel prioritering mellem familie og arbejde”*

Tabel 7: Krydstabulering mellem y_1 og x_1

Ønske om tid med familie * Kontrol over egen arbejdstid

			Kontrol over arbejdstid			Total
			Ingen kontrol	Indenfor visse grænser	Fuld kontrol	
Tid med familie	Mindre tid	Count % within Kontrol over arbejdstid	2 ,6%	4 ,6%	0 ,0%	6 ,5%
	Samme tid	Count % within Kontrol over arbejdstid	86 26,8%	179 28,4%	44 28,8%	309 28,0%
	Mere tid	Count % within Kontrol over arbejdstid	233 72,6%	447 71,0%	109 71,2%	789 71,5%
Total		Count % within Kontrol over arbejdstid	321 100,0%	630 100,0%	153 100,0%	1104 100,0%

- Gammaværdi: -0,024, p-værdi: 0,686 = signifikansniveau: 31,4%

Som det fremgår af de statistiske tests, er der, med en gammaværdi på -0,024, ingen sammenhæng mellem ovennævnte to variable. Der er således ikke en sammenhæng mellem graden af kontrol over egen arbejdstid og ønske om tid med familien. Ses der på fordelingen indenfor de forskellige tidskategorier, er den stort set ens for de tre grupper, selvom graden af kontrol ændrer sig. I kategorien *mindre tid* er der et meget lille antal respondenter, hvilket gør sig gældende uafhængigt af graden af kontrol over arbejdstid. Tendensen er den samme, når der ses på kategorierne *samme tid* og *mere tid* med familien, hvor fordelingen mellem de to tidskategorier stort set er den samme uanset, hvor stor grad af kontrol over egen arbejdstid, respondenterne har. Graden af kontrol over egen arbejdstid har således ingen indvirkning på den tid, der ønskes til familien, hvilket fremgår af den svage gammaværdi. I denne forbindelse kan nul-hypotesen ikke afvises, da denne netop

forskriver, at der ikke forskel mellem gruppernes fordeling på de respektive kategorier af tid i krydstabellen. Dette afspejles således også af den ringe signifikans.

I relation til den opstillede hypotese, er ovenstående imidlertid et interessant fund, idet vi i udgangspunktet formodede, at folk med fuld kontrol over egen arbejdstid, i højere grad havde mulighed for at foretage en ideel prioritering mellem familie og arbejde. Vi havde på den baggrund en forventning om, at respondenter med fuld kontrol over egen arbejdstid ville være stærkere repræsenteret i kategorien samme tid (både hvad angår ønske om tid til familie og arbejde). Dette som følge af en formodning om, at en ideel prioritering mellem familie og arbejde vil være nemmere at opnå, såfremt man selv kan bestemme start- og sluttidspunkt på sin arbejdsdag. Det viser sig dog, at respondenter med fuld kontrol over egen arbejdstid, fordeler sig på samme måde som respondenter, der angiver at have kontrol indenfor visse grænser eller slet ikke har kontrol.

Elaborering for kontrolvariable (z_1, z_2, z_3)

Med inddragelse af kontrolvariablene køn, alder og hjemmeboende børn ønskes det at se på, hvorvidt der er forskel på henholdsvis mænd og kvinder, individer i forskellige aldersgrupper samt individer med og uden børn i forhold til deres ønske om tid med familie afhængigt af graden af kontrol over arbejdstid. Selvom der oprindeligt ikke er en sammenhæng mellem kontrol over egen arbejdstid og ønske om tid med familien, kan det således tænkes, at der ved at elaborere for specifikke kontrolvariable, opstår en sammenhæng.

Ved samtlige elaboreringer fremgår det imidlertid, at der ingen nævneværdige sammenhænge er, og endvidere er samtlige fund insignifikante (bilag 1, tabel 13, 14 og 15, side 131-132). Således har ingen af ovennævnte kontrolvariable nogen indvirkning på den oprindelige bivariate sammenhæng.

Opsamling på tid med familie

Ved at krydstabulere kontrol over egen arbejdstid med ønske om tid med familien og herefter elaborere for kontrolvariablene køn, alder og hjemmeboende børn, viser der sig et klart billede af, at der ikke er nogen sammenhæng mellem graden af kontrol over arbejdstid og den tid, der ønskes brugt på familien. Der er konsekvent insignifikante resultater, ligesom der ikke opnås nævneværdige sammenhænge. Den teoretiske opfølgning på dette følger, når der er blevet analyseret på kontrol over egen arbejdstid i relation til ønske om tid til arbejde.

10.1.6 Analyse af hypotese 5, del 2

Anden del af analysen af hypotese 5 omhandler ønske om tid til arbejde. For at kunne be- eller afkræfte hypotesen udføres der, efter samme principper som i det foregående, en krydstabulering mellem variablene *kontrol over egen arbejdstid* og *ønske om tid til arbejde*. Krydstabellen elaboreres efterfølgende for kontrolvariablene køn, alder og hjemmeboende børn.

Tabel 8: Krydstabulering mellem y_2 og x_1

Ønske om tid til arbejde * Kontrol over egen arbejdstid

			Kontrol over arbejdstid			Total
			Ingen kontrol	Indenfor visse grænser	Fuld kontrol	
Tid til arbejde	Mindre tid	Count % within Kontrol over arbejdstid	162 51,4%	312 49,9%	72 47,1%	546 50,0%
	Samme tid	Count % within Kontrol over arbejdstid	134 42,5%	274 43,8%	67 43,8%	475 43,5%
	Mere tid	Count % within Kontrol over arbejdstid	19 6,0%	39 6,2%	14 9,2%	72 6,6%
Total		Count % within Kontrol over arbejdstid	315 100,0%	625 100,0%	153 100,0%	1093 100,0%

- Gammaværdi: 0,051, p-værdi: 0,314 = signifikansniveau: 68,6%

Når der ses på tabellen og de tilhørende statistiske tests, fremgår det, at der ingen sammenhæng er mellem de to variable. Ses på svarfordelingen i tabellen viser det sig, på samme måde som i foregående delanalyse, at der stort set ikke er nogen forskel i måden, hvorpå respondenter med forskellig grad af kontrol fordeler sig på de respektive tidskategorier. I denne forbindelse kan nul-

hypotesen ikke afvises, da det netop fremgår, at der ikke forskel mellem gruppernes fordeling på de respektive kategorier af tid i krydstabellen. Dette afspejles således også af den ringe signifikans.

Elaborering for kontrolvariable (z_1, z_2, z_3)

Som i foregående delanalyse inddrages igen de tre kontrolvariable køn, alder og hjemmeboende børn (bilag 1, tabel 16, 17 og 18, side 133-134). Samtlige lokale gammakoefficienter, med undtagelse af værdierne for de to alderskategorier 18-29-årige og 30-50-årige, viser således ingen nævneværdige sammenhænge. For de to omtalte aldersgrupper findes i begge tilfælde svage positive sammenhænge. Imidlertid er alle fund insignifikante. Således har ingen af ovennævnte kontrolvariable nogen indvirkning på den oprindelige bivariate sammenhæng.

Opsamling på tid til arbejde

Ved at krydstabulere kontrol over egen arbejdstid med ønske om tid til arbejde og herefter elaborere for kontrolvariablene køn, alder og hjemmeboende børn, viser der sig et klart billede af, at der ikke er nogen sammenhæng mellem graden af kontrol over arbejdstid og den tid, der ønskes brugt på arbejde. Der er konsekvent insignifikante resultater, ligesom der stort set ikke opnås nævneværdige sammenhænge.

Afkræftelse af hypotese 5

Hypotese 5 er funderet på en antagelse om, at folk med høj grad af kontrol over egen arbejdstid, i højere grad har mulighed for at fortage en ideel prioritering mellem familie og arbejde. Disse respondenter burde som følge heraf, i højere grad end de resterende respondenter, placere sig i kategorien *samme tid* til såvel familie som arbejde, dette netop som udtryk for, at en ideel prioritering er opnået.

Det viser sig imidlertid ikke muligt at påvise, at der er en sammenhæng mellem graden af kontrol over egen arbejdstid og ønske om tid til henholdsvis familie og arbejde. Der er overordnet set ingen signifikant sammenhæng, og det har i såvel 1. som 2. del af analysen af denne hypotese ikke været muligt at forkaste nul-hypotesen og påvise, at der er en sammenhæng. Ingen af elaboreringerne har medvirket til at styrke sammenhængen, og det kan på den baggrund ikke siges, at det at have kontrol over egen arbejdstid medfører, at der kan fortages en ideel prioritering mellem familie og arbejde. Det viser sig således, at respondenter med fuld kontrol over egen arbejdstid fordeler sig på præcis samme måde, som respondenter, der har henholdsvis ingen kontrol eller kontrol inden for

visse grænser.

Teoretiske forklaringer på hypotese 5

Følgende afsnit har til formål at behandle de empiriske fund, fra de to dele af hypotese 5, i en teoretisk kontekst.

Som det fremgår af teoriafsnittet præsenteres Giddens og Sennett som to teoretiske modpoler i henhold til begrebet fleksibilitet. Giddens mener, at mennesker grundlæggende er refleksive væsner, som er mere eller mindre tvunget til hele tiden at være omstillingsparate og (gen)overveje valg for social handlen.

Giddens er meget positiv indstillet i forhold til menneskets evne til at agere refleksivt, og han beskriver dette som en del af senmoderne individers eksistensgrundlag i senmoderniteten. Selv om Giddens' teoretiske værker ikke direkte er rettet mod forholdene på arbejdsmarkedet, kan man forestille sig, at Giddens er positivt indstillet overfor en høj grad af kontrol over egen arbejdstid, da dette giver individet større mulighed for selvbestemmelse, fleksibilitet og ikke mindst muligheden for selv at tilrette hverdagen på en hensigtsmæssig måde (i hvert fald i teorien). Overraskende nok viser det sig imidlertid, at der ikke findes nogen forskel på ønsket om tid til henholdsvis familie og arbejde afhængig af kontrol over egen arbejdstid. Ifølge Giddens vil den øgede grad af fleksibilitet kun være positivt for individet, da det øger muligheden for refleksivt at vælge til og fra. Derfor er det interessant, at gruppen af respondenter med fuld kontrol over egen arbejdstid ikke skiller sig ud fra de resterende grupper, da man, med henvisning til Giddens, kunne forestille sig, at netop denne gruppe ville have mulighed for at foretage en ideel prioritering mellem tid til henholdsvis familie og arbejde. Man kunne på den baggrund have en forventning om, at denne gruppe ville være talstærkt repræsenteret blandt de respondenter, der ønsker samme tid, både til familie og arbejde. Gruppen fordeler sig imidlertid præcis som de øvrige grupper, og det er derfor ikke i denne sammenhæng muligt at spore en tendens til, at øget fleksibilitet medfører muligheden for at praktisere en ideel prioritering mellem familie og arbejde. I kraft af, at vi havde en formodning om, at kontrol over egen arbejdstid udgjorde en hensigtsmæssig operationalisering af begrebet fleksibilitet, er det overraskende, at såvel krydstabeller som elaboreringer gennemgående er insignifikante. I forlængelse heraf er fleksibilitet måske ikke så meget et spørgsmål om at have kontrol over start- og sluttidspunkt på arbejdsdagen, som et spørgsmål om f.eks. at kontrollere, hvor mange timer, der samlet set bruges på arbejde.

Sennetts perspektiv på den øgede fleksibilitet er langt mere kritisk end Giddens', og Sennett fremhæver således, hvordan de fleksible og kortvarige arbejdsrelationer udgør en risikofaktor for det enkelte individ, da disse korte relationer opfattes som uroskabende. Sennett fremhæver ligefrem, at den moderne arbejdsmarkedsstruktur gør arbejdstagerne til gidsler, og at den øgede fleksibilitet kun på den korte bane giver større frihed, men at den på den på længere sigt ikke giver individerne større frihed, snarere tværtimod. De individer, der har en stor grad af kontrol over egen arbejdstid, har, med henvisning til Sennett, ikke nødvendigvis muligheden for at prioritere mere tid med familien. Et eksempel herpå kan være, at der i en virksomhed kan være kultur for overarbejde og at det forventes af medarbejderen, at der arbejdes mere end det normerede timetal.

Med henvisning til Giddens er der sket en adskillelse af tid og rum, og stigningen i antallet af hjemmearbejdspladser kan ses som eksempel herpå. I takt med teknologiens udvikling er det blevet nemmere at arbejde hjemmefra, da computer, mobiltelefon og internet betyder, at opgaver ikke nødvendigvis behøver at blive løst på arbejdspladsen, men i højere grad også kan løses i hjemmet. Man kan forestille sig, at det forholder sig sådan på arbejdsmarkedet, at fleksibilitet, i form af f.eks. muligheden for at arbejde hjemme og selv definere sin arbejdstid, i høj grad gives til en bestemt type medarbejdere, nemlig dem som i forvejen lægger relativt mange timer i deres job. Ifølge Sennett vil det at få tildelt meget fleksibilitet således ikke nødvendigvis resultere i, at individet får større indflydelse på sit eget liv. Dette, da nedbrydningen af én magtstruktur blot fører til etableringen af nye og mere skjulte magtstrukturer. I den forbindelse mener Sennett, at det at have høj grad af fleksibilitet i jobbet, ikke oplagt fører til mere frihed, men at de skjulte strukturer, derimod er med til at holde individet som gidsel. På den baggrund kan der argumenteres for, at fastetablerede strukturer som arbejdstid og arbejdsrum erstattes af eksempelvis en virksomhedskultur (struktur), hvor det forventes af medarbejderen at denne, i takt med øget fleksibilitet, også yder mere i form af f.eks. flere arbejdstimer. Det kunne i den forbindelse være interessant, om det at have en høj grad af kontrol over såvel arbejdstid og arbejdsopgaver ikke giver mere frihed, men reelt fører til flere faktiske arbejdstimer. Hvis dette er tilfældet, kan det medvirke til at forklare, hvorfor individer med stor grad af kontrol over egen arbejdstid ikke i højere grad placerer sig i "samme tid".

Hochschild behandler ligeledes temaet fleksibilitet, når hun omtaler "frihed under ansvar" som en mulig løsning for arbejdstageren, når denne oplever at være fanget af tidsfælden. Hochschild mener således, at muligheden for selv at tilrettelægge sit skema, øger muligheden for at skabe en

hensigtsmæssig balance mellem familie og arbejde. Det viser sig dog, i de empiriske fund, at højere grad af kontrol over egen arbejdstid, og i forlængelser heraf muligheden for selv at tilrettelægge sit arbejdschema, ikke ser ud til at skabe mere optimale rammer for etableringen af en hensigtsmæssig balance mellem familie og arbejde.

I det følgende gennemføres binær logistisk regression i forhold til ønsket om henholdsvis tid til familie og tid til arbejde. I forlængelse af de gennemførte krydstabuleringer og elaboreringer, giver logistisk regression således mulighed for at indføre en mængde uafhængige variable på én gang, ligesom den sætter os i stand til at udregne sandsynligheder for forskellige udfald på de afhængige variable.

10.2 Analyse, del II: Binær logistisk regression

Eftersom det er en forudsætning for gennemførelse af binær logistisk regression, at den afhængige variabel er en såkaldt dummyvariabel, er ønske om tid til familie rekodet til ”mere tid” og ”ikke mere tid” (sidstnævnte kategori er sammenkodning af ”samme tid” og ”mindre tid”). Heroverfor er ønske om tid til arbejde rekodet til ”mindre tid” og ”ikke mindre tid” (sidstnævnte kategori er sammenkodning af ”mere tid” og ”samme tid”). Rekodningerne er gennemført med henvisning til det meget lille respondentantal, der ønsker at bruge mindre tid med familien, og det relativt lille antal respondenter, der angiver ønske om at ville bruge mere tid på arbejde. På den baggrund udgør rekodningen til ovenstående dummier en naturlig konsekvens af de konklusioner, der drages i analysens del I; nemlig at de færreste danskere ønsker at bruge mindre tid på familien eller mere tid på arbejde.

I nedenstående tabel præsenteres syv logistiske regressionsmodeller. I de første tre modeller inddrages skiftevis x_1 , x_2 og x_3 og samtlige kontrolvariable, mens vi i den fjerde model inddrager samtlige uafhængige variable og alle kontrolvariable. Model 5, 6 og 7 er udtryk for, at insignifikante variable trækkes ud af modellen én for én, indtil vi opnår en model (nr. 7), hvor alle variable er repræsenteret med minimum én kategori, der har en log-it værdi, som er signifikant på et 95 % niveau.

I nedenstående præsenteres modelligninger for samtlige modeller med ønske om tid til familie:

$$\text{Model 1: } L(y_{\text{fam}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{køn}} + \beta_3 x_{\text{alder}} + \beta_4 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 2: } L(y_{\text{fam}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{indkomst}} + \beta_2 x_{\text{køn}} + \beta_3 x_{\text{alder}} + \beta_4 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 3: } L(y_{\text{fam}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{kontrol}} + \beta_2 x_{\text{køn}} + \beta_3 x_{\text{alder}} + \beta_4 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 4: } L(y_{\text{fam}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{indkomst}} + \beta_3 x_{\text{kontrol}} + \beta_4 x_{\text{køn}} + \beta_5 x_{\text{alder}} + \beta_6 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 5: } L(y_{\text{fam}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{kontrol}} + \beta_3 x_{\text{køn}} + \beta_4 x_{\text{alder}} + \beta_5 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 6: } L(y_{\text{fam}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{køn}} + \beta_3 x_{\text{alder}} + \beta_4 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 7: } L(y_{\text{fam}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{køn}} + \beta_3 x_{\text{børn}}$$

Resultatet af den ”manuelle” modelopstilling bekræftes i SPSS, når vi benytter funktionen *Backward: Conditional* i forbindelse med den binære logistiske regression. Denne funktion frasorterer én for én insignifikante variable for at ende op med den bedste statistiske model. Nedenfor følger en tabel, hvoraf ovenstående syv regressionsmodeller fremgår. I tabellen fremvises β -værdier samt signifikansniveauer for samtlige kategorier af såvel x som z -variable. Endvidere gengives α -værdier (konstantled) for de respektive modeller samt respondentantal og den såkaldte Nagelkerke-værdi. β -værdierne kan ikke, som i en lineær regression, læses som udtryk for hældning. I indeværende afsnit bidrager disse værdier således ikke med væsentlig viden, udover, at fortegnet kan læses som udtryk for, om $P(y=1)$ (sandsynligheden for succes) stiger (+) eller falder (-) med stigning i x . Således tolkes heller ikke yderligere på β -værdier. De angives imidlertid, fordi de er udgangspunkt for beregning af sandsynlighedsmodeller. Vi forholder os til sandsynligheder, fordi vi intuitivt synes, de er nemmere at forholde sig til betydningen af (i sammenligning med odds og odds-ratio).

I det følgende udgør *ønske om mere tid* med familien succes (kodet 1), mens *ønske om ikke mere tid* med familien udgør *fiasko* (kodet 0).

Tabel 9: Binær logistisk regression med ønske om mere og ikke mere tid til familie

	1	2	3	4	5	6	7
Faktisk arbejdstid							
• 10-29	-0,875 (0,316)***			-0,957(0,352)***	-0,857 (0,321)***	-0,875 (0,316)***	-0,903(0,313)***
• 30-40	-0,264 (0,188)			-0,231 (0,207)	-0,210 (0,196)	-0,264 (0,188)	-0,236 (0,186)
• 41 +	**			**	**	**	**
Indkomst							
• Lav		0,024 (0,250)		0,168 (0,316)			
• Middel		0,020 (0,172)		0,088 (0,202)			
• Høj							
Grad af kontrol							
• Ingen							
• Inden for visse grænser			-0,126 (0,160)	0,033 (0,177)	0,035 (0,172)		
• Fuld			-0,017 (0,232)	0,097 (0,263)	0,070 (0,256)		
Køn							
• Mand							
• Kvinde	0,309 (0,157)**	0,215 (0,143)	0,207 (0,140)	0,295 (0,161)*	0,309 (0,159)**	0,309 (0,157)**	0,349 (0,156)**
Alder							
• 18-29	0,076 (0,242)	-0,139 (0,224)	-0,101 (0,221)	0,062 (0,254)	0,076 (0,244)	0,076 (0,242)	
• 30-50	0,265 (0,184)	0,190 (0,172)	0,213 (0,173)	0,254 (0,186)	0,276(0,186)	0,265 (0,184)	
• 51-64							
Hjemmeboende børn							
• Ja	0,680 (0,176)***	0,618 (0,161) ***	0,635 (0,164)***	0,684 (0,179)***	0,682 (0,178)***	0,680 (0,176)***	0,832 (0,153)***
• Nej							
Konstant	0,616 (0,185)***	0,488(0,171)***	0,562(0,177)***	0,495 (0,265)*	0,533 (0,239)**	0,616 (0,185)***	0,649 (0,170)***
N (respondenttal)	938 (81,1%)	1091 (94,3%)	1078 (93,2%)	912 (78,8%)	922 (79,7%)	938 (81,1%)	943 (81,5%)
Nagelkerke	0,062	0,043	0,046	0,062	0,063	0,062	0,063

***Signifikant på et 99 % niveau (p-værdi $\leq 0,001$)

**Signifikant på et 95 % niveau (p-værdi $\leq 0,05$)

*Signifikant på et 90 % niveau (p-værdi $\leq 0,1$)

() = standardafvigelsen

Med henvisning til ovenstående fremgår det, at model 7 er den mest signifikante. Vi forholder os ikke eksplicit til Nagelkerke-værdien, da den nærmest er identisk i model 1, 4, 5, 6 og 7.

Udvælgelsen af model 7 som den bedste statistiske model beror altså på det faktum, at denne model er mest signifikant. Modellen bygger på variablene faktisk arbejdstid, køn og hjemmeboende børn. At det netop er disse variable, der tilsammen udgør den bedste statistiske model, kan delvist forklares ud fra projektets teorier. Når det kommer til faktisk arbejdstid er det oplagt at trække på Hochschilds betragtninger om reelle vs. potentielle eksistenser. Således forekommer det oplagt, at faktisk arbejdstid spiller en central rolle, når det kommer til, hvordan individer ønsker at prioritere tid på familie. Dette fremgår bl.a., når Hochschild beskriver en opsplitning mellem en såkaldt potentiel og reel eksistens, og når hun fremhæver, hvordan denne opsplitning i eksistenser især er finde blandt (for)travlede forældre. Her pointerer hun netop, hvordan lange arbejdsdage er forbundet med en udtalt drømmen og fantasieren hos forældrene om, at fremtiden vil byde på mere tid med netop familien.

At køn ligeledes er en variabel, der ”skiller vandene”, er heller ikke umiddelbart overraskende.

Hochschild beskæftiger sig ligeledes en smule med denne dimension, når hun fremhæver, hvordan kvinden er familiens ansigt udadtil, og at kvinder, som konsekvens heraf, oftere end mænd oplever

at føle sig fanget i den såkaldte tidsfælde. Med henvisning til projektets problemfelt kan ligeledes siges, at noget lignende oplagt gør sig gældende for danske kvinder. I hvert fald foreligger forskning, der netop bekræfter, at danske kvinder – om end gradvis ligestilling har fundet sted – stadig er dem, der udfører mest husholdningsarbejde i de danske hjem i sammenligning med mændene. På den baggrund er det ikke vanskeligt at forestille sig, at netop ønsker for prioritering af tid med familien er forskellige fra kvinder og mænd. Nogenlunde samme argumentation gælder sandsynligvis for tilstedeværelsen af hjemmeboende børn, som er den tredje variabel, der indgår i den bedste model. Således er det sandsynligt, at kvinder ønsker at prioritere deres tid anderledes end mænd afhængigt af, om der er hjemmeboende børn i husstanden eller ej. Ikke dermed sagt, at mænd ikke ønsker at tilbringe tid med deres hjemmeboende børn, men snarere, at det måske ikke i lige så grad opfattes som en mulighed, f.eks. som følge af, at hovedparten af forsørgerpligten påhviler manden, hvorfor ønsket om mere tid med familien (oplagt på bekostning af tid på arbejdet) ikke overvejes yderligere.

Imidlertid er det lidt overraskende, at f.eks. indkomst ikke indgår i den endelige model, eftersom vi oprindeligt havde en formodning om, at denne variabel ville have en signifikant forklaringskraft, når det kommer til at ”forudsige”, hvordan individer ønsker at prioritere tid på familien. Med henvisning til analyse del I, hvor indkomstniveau krydstabuleres med ønske om tid med familie, fremgår det dog, at der stort set ingen variation er, når det drejer sig om, hvordan forskellige indkomstniveauer (lav-middel-høj) fordeler sig på kategorierne mindre tid, samme tid og mere tid med familien.

I nedenstående præsenteres modelligninger for samtlige modeller med ønske om tid til arbejde:

$$\text{Model 1: } L(y_{\text{arbejde}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{køn}} + \beta_3 x_{\text{alder}} + \beta_4 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 2: } L(y_{\text{arbejde}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{indkomst}} + \beta_2 x_{\text{køn}} + \beta_3 x_{\text{alder}} + \beta_4 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 3: } L(y_{\text{arbejde}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{kontrol}} + \beta_2 x_{\text{køn}} + \beta_3 x_{\text{alder}} + \beta_4 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 4: } L(y_{\text{arbejde}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{indkomst}} + \beta_3 x_{\text{kontrol}} + \beta_4 x_{\text{køn}} + \beta_5 x_{\text{alder}} + \beta_6 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 5: } L(y_{\text{arbejde}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{indkomst}} + \beta_3 x_{\text{køn}} + \beta_5 x_{\text{alder}} + \beta_5 x_{\text{børn}}$$

$$\text{Model 6: } L(y_{\text{arbejde}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{indkomst}} + \beta_3 x_{\text{køn}} + \beta_4 x_{\text{alder}}$$

$$\text{Model 7: } L(y_{\text{arbejde}}) = \alpha + \beta_1 x_{\text{arbejdstid}} + \beta_2 x_{\text{køn}} + \beta_3 x_{\text{alder}}$$

I det følgende udgør *ønske om ikke mindre tid* til arbejde succes (kodet 1), mens *ønske om mindre tid* til arbejde udgør *fiasko* (kodet 0).

Table 10: Binær logistisk regression med ønske om mindre og ikke mindre tid til arbejde

	1	2	3	4	5	6	7
Faktisk arbejdstid							
• 10-29	1,845(0,337)***			1,804(0,374)***	1,736(0,358)***	1,677(0,350)***	1,786(0,328)***
• 30-40	0,435(0,168)***			0,44(0,187)**	0,470(0,180)***	0,433(0,177)**	0,403(0,166)**
• 41+	***			***	***	***	***
Indkomst							
• Lav		0,938(0,236)***		0,461(0,298)	0,268(0,280)	0,254(0,278)	
• Middel		0,102(0,155)		-0,038(0,182)	-0,088(0,179)	-0,075(0,177)	
• Høj		***					
Grad af kontrol							
• Ingen			0,122(0,144)	0,136(0,164)			
• Inden for visse grænser			0,217(0,207)	0,274(0,243)			
• Fuld							
Køn							
• Mand	-0,517(0,144)***	-0,311(0,131)**	-0,191(0,126)	-0,494(0,149)***	-0,501(0,147)***	-0,473(0,145)***	-0,488(0,143)***
• Kvinde							
Alder							
• 18-29	1,155(0,243)***	1,020(0,226)***	1,160(0,223)***	1,097(0,254)***	1,124(0,249)***	1,096(0,247)***	1,125(0,240)***
• 30-50	0,398(0,173)**	0,313(0,159)**	0,278(0,159)*	0,399(0,177)**	0,409(0,174)**	0,352(0,150)**	0,335(0,149)**
• 51-64	***	***	***	***	***	***	***
Hjemmeboende børn							
• Ja	-0,089(0,158)	-0,063(0,145)	-0,085(0,146)	-0,079(0,161)	-0,074(0,158)		
• Nej							
Konstant	-0,533(0,172)***	-0,324(0,158)**	-0,272(0,165)*	-0,680(0,246)***	-0,549(0,190)***	-0,534(0,185)***	-0,518(0,167)***
N (respondenttal)	929(80,3%)	1083(93,6%)	1068(92,3%)	904(78,1%)	920(79,5%)	934(80,7%)	943(81,5%)
Nagelkerke	0,086	0,067	0,039	0,094	0,090	0,085	0,082

***Signifikant på et 99 % niveau (p-værdi $\leq 0,001$)

**Signifikant på et 95 % niveau (p-værdi $\leq 0,05$)

*Signifikant på et 90 % niveau (p-værdi $\leq 0,1$)

() = standardafvigelsen

Med henvisning til ovenstående fremgår det, at model 7 er mest signifikant. Når vi imidlertid kigger på værdien af Nagelkerke fremgår det, at denne faktisk er højest ved model 4 (som indeholder samtlige x og z-variable). Dog er forskellen mellem de forskellige modellers Nagelkerke-værdier så små, at vi ikke forholder os nærmere hertil, men i stedet fremhæver model 7 som den statistisk bedste på grund af dens signifikans. Denne model bygger på variablene faktisk arbejdstid, køn og alder.

Når vi endvidere benytter den tidligere omtalte SPSS-funktion *Backward: Conditional*, som frasorterer insignifikante resultater én for én, udpeges også netop modellen med ovenstående tre variable som den statistisk bedste model.

At det netop er ovenstående tre variable, der indgår i den bedste statistiske model, kan projektets teorier medvirke til at kaste lys over. Faktisk arbejdstid forekommer intuitivt relevant i en model, der skal prædikere, hvordan individer ønsker at prioritere tid på arbejde. Det virker således logisk, at den faktiske arbejdstid nødvendigvis spiller ind på, hvorvidt individer ønsker at bruge mindre henholdsvis ikke mindre tid på arbejde. Her kan igen refereres til Hochschild pointe om fortravlede, hårdtarbejdende individers drømme om en fremtid med tid til andet end arbejde. Interessant er det i forlængelse heraf, at Hochschild beskriver, hvordan disse individer, når det kommer til stykket, alligevel ikke ønsker at skaffe sig ekstra tid ved at skære ned på arbejdet. Det kan vi af gode grunde hverken be- eller afkræfte med ovenstående model, men betragtningen er interessant og relevant at have for øje ved yderligere anvendelse af modellen og analyse af de resultater, der opnås ved anvendelse heraf.

At køn også indgår i denne model bekræfter endnu en gang, at når det kommer til ønsker for prioritering af tid, så er køn en faktor, der nødvendigvis skal tages højde for. Kvinder og mænd adskiller sig tilsyneladende – på trods af stadig mere ligestilling indenfor hjem og arbejde – grundlæggende i måden, hvorpå de ønsker at prioritere deres tid, og dette gælder øjensynligt både, når det drejer sig om tid til familie og tid på arbejde. Som tidligere anført er det dog oplagt, at mænds ønsker for tid på arbejde f.eks. kan betragtes som udtryk for, at forsørgeransvaret i højere grad påhviler manden, hvorfor det at ønske mindre tid på arbejde, reelt ikke opfattes som en mulighed.

Udover faktisk arbejdstid og køn indgår variabelen alder i ovenstående model. Oplagt kan dette udlægges som en konsekvens af, at med stigende alder følger et ønske om at bruge mindre tid på arbejde, muligvis som konsekvens af, at ældre individer (i dette tilfælde 51-64-årige) ikke i så høj grad føler behov for at manifestere sig på arbejdsmarkedet og kontinuerligt bevise deres værd (f.eks. ved at lægge mange timer på arbejdspladsen). Med henvisning til Inglehart kan ligeledes argumenteres for, at den ældste aldersgruppe grundlæggende har et andet syn på arbejde end de yngre. Således kan det anføres, at de 51-64-årige er opvokset og primærsocialiseret i en tid, der var præget af efterkrigstid og ”knaphedstankegang”, og på den baggrund i højere grad opfatter arbejde som en måde, hvorpå en vis materiel levestandard kan opretholdes. På den baggrund betragtes arbejdet måske overvejende som et middel til materialitet frem for som mål i sig selv (som det måske i højere grad er tilfældet blandt de yngre). Denne tese kan ovennævnte model naturligvis hverken be- eller afkræfte, men det havde været interessant, om vi havde haft adgang til data, der kunne vise, hvordan den ældste aldersgruppe forholdt sig til arbejde, da de var yngre. Dette for at

afdække, om denne gruppes ønsker for prioritering af tid på arbejde alene er betinget af, at de er blevet ældre eller alternativt som følge af en grundlæggende anden værdiorientering.

Beregning af sandsynlighedsmodeller

I det følgende beregnes sandsynligheder for forskellige udfald mellem den afhængige og de uafhængige variable. Dette gøres med udgangspunkt i de angivne β -værdier og α -værdien (konstantleddet) fra hver af de foretrukne modeller. Med sandsynlighedsberegningerne tilstræbes det at give et umiddelbart forståeligt overblik over to overordnede forhold:

- 1) Hvordan mænd og kvinder fordeler sig på ønsket om mere eller ikke mere tid til familie i forhold til, om de har hjemmeboende børn samt hvor meget de faktisk arbejder.
- 2) Hvordan mænd og kvinder fordeler sig på ønsket om mindre eller ikke mindre tid til arbejde i forhold til, hvor gamle de er samt hvor meget de faktisk arbejder.

Nedenstående tabeller viser således disse fordelinger:

1) Ønske om tid med familie

Tabel 11: Fordeling på "ikke mere tid" og "mere tid" afhængig af køn, hjemmeboende børn og faktisk arbejdstid

Køn	Hjemmeboende børn	Faktisk arbejdstid	Ønsker ikke mere tid	Ønsker mere tid
Kvinde	Ja	10-29 timer	28,35%	71,65%
		30-40 timer	16,88%	83,12%
		41+ timer	13,82%	86,18%
	Nej	10-29 timer	47,63%	52,37%
		30-40 timer	31,82%	68,18%
		41+ timer	26,93%	73,07%
Mand	Ja	10-29 timer	35,94%	64,06%
		30-40 timer	22,36%	77,64%
		41+ timer	18,53%	81,47%
	Nej	10-29 timer	56,32%	43,68%
		30-40 timer	39,82%	60,18%
		41+ timer	34,32%	65,68%

Eksempel på beregning af sandsynlighed for at ønske *mere tid* med familien for kvinde, der arbejder 30-40 timer ugentligt og har hjemmeboende børn:

$$\frac{e^{((0,649)+(0,349*1)+(0,832*1)+(-0,236))}}{1 + e^{((0,649)+(0,349*1)+(0,832*1)+(-0,236))}} * 100 = 83,12\%$$

Ved beregninger, hvori referencegrupper (mand, ingen hjemmeboende børn, 41+ timer) indgår, indsættes i stedet 0 på 1-tallernes plads.

Af ovenstående tabel fremgår det, at flertallet i stort set samtlige kombinationer af de tre modelvariable ønsker *mere tid* med familien. Den eneste variabelkombination, hvor det forholder sig anderledes, er i gruppen bestående af mænd, der arbejder 10-29 timer ugentligt, og som ingen hjemmeboende børn har. Her ønsker et lille flertal således ikke mere tid med familien. Overordnet forholder det sig sådan, at kvinder (i sammenligningen med mænd med ellers identiske forhold, hvad angår børn og faktisk arbejdstid) i højere grad ønsker mere tid med familien end mænd. Mænd med hjemmeboende børn ønsker dog i højere grad end kvinder uden hjemmeboende børn mere tid med familien. Det fremgår ligeledes, når man sammenligner de tre arbejdstidskategorier internt (dvs. f.eks. sammenligning *indenfor* kategorien af kvinder med hjemmeboende børn), at individer med en ugentlig arbejdstid på 41+ timer er dem, der procentuelt er stærkest repræsenteret i kategorien *mere tid*. Ligeledes er individer med en ugentlig arbejdstid mellem 10 og 29 timer de mest fremtrædende, når det kommer til, hvem der *ikke* ønsker mere tid med familien. Her skal det dog bemærkes, at andelen af individer med børn, der arbejder 10 til 29 timer ugentligt, og som ikke ønsker mere tid med familien, er markant mindre end tilsvarende andel for ellers sammenlignelige individer uden børn.

Mænd uden børn og kvinder med børn udgør således modpolerne på et kontinuum, der afspejler i hvor høj grad, individer ønsker sig mere tid med familien. Kvinder med børn er således dem, der i højest grad ønsker sig mere tid med familien (mest udtalt er dette hos kvinder, der arbejder 41+ timer ugentligt). Den anden pol udgøres af mænd, der ikke har hjemmeboende børn. Mænd uden børn er således dem, der i højest grad *ikke* ønsker mere tid med familien (mest udtalt er dette hos mænd, der arbejder 10-29 timer ugentligt).

2) Ønske om tid på arbejde

Tabel 12: Fordeling på "mindre tid" og "ikke mindre tid" afhængig af køn, alder og faktisk arbejdstid

Køn	Alder	Faktisk arbejdstid	Ønsker mindre tid	Ønsker ikke mindre tid
Kvinde	18-29 år	10-29 timer	12,95%	87,05%
		30-40 timer	37,24%	62,76%
		41+ timer	47,03%	52,97%
	30-50 år	10-29 timer	24,69%	75,31%
		30-40 timer	56,66%	43,34%
		41+ timer	66,17%	33,83%
	51-64 år	10-29 timer	31,43%	68,57%
		30-40 timer	64,63%	35,37%
		41+ timer	73,22%	26,78%
Mand	18-29 år	10-29 timer	8,37%	91,63%
		30-40 timer	26,70%	73,30%
		41+ timer	35,27%	64,73%
	30-50 år	10-29 timer	16,76%	83,24%
		30-40 timer	44,52%	55,48%
		41+ timer	54,56%	45,44%
	51-64 år	10-29 timer	21,96%	78,04%
		30-40 timer	52,87%	47,13%
		41+ timer	62,67%	37,33%

Eksempel på beregning af sandsynlighed for at ønske *mindre tid* på arbejde for kvinde mellem 30 og 50 år, der arbejder mellem 30 og 40 timer ugentligt:

$$1 - \left(\frac{e^{(-0,518)+(-0,488*1)+(0,335*1)+(0,403)}}{1 + (e^{(-0,518)+(-0,488*1)+(0,335*1)+(0,403)}} \right) \cdot 100 = (1 - (0,4333 \cdot 100)) = 56,66\%$$

Ved beregninger, hvori referencegrupper (mand, 51-64 år, 41+ timer) indgår, erstattes 1-tallerne i ovenstående formel med 0.

Af tabellen fremgår det, at et overvejende flertal af de yngste individer (18-29 år), såvel kvinder som mænd, *ikke* ønsker at bruge mindre tid på arbejde. Det samme gør sig gældende for individer i de to andre aldersgrupper (30-50 år og 51-64 år), såfremt disse arbejder mellem 10-29 timer ugentligt. Et lille flertal blandt mænd mellem 30 og 50 år, som arbejder 30-40 timer ugentligt, ønsker ligeledes ikke at bruge mindre tid på arbejde, men herudover forholder det sig sådan, at der i samtlige øvrige kategorier er et flertal, som ønsker at bruge mindre tid på arbejde. Mest udtalt er dette hos individer, der arbejder 41+ timer ugentligt.

Sammenlignes kvinder og mænd i samme aldersgruppe, fremgår det, at kvinder, indenfor samtlige kategorier af ugentlig arbejdstid, i højere grad end mænd ønsker at bruge mindre tid på arbejde. Generelt forholder det sig sådan, at jo ældre individerne er, des mere udtalt er ønsket om at bruge mindre tid på arbejde, og mest udtalt er dette hos de ældste kvinder.

Kvinder mellem 51 og 64 år, som arbejder 41+ timer ugentligt og mænd mellem 18 og 29 år med en ugentlig arbejdstid på mellem 10 og 29 timer udgør således modpolerne på et kontinuum, der afspejler i hvor høj grad, individer ønsker at bruge mindre tid på arbejde. Midaldrende kvinder med en ugentlig arbejdstid, der overstiger fuldtidsnormen, er således dem, der i højest grad ønsker at bruge mindre tid på arbejde, hvorimod unge mænd med en ugentlig arbejdstid mellem 10 og 29 timer, er dem, der i højest grad ikke ønsker at bruge mindre tid på arbejde.

Opsamling på analyse, del II

På baggrund af ovenstående virker det oplagt at ”sammenkoble” de to regressionsmodeller, for på den måde at komme med kvalificerede bud på, hvordan ønsker for prioritering af tid i en sfære hænger sammen med tidsprioritering i en anden. Om end de to anvendte modeller ikke indeholder identiske variable (henholdsvis hjemmeboende børn for regressionsmodel 1 og alder for regressionsmodel 2), så kan der i sammenligningsøjemed argumenteres for, at det oplagt er i aldersgruppen 30-50 år, at individer med hjemmeboende børn er talstærkest repræsenteret.

Af de gennemførte sandsynlighedsberegninger fremgår det således, at kvinder med børn generelt er dem, der i størst omfang ønsker mere tid med familien. I forlængelse heraf skal dog nævnes, at ønsket om mere tid til familien ligeledes er udtalt for mænd med hjemmeboende børn. Det fremgår endvidere, at 2/3 af kvinder i alderen 30-50 år (som antages at være gruppen, hvor netop kvinder

med hjemmeboende børn er talstærkest repræsenteret) med en ugentlig arbejdstid på 41+ timer, ønsker at bruge mindre tid på arbejde. I sammenligning hermed er det lidt over halvdelen af mændene i samme aldersgruppe med tilsvarende ugentlige arbejdstid, som angiver ønske om at ville bruge mindre tid på arbejde. Fokuseres i stedet på kvinder og mænd mellem 30 og 50 år, men med en ugentlig arbejdstid på 30-40 timer, viser samme tendens sig. Her er det således henholdsvis knap 57% af kvinderne og 45% af mændene, som angiver ønske om at ville bruge mindre tid på arbejde. Noget tyder altså på, at kvinder (ligesom Hochschild pointerer) i højere grad føler sig fanget i den såkaldte tidsfælde, netop fordi de, i mere udtalt grad end mænd, ytrer ønske om at ville prioritere deres tid på henholdsvis arbejde og familie anderledes, end tilfældet faktisk er. Med henvisning til den tidligere analyse består den ideelle tidsprioritering for stort set alle individer i mere tid til familien, men for kvinder gælder det tilsyneladende, i højere grad end for mænd, at denne tid ønskes taget fra arbejdet.

11. Konklusion

I nedenstående følger besvarelsen af projektets problemformulering og de i forlængelse heraf opstillede hypoteser. Konklusionen udgør *ikke* en slavisk gennemgang af samtlige empiriske fund, men er i stedet udformet som en fremstilling af de mest relevante pointer, ligesom vi med konklusionen tilstræber at forbinde disse pointer med det overordnede problemfelt.

Som skitseret indledningsvist er begrebet ”work-life-balance” blevet en mere eller mindre integreret del af såvel den generelle offentlige diskurs som politiske debatter og talrige videnskabelige publikationer. Det overordnede spørgsmål er således, om moderne arbejdstagere formår – og om arbejdsmarkedet muliggør – at der kan skabes en hensigtsmæssig balance mellem arbejde og ”liv herudover” (oplagt eksemplificeret ved familien). I naturlig forlængelse heraf har vi fundet det relevant at belyse specifikke, teoretisk begrundede, variables betydning for måden, hvorpå danskerne ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde. Som konsekvens heraf har vi udformet og tilstræbt at besvare følgende problemformulering:

”Hvordan påvirker graden af kontrol over egen arbejdstid, faktisk arbejdstid samt indkomstniveau måden, hvorpå danskerne ønsker at prioritere tid med familien og på arbejdet?”

Med henvisning til analysens del I står det klart, at der findes en helt overordnet tendens; nemlig, at et flertal af beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år – uafhængigt af faktisk arbejdstid,

indkomstniveau og graden af kontrol over egen arbejdstid, ønsker mere tid med familien. I forbindelse hermed skal det naturligvis overvejes, om den udtalte tendens til at svare netop sådan, skal findes i en eksisterende samfundsnorm, der tilsiger, at ønsket om mere tid med familien er det eneste ”rigtige”. Dette sættes vi selvsagt ikke i stand til at vurdere i indeværende projekt, men som konsekvens af den mulige tvivl, bør det naturligvis overvejes om en operationalisering af begrebet ”work-life-balance”, ud fra en ønskedimension, er hensigtsmæssig (mere herom i afsnittet ”Validitet og reliabilitet” og ”Pilottest”).

Udover ovenstående viser sig endvidere et entydigt billede af, at et overvejende flertal af beskæftigede danskere mellem 18 og 64 år, uafhængigt af faktisk arbejdstid, indkomstniveau og graden af kontrol over egen arbejdstid, *ikke* ønsker at bruge mere tid på arbejde. Således viser der sig umiddelbart en divergens mellem faktisk tidsprioritering og ønsket tidsprioritering.

Af de gennemførte elaboreringer fremgår det endvidere, at køn styrker de oprindelige korrelationer, når det kommer til sammenhængen mellem henholdsvis faktisk arbejdstid og ønske om tid til familien, indkomstniveau og ønske om tid til arbejde samt faktisk arbejdstid og ønske om tid til arbejde. I disse tilfælde viser det sig således, at de fundne sammenhænge er stærkere og mere repræsentative for kvinder end for mænd. Om end den fundne interaktion ikke, med 95 % sikkerhed, kan siges at gøre sig gældende i populationen i tilfældet med de to førstnævnte sammenhænge, er det imidlertid en interessant betragtning, at det oplagt for kvinder – i højere grad end for mænd – gør sig gældende, at:

- Jo mere de faktisk arbejder, des mere udtalt er ønsket om mere tid med familien.
- Jo mere de faktisk arbejder, des mindre udtalt er ønsket om at arbejde mere.
- Jo mere de tjener, des mindre udtalt er ønsket om at arbejde mere.

I forlængelse heraf er billedet ved elaborering for alder og hjemmeboende børn mere mudret. Der ses således ved inddragelse af alder ikke nogen entydig tendens til, at de oprindelige sammenhænge styrkes, ligesom vi ikke, med 95 % sikkerhed kan udelukke, at de fundne forskelle i sammenhængsstyrken for de forskellige aldersgrupper gør sig gældende i populationen.

Inddragelsen af variabelen hjemmeboende børn medfører under ét ingen nævneværdig forskel mellem de bivariate og kontrollerede gammakoefficienter, men variabelen viser sig dog alligevel at have betydning indenfor enkelte kategorier, f.eks. forstærkes den oprindelige sammenhæng mellem faktisk arbejdstid og ønske om tid til familien betydeligt, når der kontrolleres for tilstedeværelsen af

hjemmeboende børn – ligesom det i dette tilfældet, med 95 % sikkerhed, kan siges, at individer med hjemmeboende børn faktisk adskiller sig fra dem uden.

Overraskende viser de empiriske fund, at variabelen *graden af kontrol over egen arbejdstid* ikke resulterer i nævneværdige sammenhænge, hverken når der krydses med ønske om tid til familie eller ønske om tid til arbejde. Respondenter med forskellig grad af kontrol fordeler sig således på stort set samme måde, når det kommer til, hvordan de ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde. Med henvisning til den teoretiske argumentation for inddragelsen af denne variabel er dette umiddelbart påfaldende, men måske alligevel ikke så underligt. En årsag til variabelens manglende forklaringskraft skal muligvis findes i, at kontrol over egen arbejdstid i projektet betragtes som mere eller mindre synonymt med fleksibilitet. Problemet herved er, at fleksibilitet måske i virkeligheden ikke så meget er et spørgsmål om selv at kunne fastsætte start- og sluttidspunkt på sin arbejdsdag, men f.eks. snarere selv at kunne bestemme, hvor meget, man faktisk vil arbejde (se mere herom under ”Validitet og reliabilitet”).

I forlængelse af krydstabuleringer og elaboreringer viser resultaterne fra de binære logistiske regressioner, at de bedste statistiske modeller for henholdsvis 1) ønsket om mere eller ikke mere tid til familien, og 2) ønsket om mindre eller ikke mindre tid til arbejde, udgøres af en model indeholdende faktisk arbejdstid, køn og hjemmeboende børn, samt en model, der indeholder faktisk arbejdstid, køn og alder.

Overraskende viser det sig, at variabelen *indkomst* ikke indgår i disse modeller, og særligt undrer det os, at den ikke indgår i sidstnævnte model. En forklaring herpå kan imidlertid være, at vi med filtret, der frasorterer individer udenfor beskæftigelse, muligvis frasorterer en gruppe for hvem indkomst faktisk *har* en signifikant betydning for, hvordan de ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde (mere herom under ”Validitet og reliabilitet”). Herudover antages det, at variabelen *faktisk arbejdstid* til en vis grad afspejler bestemte indkomstniveauer, hvorfor en given arbejdstid til en vis grad kan betragtes som udtryk for et bestemt indkomstniveau.

Når sandsynlighedsberegninger gennemføres på baggrund af ovenstående modeller, og resultaterne herfra sættes i relation til hinanden, fremgår det, at kvinder med børn generelt er dem, der i størst omfang ønsker mere tid med familien. Dog er ønsket om mere tid til familien også udtalt for mænd med hjemmeboende børn. Det fremgår endvidere, at 2/3 af kvinder i alderen 30-50 år (som antages at være gruppen, hvor netop kvinder med hjemmeboende børn er talstærkest repræsenteret) med en

ugentlig arbejdstid på 41+ timer, ønsker at bruge mindre tid på arbejde. I sammenligning hermed er det lidt over halvdelen af mændene i samme aldersgruppe med tilsvarende ugentlige arbejdstid, som angiver ønske om at ville bruge mindre tid på arbejde. For kvinder og mænd mellem 30 og 50 år, med en ugentlig arbejdstid på 30-40 timer, viser samme tendens sig. Her er det således henholdsvis knap 57% af kvinderne og 45% af mændene, som angiver ønske om at ville bruge mindre tid på arbejde.

Med henvisning til ovenstående er der altså noget, der indikerer, at kvinder i højere grad føler sig fanget i den såkaldte tidsfælde, netop fordi de, i mere udtalt grad end mænd, ytrer ønske om at ville prioritere deres tid på henholdsvis arbejde og familie anderledes, end tilfældet faktisk er. Som tidligere anført består den ideelle tidsprioritering for stort set alle individer i mere tid til familien, men for kvinder gælder det tilsyneladende, i højere grad end for mænd, at denne tid ønskes taget fra arbejdet.

Ud fra et samfundsperspektiv argumenteres for, at den fremherskende divergens mellem faktisk tidsprioritering og ønsket tidsprioritering, i form af et grundlæggende ønske om ikke at bruge mere tid på arbejde, men mere tid på familien, afspejler, at det for mange individer (såvel kvinder som mænd – om end tendensen er stærkest for førstnævnte) forekommer problematisk at balancere hensigtsmæssig mellem arbejdsliv og familieliv. Med andre ord kan der stilles spørgsmålstegn ved, hvorvidt en stor del af den beskæftigede danske befolkning mestrer den såkaldte work-life-balance. Problemet består i, at der netop er tale om en ikke-realiseret tidsprioritering, og som det løbende i analysen er forsøgt anskueliggjort, er der forskellige mulige årsager hertil.

Vi har således i indeværende projekt argumenteret teoretisk for, at det kan skyldes, at den moderne arbejdstager får nogle behov (f.eks. umiddelbar anerkendelse og kontinuerlig selvrealisering) tilfredsstillet i kraft af sit arbejde, som vedkommende ikke på samme måde får dækket i familien, hvorfor det at skære ned på arbejdet ikke i praksis er så attraktivt. Endvidere udgør grundlæggende økonomiske hensyn og et (for nogle måske kunstigt?) behov for at hjemskaffe likvide midler til forbrug også oplagt en årsag til, at det tilsyneladende er nemmere at ønske mindre tid på arbejde, end det er rent faktisk at realisere det. En supplerende forklaring er, at balancen naturligt forskydes til arbejdets fordel, fordi samfundet og arbejdsmarkedsstrukturen i dag tillader det, og måske ligefrem opfordrer hertil. Dette f.eks. i form af udvidede tilbud om børnepasning fra børnene er ganske små, og stadig flere menneskers mulighed for at arbejde hjemmefra. Den mere eller mindre

udtalte forventning om, at man skal ”udlejre” pasningen af sine børn til ekspertsystemer samt muligheden for at adskille udførelsen af visse arbejdsopgaver fra arbejdspladsens lokalitet, kan således, med et ”Sennettsk” ordvalg, betragtes som mere eller mindre skjulte magtstrukturer, der gør det svært at realisere ønsket om at bruge mindre tid på arbejde.

12. Vurdering af validitet og reliabilitet

Følgende indeholder en kvalitetsvurdering af projektets fund og de konklusioner, der drages på baggrund heraf. Således forholder vi os i indeværende afsnit til de gængse kvalitetsmål, henholdsvis validitet og reliabilitet, for kritisk at kunne afdække, om vi har opnået en gyldig og pålidelig besvarelse af problemformuleringen.

Validitet (intern og ekstern)

Overordnet defineres validitet som et mål for i hvor høj grad, man måler det, som er hensigten, og i forlængelse heraf, om der faktisk svares på det, som er udgangspunktet for undersøgelsens tilblivelse (de Vaus 2001:29). Det er i denne sammenhæng relevant at forholde sig kritisk til anvendte indikatorer og måleværktøjer i forhold til at vurdere om operationaliseringer mv. er gennemført på en hensigtsmæssig måde.

Som antydnet i ovenstående opnår en undersøgelse høj *intern validitet*, såfremt man faktisk undersøger det, der er formålet, og kan drage utvetydige konklusioner på baggrund af de fundne resultater (de Vaus 2001:27-28). Det empiriske grundlag for indeværende projekt udgøres, som tidligere nævnt, af et sekundært datasæt i form af ISSP- undersøgelsen ”Arbejdsliv i Danmark” fra 2005. En ulempe herved er, at den anvendte spørgeskemaundersøgelse ikke specifikt er udformet med det formål at besvare vores problemformulering, hvilket oplagt kan have konsekvenser for den interne validitet. Dette i form af, at vi ikke selv har operationaliseret relevante begreber og udformet spørgsmål på baggrund heraf. Imidlertid er projektets problemformulering udformet med pågældende datasæt for øje, hvorfor de anvendte variable umiddelbart har været at finde i datasættet, og problemformuleringsvariablene er bevidst valgt ud fra, at de ikke kræver væsentlig operationalisering, før der kan måles på dem. Med henvisning til den uafhængige variabel ”kontrol over egen arbejdstid” må vi imidlertid forholde os kritisk til, hvorvidt denne variabel har udgjort en hensigtsmæssig operationalisering af begrebet ”fleksibilitet”. Af såvel krydstabuleringer som logistiske regressionsmodeller fremgår det således, at ”kontrol over egen arbejdstid” er insignifikant og uden væsentlig forklaringskraft. I udgangspunktet er det overraskende, eftersom vi havde en

intuitiv forventning om, at kontrol over egen arbejdstid er tæt forbundet med fleksibilitet, som igen ville påvirke måden, hvorpå individer ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde. Når det tilsyneladende ikke forholder sig sådan, antager vi, at det snarere skyldes et operationaliseringsproblem, f.eks. at fleksibilitet ikke så meget er et spørgsmål om, at man selv vælger start- og sluttidspunkt for arbejdsdagen, men måske snarere, at man selv er herre over arbejdsdagens længde og de opgaver, der skal udføres.

Som det fremgår af titlen ”Arbejdsliv i Danmark”, er det anvendte spørgeskema udformet med det overordnede formål at undersøge forskellige aspekter ved danskernes arbejdsliv. I henhold til, at vi i indeværende projekt også ønsker at forholde os til familieliv og prioritering heraf, kan det umiddelbart synes problematisk, at det anvendte datasæt ikke i ligeså høj grad beskæftiger sig med netop familiære aspekter. Dette mulige kritikpunkt forsøger vi at imødekomme i den efterfølgende pilottest, hvor vi inddrager spørgsmål, der forholder sig mere specifikt til respondenternes familieliv. Med dette forbehold taget, skal det dog siges, at projektets uafhængige variable ”graden af kontrol over egen arbejdstid”, ”faktisk arbejdstid” og ”indkomst” uden videre kan afdækkes i det anvendte datasæt, ligesom projektets afhængige variable ”ønske om tid til familie” og ”ønske om tid til arbejde” er formuleret på baggrund af variable, som er umiddelbart tilgængelige i datasættet. De afhængige variables konstruktion gør det imidlertid kun muligt for os at undersøge danskernes *ønske* om tid til henholdsvis familie og arbejde, hvorfor det ikke i indeværende projekt har været muligt at afdække, hvordan respondenternes *faktiske* prioritering mellem familie og arbejde faktisk ser ud. Dette kritikpunkt behandles ligeledes indgående i pilottesten.

Ved anvendelse af et cross-sectional design er det vigtigt at tage visse forbehold i henhold til at sikre den interne validitet. Dette kommer bl.a. til udtryk ved, at det er vanskeligt at fastslå tilstedeværelsen af kausale sammenhænge, når man anvender et design uden indbygget tidsdimension (de Vaus 2001:176-177). En af forudsætningerne for etableringen af en kausal sammenhæng er således, at det kan sandsynliggøres, at den uafhængige variabel kommer før i tid end den afhængige. Noget sådant er imidlertid svært at afdække, når man anvender en designtype, som alene indfanger et øjebliksbillede. Selvom der kan tages visse forbehold herfor i forbindelse med den statistiske analyse i form af kontrol for diverse variable, så består problemet i, at man aldrig kan vide sig sikker på, at man har taget højde for samtlige relevante variable i analysen. Således er der altid en risiko for, at den sammenhæng, som findes mellem en given x og en given y-variabel, i virkeligheden skyldes en eller flere ukontrollerede variable (de Vaus 2001:177-78). På den baggrund må det forbehold tages, at vi alene kontrollerer for et ganske lille udsnit af potentielt

betydningsfulde variable, og at der blandt de utallige variable, som vi ikke forholder os til, oplagt kan være nogen, der besidder forklaringskraft. Ikke desto mindre har vi udvalgt de pågældende variable efter teoretiske overvejelser, hvorfor vi argumenterer for, at netop de er relevante at medtage.

Ekstern validitet, også kaldet generaliserbarhed, refererer til, at undersøgelsens resultater kan generaliseres udover det specifikke sample. Dette opnås bedst ved brug af kvantitative metoder, da disse ofte beskæftiger sig med store, tilfældigt udvalgte stikprøver (de Vaus 2001:28-29). Det datamateriale, vi benytter os af, bygger på besvarelser fra 1598 respondenter, som er tilfældigt udtrukket fra cpr-registeret. Selv efter reduktion i datasættet er respondentantallet på 1157, hvilket vurderes som værende repræsentativt, hvorfor vi forventer, at fundene fra samplet umiddelbart vil kunne genfindes i populationen (selvfølgelig under forudsætning af, at de fundne sammenhænge er signifikante). Med henblik på at kunne sikre en høj grad af generaliserbarhed, har det gennem den statistiske analyse været tilstræbt at opnå signifikansniveauer på mindst 95%. På den måde udelukkes sandsynligheden for statistiske tilfældigheder med 95%, og muligheden for ekstern validitet styrkes således.

For endvidere at sikre teoretisk generaliserbarhed, og dermed styrke den eksterne validitet, er det en forudsætning, at de resultater og konklusioner, der drages på baggrund af analysen, ligger i forlængelse af andre valide empiriske og teoretiske fund. Af SFI-undersøgelsen ”Børnefamiliernes balance mellem familie og arbejdsliv” fremgår det, at et flertal af de adspurgte finder familielivet vigtigere end arbejdslivet. Samme undersøgelse viser i forlængelse heraf, at kun ganske få ønsker at bruge mere tid på arbejde (Deding et al. 2006:69). Endvidere sætter Familie- og Arbejdslivskommissionen i en repræsentativ undersøgelse fokus på, at det for kvinder er sværere at balancere mellem arbejde og familieliv (Nielsen et al. 2007:33). Disse tendenser genfindes i indeværende projekt, hvorfor det anføres, at de konklusioner, vi drager kan betragtes som teoretisk generaliserbare.

Vurdering af teoriernes forklaringskraft

Slutteligt skal teoriernes anvendelighed og forklaringskraft vurderes.

De anvendte teorier har overordnet vist sig forklaringsdygtige, der hvor det forventedes – om end i varierende grad og med forskellig tyngde. Således har Giddens’ teori om det senmoderne individ og dets eksistensbetingelser udgjort en mulighed for at anskue ønsker for prioritering af tid på henholdsvis familie og arbejde som udtryk for individernes refleksive valg – og som følge af netop

en reflektiv stillingtagen til, hvordan den ønskede livsbiografi skal se ud. Sennetts betragtninger om det fleksible menneske har i forlængelse heraf fungeret som mulighed for at problematisere det moderne individs tilsyneladende frihed og mere eller mindre ubegrænsede fleksibilitet. Dette i form af hans betoning af skjulte magtstrukturer og arbejdets ”gidseltagning” af den moderne arbejdstager. En oplagt konsekvens af, at arbejdet holder arbejdstagerne som gidsler er måske netop, at mere tid til familien er et ønske (og forbliver et sådant?) frem for at være en realitet. Hochschilds empirisk funderede betragtninger og pointer har vist sig yderst anvendelige i relation til at komme med mulige forklaringer på de empiriske fund, vi har gjort. Dette i forhold til den overordnede pointe om ”tidsfælden” og hvem, der væsentligst oplever at føle sig fanget heri – og i forlængelse heraf betydningen af bl.a. køn og børn. Hochschild fund har på den baggrund fået en større betydning i projektet, end det umiddelbart var tiltænkt. Vi har ikke tilstræbt et deduktivt studie af tidsfælden, men Hochschilds betragtninger har, i kraft af deres umiddelbare ”overførbarhed”, indtaget en stor rolle i projektet, netop fordi de udgør leddet mellem mere eller mindre abstrakte makrosociologiske teorier og en mere ”jordnær”, empirisk virkelighed. Endelig har Ingleharts teori om det postmoderne skifte været anvendt som argumentation for at inddrage variablene alder og indkomst. Inglehart er imidlertid alene anvendt for at påpege en mulig relevans heraf, og altså ikke fordi vi umiddelbart ud fra hans betragtninger sættes i stand til at vurdere, hvordan f.eks. et givent indkomstniveau influerer på ønsket om tid til familie og arbejde. I forlængelse heraf viser det sig netop også, at indkomst ikke indgår i de statistisk bedste (og simpleste) logistiske modeller. En mulig forklaring herpå kunne være, at vi med et af de indsatte filtre frasorterer individer udenfor beskæftigelse. Man kunne i forlængelse heraf forestille sig, at indkomst, for netop disse individer, i modsætning til individer i beskæftigelse, har afgørende betydning for, hvordan tiden ønskes brugt på henholdsvis familie og arbejde. I forbindelse med krydstabuleringen mellem indkomstniveau og ønske om tid på arbejde fremgår det dog, at der er en, om end ikke stærk, sammenhæng mellem de to variable, således, at jo højere indkomstniveau, des mindre udtalt er ønsket om at arbejde mere. Med henvisning til Inglehart kan denne tendens imidlertid udlægges på to måder. Dels, at det netop drejer sig om et ønske, fordi individer faktisk ikke, når det kommer til stykket, ønsker at nedprioritere arbejdet, f.eks. som følge af, at de får opfyldt behov her, der ikke opfyldes i hjemmet (umiddelbar anerkendelse, selvrealisering) eller fordi de ikke ønsker eller kan arbejde mindre af økonomiske hensyn. Imidlertid kan tendensen også udlægges på den måde, at individerne ønsker mere tid med familien (og har tænkt sig at realisere dette), fordi de fleste har fået stillet grundlæggende materielle behov, og derfor i højere grad ser

mulighed for subjektiv livsudfoldelse og selvrealisering i familien. Som sådan kan det siges, at Ingleharts teori har givet mulighed for at anlægge nogle interessante betragtninger, men samtidig, at hans teori væsentligst ville være kommet til sin ret, om vi havde lavet et studie med en indbygget tidsdimension eller i højere grad havde fokuseret på at operationalisere og faktisk måle på bl.a. individernes behov for selvrealisering på jobbet og i familien.

Reliabilitet

Med begrebet *reliabilitet* refereres til muligheden for at genfinde samme resultater ved gennemførelse af en ny og lignende undersøgelse (de Vaus 2001:30-31). Det er generelt nemmere at sikre reliabilitet i kvantitative undersøgelser end i kvalitative, da man i sidstnævnte ofte oplever, at svar fra de deltagende interviewpersoner varierer alt afhængig af interviewstil og optræden fra interviewer m.m. Forudsætningen for at opnå en høj grad af reliabilitet er bl.a., at man er præcis i beskrivelsen af fremgangsmåder og anvendte metoder. Dette har vi tilstræbt ved at være eksplicitte omkring såvel den metodiske fremgangsmåde, i form af f.eks. reduktion i respondenttal, som for analysestrategi mv. Dette for at øge sandsynligheden for, at en undersøgelse gennemført på baggrund af samme ”opskrift”, vil resultere i omtrent de samme fund.

13. Pilottest

I følgende afsnit præsenteres pilottesten, som har til formål at bibringe relevante suppleringer til den allerede gennemførte analyse. Pilottesten skal således ses som et supplement til analysen, og den er tænkt som en mulighed for at kunne bidrage med en yderligere indgangsvinkel til afdækning af henholdsvis tid til familie og tid til arbejde. Det supplerende spørgeskema er opbygget med baggrund i de to aspekter, familie og arbejde, som er grundlaget for vores problemstilling. I pilottesten vil vi, i modsætning til det anvendte ISSP-datasæt, forholde os indgående til den *reelle* fordeling af tid til henholdsvis familie og arbejde, hvor vi i analysen kun har mulighed for at vurdere dette forhold ud fra et ønskeperspektiv (med henvisning til den oprindelige spørgsmålskonstruktion). I pilottesten inddrages yderligere en række relevante baggrundsvariable, som vil blive uddybet i det følgende. Da pilottesten alene skal betragtes som et supplement til det allerede eksisterende datasæt, har vi udelukkende koncentreret os om at udforme spørgsmål, som vi mener mangler heri.

Pilottesten vil ikke blive benyttet til yderligere analyse, men skal som sagt ses som en supplerende undersøgelse, der kunne have bidraget til en mere nuanceret belysning af problemstillingen.

I det følgende argumenteres indledningsvist for behovet for at udarbejde supplerende spørgsmål. Herefter følger et afsnit om spørgeskemaets specifikke udformning, hvorefter det supplerende spørgeskema præsenteres i sin fulde længde.

Argumentation for supplerende spørgsmål

Projektets problemformulering er besvaret på baggrund af det udleverede datasæt fra ISSP-undersøgelsen "*Arbejdsliv i Danmark (2005)*", og problemformuleringen lyder i forlængelse heraf: "*Hvordan påvirker graden af kontrol over egen arbejdstid, faktisk arbejdstid samt indkomstniveau måden, hvorpå danskerne ønsker at prioritere tid med familien og på arbejdet?*"

Problemformuleringen er således udformet med det formål at undersøge respondenternes *ønske* om tid til henholdsvis familie og arbejde. Således tages ikke afsæt i den *faktiske* tidsfordeling, da spørgsmål, som kunne afdække denne dimension, ikke er tilgængelig i den anvendte spørgeskemaundersøgelse. Ud fra det anvendte datamateriale er vi således kun i stand til at afdække, hvordan respondenterne, afhængig af forhold som grad af kontrol over egen arbejdstid, indkomst og faktisk arbejdstid, ønsker at bruge henholdsvis mindre tid, samme tid eller mere tid på familie og arbejde. Af analysens første del fremgår det, at flertallet af individer, uafhængigt af de udvalgte variable, ikke ønsker at bruge mere tid på arbejde, men ønsker mere tid med familien. Med henvisning til den meget lille andel af respondenter, der angiver et ønske om at ville bruge "mindre tid" med familien, er det oplagt at argumentere for, at der eksisterer en normativ forventning, som tilsiger, at "mere tid" er det eneste acceptable svar på spørgsmålet om, hvordan man ønsker at prioritere sin tid. I forlængelse heraf er spørgsmålet dog, om alle de individer, der ønsker mere tid på familie også realiserer dette ønske i praksis. I den forbindelse anføres det, at det virker forholdsvist "nemt" for respondenterne at ønske mere tid til diverse, når de ikke skal henholde deres prioritering til faktisk tid. På baggrund heraf argumenterer vi for relevansen af at lave en undersøgelse, der viser, hvordan respondenterne ville svare, hvis de, i stedet for at prioritere deres tid ud fra en ønskedimension, som tilfældet er i ISSP-undersøgelsen, skulle angive hvor mange *faktiske* timer, de bruger på bl.a. familie og arbejde. Hermed tvinges respondenterne til at forholde sig til, at et døgn per definition indeholder 24 timer, hverken mere eller mindre, og dermed hvordan/hvor de faktisk anvender deres vågne timer. Herefter bedes respondenterne, inspireret af ISSP-undersøgelsen, forholde sig til, hvordan de ideelt set ville prioritere deres tid. Igen er det dog væsentligt at pointere, at respondenterne ved angivelse heraf skal forholde sig til, at et døgn består

af 24 timer (f.eks. er det ikke muligt at ønske ”mere tid” til én ting, uden at ønske ”mindre tid” til en anden). Med en sådan fremgangsmåde er det vores formodning, at det bliver muligt at analysere mere specifikt på, om individerne oplever et såkaldt krydspres mellem familie og arbejde – og om de således oplever problemer med at opretholde den såkaldte work-life-balance.

I det følgende præsenteres de spørgsmål, der indgår i det supplerende spørgeskema samt en argumentation for deres relevans. Herefter følger det egentlige spørgeskema.

Udformning af spørgeskemaet

Indledningsvist bedes respondenterne forholde sig til følgende tre baggrundsvARIABLE, henholdsvis *køn, alder og civilstatus*. Hensigten er, at de indledende spørgsmål skal være umiddelbart til at besvare, og dermed virke som en ”blød opstart”, inden respondenterne bedes forholde sig til mere komplekse spørgsmål. De resterende baggrundsvARIABLE er *tilstedeværelsen af hjemmeboende børn, antal hjemmeboende børn (mellem 0 og 17 år), alder på hjemmeboende børn, faktisk arbejdstid og personlig indkomst* afdækkes derimod først umiddelbart inden spørgeskemaets afslutning. Formålet med dette, er at undgå at give respondenterne en (negativ) forventning om, at deres svar herpå holdes op overfor svarene på de øvrige spørgsmål.

Samtlige baggrundsvARIABLE har til formål at nuancere en eventuel analyse, da man med udgangspunkt i disse sættes i stand til at fokusere på forskelle og ligheder i besvarelsen af de øvrige spørgsmål ud fra netop baggrundskaraktistika (som køn, alder, mv.) Et eksempel på et særligt karakteristika kunne være, at flere kvinder med hjemmeboende børn end mænd med hjemmeboende børn, bruger mere tid med familien. Et andet eksempel kunne være, at kvinder og mænd på samme indkomstniveau, i forskellig grad, opfatter arbejdet som værende forstyrrende, når de tilbringer tid med familien.

Når vi spørger indgående indtil tilstedeværelsen, antallet og alderen på eventuelle børn, er det fordi, vi antager, at ikke alene det at have eller ikke have børn, men også antallet og alderen på disse, påvirker måden, hvorpå respondenterne faktisk prioriterer deres tid samt deres ønsker for ideel tidsprioritering. Vi forestiller os i forlængelse heraf, at det at have flere små børn (f.eks. mellem 0 og 5 år) påvirker familien på en anden måde, end tilstedeværelsen af ét enkelt ældre, hjemmeboende barn (f.eks. en 16-årig).

Herefter bliver respondenterne spurgt til den faktiske timefordeling på et døgn, og i forlængelse heraf bedes de om at fordele 24 timer på kategorierne: *søvn, familie, arbejde, husarbejde, fritid og*

jobrelaterede opgaver. Det ville i den forbindelse have været ideelt, om respondenterne havde kunnet udfylde en logbog over f.eks. en uge, hvor der dag for dag noteres hvor mange timer, der bruges på henholdsvis søvn, familie, arbejde, husarbejde, fritid og jobrelaterede opgaver. Men da spørgsmålet skal formuleres, så det umiddelbart kan indgå i et spørgeskemaformat, er logbogsmetoden ikke relevant i indeværende pilottest. Imidlertid havde det været en mulighed at bede et udvalgt antal respondenter om at føre logbog, inden det endelige spørgeskemas tilblivelse, for på den baggrund at udforme svarkategorier i henhold til disse respondents besvarelse. Af tidsmæssige årsager, har dette dog ikke været en mulighed for os.

Efter besvarelsen af ovenstående skal respondenterne svare på, hvorvidt de er tilfredse med den faktiske fordeling af tiden. Således bliver det muligt at afdække, hvordan individerne oplever deres nuværende fordeling af tid.

Herefter skal respondenterne angive en ideel prioritering af tid, hvormed det bliver muligt mere specifikt at se, hvori forskellen mellem faktisk tid og ”ønsketid” består. Stor divergens mellem faktisk tid og ønsketid indenfor en bestemt kategori (f.eks. familie) peger således i retning af, at respondenterne oplever en uhensigtsmæssig balance.

Endvidere stilles følgende spørgsmål:

- *Føler du, at arbejdet forstyrrer, når du bruger tid med din familie?*
- *Føler du, at familien forstyrrer, når du bruger tid på arbejdet?*

Disse spørgsmål stilles som led i at afdække, om – og i givet fald – hvilke respondenter, der oplever, at den ene sfære virker forstyrrende for den anden, og dermed hvilke respondenter, der oplagt oplever, at balancen mellem familie og arbejde er svær at mestre.

”Spørgeskema vedrørende arbejds, familie– og fritidsliv anno 2011”

Dette spørgeskema er udarbejdet af sociologistuderende på 5. semester ved Aalborg Universitet, 2011.

Følgende er en såkaldt pilottest, og dine svar anvendes dermed ikke i en videre analyse.

Formålet med din besvarelse og eventuelle kommentarer er at bibringe os yderligere viden om, hvordan et spørgeskema skal konstrueres, så vi sikres de mest retvisende svar.

Du sikres naturligvis fuld anonymitet.

Køn

- (1) Mand
(2) Kvinde

Alder

Civilstatus

- (1) Single
(2) I forhold, men ikke samboende
(3) Gift/samlevende
(99) Ønsker ikke at svare
(999) Ved ikke

Inddeling af et døgn:

Du har 24 timer til rådighed. Inddel et gennemsnitligt døgn efter den tid, du faktisk bruger på henholdsvis søvn, tid på job, tid til husholdningsarbejde, tid med familien, fritid/hobby og andet. Du bedes tages udgangspunkt i en gennemsnitlig hverdag (og altså IKKE ferie/fridage mv.) Dine svar skal summere op til 24 timer, og hvis du bruger 0 timer på en kategori, skal dette også anføres

Søvn (timer, du sover i løbet af et døgn) _____

Tid på job (timer, du bruger på arbejdspladsen) _____

Tid til husholdningsarbejde (timer brugt på f.eks. indkøb, vasketøj, rengøring, mm.) _____

Tid med familien (aktiviteter med det primære formål at _____

være sammen med familien)

Tid til fritid/hobby (aktiviteter med det primære formål at dyrke en, for dig, væsentlig interesse) _____

Tid til jobrelaterede opgaver i hjemmet (timer brugt på f.eks. forberedelse, besvarelse af mails, mm.) _____

Andet (timer du bruger på f.eks. transport) _____

Hvor tilfreds er du med ovenstående fordeling af din tid?

- (1) Meget utilfreds
- (2) Utilfreds
- (3) Hverken tilfreds eller utilfreds
- (4) Tilfreds
- (5) Meget tilfreds
- (99) Ønsker ikke at svare
- (999) Ved ikke

Hvori består din utilfredshed?

Den ideelle prioritering:

Hvis du kunne inddele et gennemsnitligt døgn, efter en ideel prioritering, hvordan skulle det så se ud? Du bedes igen tage udgangspunkt i en gennemsnitlig hverdag.

Dine svar skal summere op til 24 timer, og hvis der bruges 0 timer på en kategori, skal dette også anføres.

Søvn (timer, du sover i løbet af et døgn) _____

Tid på job (timer, du bruger på arbejdspladsen) _____

Tid til husholdningsarbejde (timer brugt på f.eks. indkøb, vasketøj, rengøring, mm.) _____

Tid med familien (aktiviteter med det primære formål at være sammen med familien) _____

Tid til fritid/hobby (aktiviteter med det primære formål at dyrke en, for dig, væsentlig interesse) _____

Tid til jobrelaterede opgaver i hjemmet (timer brugt på f.eks. forberedelse, besvarelse af mails, mm.) _____

Andet (timer du bruger på f.eks. transport) _____

Føler du, at arbejdet forstyrrer, når du bruger tid med din familie?

(Eksempelvis i form af opkald/emails fra arbejdet eller ikke udførte arbejdsopgaver, som må løses i hjemmet. Andre eksempler kunne være oplevelser fra arbejdet, som fylder noget i bevidstheden eller lignende tilfælde, som bevirker, at arbejdet virker forstyrrende, når du bruger tid med familien)

- (1) Aldrig
- (2) Sjældent
- (3) Til tider
- (4) Ofte
- (5) Altid
- (99) Ønsker ikke at svare
- (999) Ved ikke

Føler du, at familien forstyrrer, når du bruger tid på dit arbejde?

(Eksempelvis i form af opkald fra familien eller familierelaterede gøremål, der skal tages hånd om i arbejdstiden. Andre eksempler kunne være oplevelser fra familien, som fylder noget i bevidstheden eller lignende tilfælde, som bevirker, at familien virker forstyrrende, når du er på arbejde)

- (1) Aldrig
- (2) Sjældent
- (3) Til tider
- (4) Ofte
- (5) Altid
- (99) Ønsker ikke at svare
- (999) Ved ikke

Har du hjemmeboende børn?

- (1) Nej
- (2) Ja
- (99) Ønsker ikke at svare
- (999) Ved ikke

Antal hjemmeboende børn under 18 år

- (1) 1 barn
- (2) 2 børn
- (3) 3 børn
- (4) 4 børn eller derover
- (99) Ønsker ikke at svare
- (999) Ved ikke

Alder på hjemmeboende børn

- (1) 0-2 år
- (2) 3-5 år
- (3) 6-8 år
- (4) 9-12 år
- (5) 13-17 år
- (99) Ønsker ikke at svare
- (999) Ved ikke

Angiv din faktiske ugentlige arbejdstid

- (1) 0-9 timer
- (2) 10-29 timer
- (3) 30-40 timer
- (4) 41 timer eller derover
- (99) Ønsker ikke at svare
- (999) Ved ikke

Angiv din årlige bruttoindtægt (Altså før SKAT)

- (1) Under 100.000 kr.
- (2) 100.000-149.999
- (3) 150.000-199.999
- (4) 200.000-249.999
- (5) 250.000-299.999
- (6) 300.000-399.999

- (7) 400.000-499.999
- (8) 500.000-599.999
- (9) 600.000 eller derover
- (99) Ønsker ikke at svare
- (999) Ved ikke

Afslutningsvis vil vi bede dig kommentere på spørgeskemaets opbygning og indhold. Særligt beder vi dig om at kommentere på spørgsmålsformuleringerne: Var spørgsmålene til at besvare, og forstod du umiddelbart, hvad der blev spurgt til? Henvis gerne til spørgsmål, du mener er særligt gode eller dårlige og beskriv kort hvorfor.

Mange tak for din deltagelse!

13.1 Refleksion over tilbagemeldinger på pilottest

I det følgende forholdes vi os til den respons, vi har modtaget på pilottestens udformning og indhold. Med henvisning til, at svarene på de spørgsmål, der indgår i den supplerende undersøgelse, ikke skal danne baggrund for statistisk analyse, forholdes vi os i indeværende afsnit alene til respondenternes tilbagemeldinger for så vidt angår umiddelbar forståelse af spørgsmålene, rækkefølgen på disse samt opfattelse af svarmulighederne.

Pilottesten er, i overensstemmelse med den gældende kravsbeskrivelse, sendt til 10 personer (2 pr. projektmedlem). Vi har imidlertid kun kunnet indhente svar fra de 8. Heraf mener samtlige, at spørgsmålene er umiddelbart forståelige, og de giver i forlængelse heraf udtryk for, at det forekommer ligetil at besvare dem. Et par respondenter bemærker dog, at det havde været hensigtsmæssigt, om spørgeskemaet var konstrueret, så der automatisk blev summeret op på tiden i de spørgsmål, hvor fordeling af timer på et døgn skal anføres. Argumentationen lyder, at man på

den måde sikres et bedre overblik og undgår at regne forkert – eksempelvis ved at angive mere end 24 timer. Det skal i forlængelse heraf nævnes, at spørgeskemaet faktisk er sat op på en sådan måde, at det ikke er muligt for respondenterne at gå videre til næste spørgsmål, førend det samlede timental summerer op til 24. Således er det ikke muligt at angive færre henholdsvis flere timer end netop 24, men dette fremgår ikke af de oplysninger, som respondenterne forelægges, hvorfor forslaget om ”kontinuerlig optælling” oplagt skulle implementeres, såfremt spørgeskemaet skulle anvendes til egentlig analyse.

En respondent undrer sig over, at baggrundsvariablene ”antal børn”, ”hjemmeboende børn” og ”alder på hjemmeboende børn” er anbragt til sidst i spørgeskemaet. Som tidligere nævnt, er dette imidlertid et bevidst valg, da vi ikke indledningsvist ønsker at fremprovokere en (negativ) forventning hos respondenterne om, at svarene på disse spørgsmål sammenholdes med svarene på de øvrige. Samme respondent angiver i øvrigt, at spørgsmålet om ”ideel tidsprioritering” giver anledning til refleksion, og øger interessen og engagementet i spørgeskemaundersøgelsen. Respondenternes tilbagemeldinger bestyrker os i, at spørgsmålskonstruktionen i pilottesten kan betragtes som relativt valid. Det fremgår således *ikke* af tilbagemeldingerne, at respondenterne har en anden forståelse eller tillægger spørgsmålene en grundlæggende anden mening, end det er tilsigtet. Der er heller ingen respondenter, der angiver mangel på svarkategorier. Det har i forlængelse heraf været et bevidst valg at medtage ”ved ikke” og ”ønsker ikke at svare”-kategorier på trods af de ulemper, der kan være forbundet hermed. Vi har netop medtaget disse kategorier for at sikre, at alle respondenter har mulighed for at forholde sig neutralt eller helt afstå fra at svare på et eller flere spørgsmål. Ved spørgsmål, hvor respondenterne bedes angive f.eks. ”grad af tilfredshed”, har vi endvidere anført relativt mange svarkategorier (således, at flest mulige grader af tilfredshed – eller mangel på samme – er repræsenteret). Vi forsøger hermed at undgå, at respondenterne presses over i svarkategorier, som de faktisk ikke føler sig hjemme i, og på den baggrund giver svar, som ikke er retvisende for deres faktiske holdning.

Med baggrund i ovenstående argumenterer vi for, at pilottestens spørgsmål (og svarkategorier), med mindre modificeringer, kunne indgå i en egentlig spørgeskemaundersøgelse med det formål at skærpe fokus på forskellen mellem *faktisk* og *ideel* tidsprioritering, og i forlængelse heraf, hvad det betyder at have hjemmeboende børn i forskellige aldersgrupper for måden, hvorpå individer faktisk og ideelt set ønsker at prioritere tid på henholdsvis familie og arbejde.

14. Litteratur

- Agresti, Alan & Barbara Finlay (2009): *Statistical Methods for the Social Sciences*. International Edition. New Jersey: Prentice Hall, 4.udgave
- Albertsen, Karen (2007): *Social consequences of long and irregular working hours*. Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø.
- Andersen, David Hedegaard (2007): *Technical report 2005 Denmark Work Orientations III*, Uni Print
- Andersen, Johannes ”Anthony Giddens – Individet i det moderne” i Hansen, Mogens (2009): *50 samfundstænkere*. 1.udgave. Gyldendal
- Andersen, Jørgen Goul et al. (2006): *Danskernes Arbejdsliv (ISSP 2005)*. Dansk Data Arkiv
- Andersen, Jørgen Goul et al. (2007): *Arbejdsliv i Danmark (ISSP 2005) - Datamateriale*. Dansk Data Arkiv
- Andersen, Lars Ørum & Karsten Ull Jakobsen (2009): *Introduktion til statistik med SPSS*. 1. udgave. Frederiksberg. Samfundslitteratur.
- Andersen, Pernille Tanggard ”Richard Sennett – Sociologisk samtidsdiagnostik” i Hansen, Mogens (2009): *50 samfundstænkere*. Gyldendal
- Auster, Carol J. (1996): *The sociology of work*. Pine Forge Press
- Beck, Ulrich (2002): *Fagre nye arbejdsverden*. Hans Reitzels Forlag, København
- Borger.dk (2011): Folkepension. Lokaliseret d. 5. november 2011 på World Wide Web: <https://www.borger.dk/Emner/pension-og-efterloen/pension/folkepension-foertidspension-mm/Sider/folkepension.aspx?#RichHtmlField2Bookmark0>

- Bryman, Alan (2004): *Social research methods*. Second edition. Oxford University Press
- Christiansen, Allan & Mads P. Sørensen “Ulrich Beck – Fra industri- til risikosamfund” i Hansen, Mogens (2009): *50 samfundstænkere*. 1.udgave. Gyldendal
- Cbaf.dk: Center for Balance mellem Arbejdsliv og Familieliv. Work Life Balance
Lokaliseret d. 19. december 2011 på World Wide Web: www.cbaf.dk
- Deding, Mette et al. (2006): *Børnefamiliernes balance mellem familie- og arbejdsliv*. København. 2006 Socialforskningsinstituttet
- De Vaus, David (2002): *Surveys in social research*. 5 th edition. Routledge
- De Vaus, David (2009): *Research Design in Social Research*. Sage Publications
- Diamantopoulos, Adamantios & Bodo Schlegelmilch (1997): *Taking the Fear out of Data Analysis*. London: The Dryden Press
- Giddens, Anthony (1996): *Modernitet og selvidentitet*. København. Hans Reitzels Forlag
- Hansen, Louise A. & Frederik I. Pedersen (2008): *Analyse af danskernes arbejdstid: Stor stigning i arbejdstiden de sidste to år*. AERÅDET
- Hochschild, Arlie (2003): *Tidsfælden – når familien bliver arbejde og arbejdet bliver familie*. København: Munksgaard Danmark
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization* Princeton University Press
- Jacobsen, Michael Hviid (2004): ”Fra moderne arbejdsetik til senmoderne selvvalgt slaveri”
i: Jacobsen, Michael Hviid og Jens Tonboe (2004): ”Arbejdssamfundet”. København. Hans Reitzels Forlag

- Jespersen, Jesper: “*Kritisk realisme – teori og praksis*” i: Fuglsang, Lars & Poul Bitsch Olsen (2009): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne – på tværs af fagkulturer og paradigmer*. 2. udgave, 4. oplag. Roskilde Universitetsforlag
- Kaspersen, Lars Bo (2001): *Anthony Giddens – Introduktion til en samfundsteoretiker*. 2. udgave. København K. Hans Reitzels Forlag
- Langergaard, Louise Li, Søren Barlebo Rasmussen & Asger Sørensen (2006): *Viden videnskab og virkelighed*. 1. udgave, 2. oplag. Forlaget Samfundslitteratur
- Nielsen, Linda et al. (2007): *Chance for balance – et fælles ansvar*. København. Familie- og Arbejdslivskommissionen
- Schultz-Jørgensen, Per & Rikke Skovgaard, Christensen: “*Den fleksible familie*” i: Gundelach, Peter (2011): *Små og store forandringer – danskernes værdier siden 1981*. Hans Reitzels Forlag
- Sennett, Richard (1999): *Det fleksible menneske – eller arbejdets forvandling og personlighedens nedsmeltning*. 1. udgave, 6. oplag. Forlaget Hovedland
- Thuesen, Frederik: “*Et interessant, men ikke nødvendigvis samfundsnyttigt job*” i: Gundelach, Peter (2011): *Små og store forandringer – danskernes værdier siden 1981*. Hans Reitzels Forlag
- Treiman, J. Donald (2009): *Quantitative Data Analysis - Doing Social Research to Test Ideas*. Jossey-Bass A Wiley Imprint

15. Bilag 1: Elaboreringer for udvalgte kontrolvariable

Tabel 1: Tid til familie, faktisk arbejdstid elaboreret for køn

Tid med familie * Arbejdstid * KØN Crosstabulation

KØN				Arbejdstid			Total
				10-29 timer	30-40 timer	41+ timer	
Mand	Tid med familie	Mindre tid	Count	1	1	2	4
			% within Arbejdstid	7,7%	,3%	1,2%	,8%
		Samme tid	Count	3	100	45	148
		% within Arbejdstid	23,1%	32,5%	26,6%	30,2%	
	Mere tid	Count	9	207	122	338	
		% within Arbejdstid	69,2%	67,2%	72,2%	69,0%	
	Total	Count	13	308	169	490	
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
Kvinde	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	1	0	1
			% within Arbejdstid	,0%	,3%	,0%	,2%
		Samme tid	Count	24	84	11	119
		% within Arbejdstid	42,1%	23,7%	19,6%	25,5%	
	Mere tid	Count	33	269	45	347	
		% within Arbejdstid	57,9%	76,0%	80,4%	74,3%	
	Total	Count	57	354	56	467	
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

KØN			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Mand	Ordinal by Ordinal	Gamma	,102	,097	1,048	,295
	N of Valid Cases		490			
Kvinde	Ordinal by Ordinal	Gamma	,298	,109	2,607	,009
	N of Valid Cases		467			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma		
Zero-Order	1st-Order Partial	N
,126	,183	957

Tabel 2: Tid til familie, faktisk arbejdstid elaboreret for alder

Tid med familie * Arbejdstid * Alder i grupper Crosstabulation

Alder i grupper				Arbejdstid			Total
				10-29 timer	30-40 timer	41+ timer	
18-29	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	0	1	1
			% within Arbejdstid	,0%	,0%	5,0%	,9%
		Samme tid	Count	3	26	5	34
		% within Arbejdstid	37,5%	32,1%	25,0%	31,2%	
	Mere tid	Count	5	55	14	74	
		% within Arbejdstid	62,5%	67,9%	70,0%	67,9%	
	Total	Count	8	81	20	109	
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
30-50	Tid med familie	Mindre tid	Count	1	0	1	2
			% within Arbejdstid	3,0%	,0%	,9%	,4%
		Samme tid	Count	14	83	20	117
		% within Arbejdstid	42,4%	21,9%	17,4%	22,2%	
	Mere tid	Count	18	296	94	408	
		% within Arbejdstid	54,5%	78,1%	81,7%	77,4%	
	Total	Count	33	379	115	527	
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
51-64	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	2	0	2
			% within Arbejdstid	,0%	1,0%	,0%	,6%
		Samme tid	Count	9	73	29	111
		% within Arbejdstid	32,1%	36,5%	33,0%	35,1%	
	Mere tid	Count	19	125	59	203	
		% within Arbejdstid	67,9%	62,5%	67,0%	64,2%	
	Total	Count	28	200	88	316	
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

Alder i grupper			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
18-29	Ordinal by Ordinal	Gamma	,048	,223	,215	,830

N of Valid Cases			109			
30-50	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	,254 527	,109	2,305	,021
51-64	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	,044 316	,110	,402	,688

Gamma		
Zero-Order	1st-Order Partial	N
,131	,177	952

Tabel 3: Tid til familie, faktisk arbejdstid elaboreret for børn i husstanden
Tid med familie * Arbejdstid * Børn i husstanden Crosstabulation

Børn i husstanden				Arbejdstid			Total
				10-29 timer	30-40 timer	41+ timer	
Nej	Tid med familie	Mindre tid	Count	1	2	2	5
			% within Arbejdstid	2,8%	,6%	1,7%	1,0%
	Samme tid	Count	12	124	40	176	
		% within Arbejdstid	33,3%	35,5%	33,9%	35,0%	
	Mere tid	Count	23	223	76	322	
		% within Arbejdstid	63,9%	63,9%	64,4%	64,0%	
Total	Count	36	349	118	503		
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
Ja	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	0	0	0
			% within Arbejdstid	,0%	,0%	,0%	,0%
	Samme tid	Count	14	58	14	86	
		% within Arbejdstid	45,2%	18,9%	13,7%	19,5%	
	Mere tid	Count	17	249	88	354	
		% within Arbejdstid	54,8%	81,1%	86,3%	80,5%	
Total	Count	31	307	102	440		
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

Børn i husstanden			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Nej	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	,007 503	,094	,071	,944
Ja	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	,352 440	,118	2,867	,004

Gamma		
Zero-Order	1st-Order Partial	N
,133	,127	943

Tabel 4: Tid til familie, indkomstniveau elaboreret for køn

Tid med familie * indkomstniveau * KØN Crosstabulation

KØN				Indkomstniveau			Total
				Lav	Middel	Høj	
Mand	Tid med familie	Mindre tid	Count	1	3	1	5
			% within indkomstniveau	1,9%	,9%	,5%	,9%
	Samme tid	Count	19	100	56	175	
		% within indkomstniveau	35,8%	31,2%	28,9%	30,8%	
	Mere tid	Count	33	218	137	388	
		% within indkomstniveau	62,3%	67,9%	70,6%	68,3%	
Total	Count	53	321	194	568		
	% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
Kvinde	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	1	0	1
			% within indkomstniveau	,0%	,3%	,0%	,2%
	Samme tid	Count	25	92	21	138	
		% within indkomstniveau	25,5%	24,1%	30,4%	25,1%	
	Mere tid	Count	73	289	48	410	
		% within indkomstniveau	74,5%	75,7%	69,6%	74,7%	
Total	Count	98	382	69	549		
	% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

KØN			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Mand	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	,093 568	,082	1,132	,258

Kvinde	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,055	,098	-,560	,575
	N of Valid Cases		549			

Zero-Order and Partial Gammas		
Gamma		N
Zero-Order	1st-Order Partial	
-,007	,032	1117

Tabel 5: Tid til familie, indkomstniveau elaboreret for alder
Tid med familie * Indkomstniveau * Alder i grupper Crosstabulation

Alder i grupper				Indkomstniveau			Total
				Lav	Middel	Høj	
18-29	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	1	0	1
			% within indkomstniveau	,0%	1,2%	,0%	,7%
	Samme tid	Count	14	28	3	45	
		% within indkomstniveau	29,8%	34,1%	50,0%	33,3%	
	Mere tid	Count	33	53	3	89	
		% within indkomstniveau	70,2%	64,6%	50,0%	65,9%	
Total	Count	47	82	6	135		
	% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
30-50	Tid med familie	Mindre tid	Count	1	1	0	2
			% within indkomstniveau	1,6%	,3%	,0%	,3%
	Samme tid	Count	14	87	35	136	
		% within indkomstniveau	22,6%	22,6%	22,4%	22,6%	
	Mere tid	Count	47	297	121	465	
		% within indkomstniveau	75,8%	77,1%	77,6%	77,1%	
Total	Count	62	385	156	603		
	% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
51-64	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	2	0	2
			% within indkomstniveau	,0%	,9%	,0%	,5%
	Samme tid	Count	15	75	35	125	
		% within indkomstniveau	36,6%	32,1%	36,5%	33,7%	
	Mere tid	Count	26	157	61	244	
		% within indkomstniveau	63,4%	67,1%	63,5%	65,8%	
Total	Count	41	234	96	371		
	% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

Alder i grupper			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
18-29	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,169	,172	-,974	,330
	N of Valid Cases		135			
30-50	Ordinal by Ordinal	Gamma	,027	,092	,288	,773
	N of Valid Cases		603			
51-64	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,024	,102	-,237	,813
	N of Valid Cases		371			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma			N
Zero-Order	1st-Order Partial		
,011	,003		1109

Tabel 6: Tid til familie, indkomstniveau elaboreret for børn i husstanden
Tid med familie * indkomstniveau * Børn i husstanden Crosstabulation

Børn i husstanden				Indkomstniveau			Total
				Lav	Middel	Høj	
Nej	Tid med familie	Mindre tid	Count	1	4	1	6
			% within Indkomstniveau	1,1%	1,1%	,8%	1,0%
	Samme tid	Count	31	126	43	200	
		% within Indkomstniveau	35,6%	34,0%	34,7%	34,4%	
	Mere tid	Count	55	241	80	376	
		% within Indkomstniveau	63,2%	65,0%	64,5%	64,6%	
Total	Count	87	371	124	582		
	% within Indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
Ja	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	0	0	0
			% within indkomstniveau	,0%	,0%	,0%	,0%
	Samme tid	Count	11	62	32	105	
		% within indkomstniveau	18,3%	19,4%	23,4%	20,3%	
	Mere tid	Count	49	258	105	412	
		% within indkomstniveau	81,7%	80,6%	76,6%	79,7%	
Total	Count	60	320	137	517		
	% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

Børn i husstanden			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Nej	Ordinal by Ordinal	Gamma	,013	,080	,168	,867
	N of Valid Cases		582			
Ja	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,101	,101	-,986	,324
	N of Valid Cases		517			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma			
Zero-Order	1st-Order Partial	N	
-,005	-,028	1099	

Tabel 7: Tid til arbejde, indkomstniveau elaboreret for køn
Tid til arbejde * Indkomstniveau * KØN Crosstabulation

KØN				Indkomstniveau			Total
				Lav	Middel	Høj	
Mand	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	18	146	107	271
			% within Indkomstniveau	32,7%	46,2%	54,3%	47,7%
		Samme tid	Count	28	152	80	260
			% within Indkomstniveau	50,9%	48,1%	40,6%	45,8%
		Mere tid	Count	9	18	10	37
			% within Indkomstniveau	16,4%	5,7%	5,1%	6,5%
	Total	Count	55	316	197	568	
	% within Indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
	Kvinde	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	28	222	36
% within Indkomstniveau				29,8%	58,4%	54,5%	53,0%
Samme tid			Count	50	145	23	218
			% within Indkomstniveau	53,2%	38,2%	34,8%	40,4%
Mere tid			Count	16	13	7	36
			% within Indkomstniveau	17,0%	3,4%	10,6%	6,7%
Total		Count	94	380	66	540	
% within Indkomstniveau		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

KØN			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Mand	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,214	,069	-3,024	,002
	N of Valid Cases		568			
Kvinde	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,297	,079	-3,657	,000
	N of Valid Cases		540			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma			
Zero-Order	1st-Order Partial	N	
-,210	-,250	1108	

Tabel 8: Tid til arbejde, indkomstniveau elaboreret for alder
Tid til arbejde * Indkomstniveau * Alder i grupper Crosstabulation

Alder i grupper				Indkomstniveau			Total
				Lav	Middel	Høj	
18-29	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	8	29	3	40
			% within indkomstniveau	16,7%	35,4%	50,0%	29,4%
		Samme tid	Count	27	46	2	75
			% within indkomstniveau	56,3%	56,1%	33,3%	55,1%
		Mere tid	Count	13	7	1	21
			% within indkomstniveau	27,1%	8,5%	16,7%	15,4%
	Total	Count	48	82	6	136	
	% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
	30-50	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	21	210	78
% within indkomstniveau				33,9%	54,7%	50,0%	51,3%
Samme tid			Count	30	157	67	254
			% within indkomstniveau	48,4%	40,9%	42,9%	42,2%
Mere tid			Count	11	17	11	39
			% within indkomstniveau	17,7%	4,4%	7,1%	6,5%
Total		Count	62	384	156	602	
% within indkomstniveau		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
51-64		Tid til arbejde	Mindre tid	Count	17	129	62
	% within indkomstniveau		44,7%	56,6%	64,6%	57,5%	
	Samme tid		Count	20	92	30	142

	% within indkomstniveau	52,6%	40,4%	31,3%	39,2%
Mere tid	Count	1	7	4	12
	% within indkomstniveau	2,6%	3,1%	4,2%	3,3%
Total	Count	38	228	96	362
	% within indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

Alder i grupper			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
18-29	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	-,445 136	,131	-3,175	,001
30-50	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	-,089 602	,073	-1,212	,226
51-64	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	-,183 362	,095	-1,917	,055

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma		
Zero-Order	1st-Order Partial	N
-,223	-,126	1100

Tabel 9: Tid til arbejde, indkomstniveau elaboreret for børn i husstanden
Tid til arbejde * Indkomstniveau * Børn i husstanden Crosstabulation

Børn i husstanden				Indkomstniveau			Total
				Lav	Middel	Høj	
Nej	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	27	191	71	289
			% within Indkomstniveau	31,8%	51,5%	56,8%	49,7%
	Samme tid	Count	40	163	48	251	
		% within Indkomstniveau	47,1%	43,9%	38,4%	43,2%	
	Mere tid	Count	18	17	6	41	
		% within Indkomstniveau	21,2%	4,6%	4,8%	7,1%	
Total	Count	85	371	125	581		
	% within Indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
Ja	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	17	172	71	260
			% within Indkomstniveau	28,3%	54,8%	52,2%	51,0%
	Samme tid	Count	36	129	54	219	
		% within Indkomstniveau	60,0%	41,1%	39,7%	42,9%	
	Mere tid	Count	7	13	11	31	
		% within Indkomstniveau	11,7%	4,1%	8,1%	6,1%	
Total	Count	60	314	136	510		
	% within Indkomstniveau	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

Børn i husstanden			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Nej	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	-,275 581	,070	-3,801	,000
Ja	Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma	-,140 510	,077	-1,813	,070

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma		
Zero-Order	1st-Order Partial	N
-,213	-,216	1091

Tabel 10: Tid til arbejde og faktisk arbejdstid elaboreret for køn
Tid til arbejde * Arbejdstid * KØN Crosstabulation

KØN				Arbejdstid			Total
				10-29 timer	30-40 timer	41+ timer	
Mand	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	5	134	93	232
			% within Arbejdstid	35,7%	44,2%	54,7%	47,6%
	Samme tid	Count	6	157	64	227	
		% within Arbejdstid	42,9%	51,8%	37,6%	46,6%	
	Mere tid	Count	3	12	13	28	
		% within Arbejdstid	21,4%	4,0%	7,6%	5,7%	
Total	Count	14	303	170	487		
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
Kvinde	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	12	199	38	249
			% within Arbejdstid	21,4%	56,9%	69,1%	54,0%
	Samme tid	Count	38	137	12	187	
		% within Arbejdstid	67,9%	39,1%	21,8%	40,6%	
	Mere tid	Count	6	14	5	25	
		% within Arbejdstid	10,0%	4,6%	2,9%	5,2%	

	% within Arbejdstid	10,7%	4,0%	9,1%	5,4%
Total	Count	56	350	55	461
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

KØN			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Mand	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,166	,084	-1,946	,052
	N of Valid Cases		487			
Kvinde	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,434	,088	-4,675	,000
	N of Valid Cases		461			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma		N
Zero-Order	1st-Order Partial	
-,224	-,279	948

Tabel 11: Tid til arbejde og faktisk arbejdstid elaboreret for alder
Tid til arbejde * Arbejdstid * Alder i grupper Crosstabulation

Alder i grupper				Arbejdstid			Total
				10-29 timer	30-40 timer	41+ timer	
18-29	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	0	27	8	35
			% within Arbejdstid	,0%	32,9%	40,0%	31,8%
	Samme tid	Count	5	50	9	64	
		% within Arbejdstid	62,5%	61,0%	45,0%	58,2%	
	Mere tid	Count	3	5	3	11	
		% within Arbejdstid	37,5%	6,1%	15,0%	10,0%	
Total	Count	8	82	20	110		
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
30-50	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	9	194	64	267
			% within Arbejdstid	27,3%	51,9%	55,2%	51,1%
	Samme tid	Count	19	162	44	225	
		% within Arbejdstid	57,6%	43,3%	37,9%	43,0%	
	Mere tid	Count	5	18	8	31	
		% within Arbejdstid	15,2%	4,8%	6,9%	5,9%	
Total	Count	33	374	116	523		
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
51-64	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	8	112	59	179
			% within Arbejdstid	28,6%	57,4%	67,8%	57,7%
	Samme tid	Count	19	80	21	120	
		% within Arbejdstid	67,9%	41,0%	24,1%	38,7%	
	Mere tid	Count	1	3	7	11	
		% within Arbejdstid	3,6%	1,5%	8,0%	3,5%	
Total	Count	28	195	87	310		
	% within Arbejdstid	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

Alder i grupper			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
18-29	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,294	,188	-1,485	,137
	N of Valid Cases		110			
30-50	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,166	,086	-1,930	,054
	N of Valid Cases		523			
51-64	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,280	,103	-2,683	,007
	N of Valid Cases		310			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma		N
Zero-Order	1st-Order Partial	
-,227	-,201	943

Tabel 12: Tid til arbejde og faktisk arbejdstid elaboreret for børn i husstanden
Tid til arbejde * Arbejdstid * Børn i husstanden Crosstabulation

Børn i husstanden				Arbejdstid			Total
				10-29 timer	30-40 timer	41+ timer	
Nej	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	8	171	73	252
			% within Arbejdstid	22,2%	49,6%	61,9%	50,5%
	Samme tid	Count	21	159	36	216	

			% within Arbejdstid	58,3%	46,1%	30,5%	43,3%
	Mere tid	Count		7	15	9	31
		% within Arbejdstid		19,4%	4,3%	7,6%	6,2%
Total		Count		36	345	118	499
		% within Arbejdstid		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ja	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	8	159	56	223
		% within Arbejdstid		25,8%	52,6%	54,9%	51,3%
	Samme tid	Count	21	132	38	191	
		% within Arbejdstid		67,7%	43,7%	37,3%	43,9%
	Mere tid	Count	2	11	8	21	
		% within Arbejdstid		6,5%	3,6%	7,8%	4,8%
Total	Count	31	302	102	435		
	% within Arbejdstid		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Symmetric Measures

Børn i husstanden			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Nej	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,306	,082	-3,615	,000
	N of Valid Cases		499			
Ja	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,143	,092	-1,548	,122
	N of Valid Cases		435			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma			N
Zero-Order	1st-Order Partial		
-,232	-,237		934

Table 13: Tid til familie og kontrol over arbejdstid elaboreret for køn
Tid med familie * Kontrol over arbejdstid * KØN Crosstabulation

KØN				Kontrol over arbejdstid			Total
				Ingen kontrol	Indenfor visse grænser	Fuld kontrol	
Mand	Tid med familie	Mindre tid	Count	1	4	0	5
		% within Kontrol		,8%	1,2%	,0%	,9%
	Samme tid	Count	37	106	31	174	
		% within Kontrol		28,9%	30,8%	33,0%	30,7%
	Mere tid	Count	90	234	63	387	
		% within Kontrol		70,3%	68,0%	67,0%	68,4%
Total	Count	128	344	94	566		
	% within Kontrol		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Kvinde	Tid med familie	Mindre tid	Count	1	0	0	1
		% within Kontrol		,5%	,0%	,0%	,2%
	Samme tid	Count	49	73	13	135	
		% within Kontrol		25,4%	25,5%	22,0%	25,1%
	Mere tid	Count	143	213	46	402	
		% within Kontrol		74,1%	74,5%	78,0%	74,7%
Total	Count	193	286	59	538		
	% within Kontrol		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Symmetric Measures

KØN			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Mand	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,042	,081	-,517	,605
	N of Valid Cases		566			
Kvinde	Ordinal by Ordinal	Gamma	,042	,088	,477	,634
	N of Valid Cases		538			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma			N
Zero-Order	1st-Order Partial		
-,024	-,004		1104

Tabel 14: Tid til arbejde og kontrol over arbejdstid elaboreret for alder
Tid med familie * Kontrol over arbejdstid * Alder i grupper Crosstabulation

Alder i grupper				Kontrol over arbejdstid			Total
				Ingen kontrol	Indenfor visse grænser	Fuld kontrol	
18-29	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	1	0	1
			% within Kontrol	,0%	1,4%	,0%	,8%
		Samme tid	Count	17	24	2	43
	% within Kontrol		35,4%	33,8%	20,0%	33,3%	
	Mere tid	Count	31	46	8	85	
		% within Kontrol	64,6%	64,8%	80,0%	65,9%	
Total			Count	48	71	10	129
			% within Kontrol	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
30-50	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	2	0	2
			% within Kontrol	,0%	,6%	,0%	,3%
		Samme tid	Count	36	83	15	134
	% within Kontrol		21,8%	23,1%	20,0%	22,3%	
	Mere tid	Count	129	275	60	464	
		% within Kontrol	78,2%	76,4%	80,0%	77,3%	
Total			Count	165	360	75	600
			% within Kontrol	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
51-64	Tid med familie	Mindre tid	Count	2	0	0	2
			% within Kontrol	1,9%	,0%	,0%	,5%
		Samme tid	Count	31	70	24	125
	% within Kontrol		29,2%	35,7%	36,9%	34,1%	
	Mere tid	Count	73	126	41	240	
		% within Kontrol	68,9%	64,3%	63,1%	65,4%	
Total			Count	106	196	65	367
			% within Kontrol	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

Alder i grupper	Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
18-29 Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma 129	,084 ,167	,503	,615
30-50 Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma 600	,003 ,088	,031	,975
51-64 Ordinal by Ordinal N of Valid Cases	Gamma 367	-,071 ,095	-,752	,452

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma			N
Zero-Order	1st-Order Partial		
-,015	-,019		1096

Tabel 15: Tid til familie og kontrol over arbejdstid elaboreret for børn i husstanden
Tid med familie * Kontrol over arbejdstid * Børn i husstanden Crosstabulation

Børn i husstanden				Kontrol over arbejdstid			Total
				Ingen kontrol	Indenfor visse grænser	Fuld kontrol	
Nej	Tid med familie	Mindre tid	Count	2	4	0	6
			% within Kontrol	1,1%	1,3%	,0%	1,0%
		Samme tid	Count	57	111	31	199
	% within Kontrol		31,7%	35,6%	36,5%	34,5%	
	Mere tid	Count	121	197	54	372	
		% within Kontrol	67,2%	63,1%	63,5%	64,5%	
Total			Count	180	312	85	577
			% within Kontrol	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ja	Tid med familie	Mindre tid	Count	0	0	0	0
			% within Kontrol	,0%	,0%	,0%	,0%
		Samme tid	Count	26	64	12	102
	% within Kontrol		19,3%	20,6%	19,0%	20,0%	
	Mere tid	Count	109	247	51	407	
		% within Kontrol	80,7%	79,4%	81,0%	80,0%	
Total			Count	135	311	63	509
			% within Kontrol	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Symmetric Measures

Børn i husstanden			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Nej	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,057	,075	-,755	,450
	N of Valid Cases		577			
Ja	Ordinal by Ordinal	Gamma	-,011	,102	-,104	,917
	N of Valid Cases		509			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma			N
Zero-Order	1st-Order Partial		
-,032	-,042		1086

Tabel 16: Tid til arbejde og kontrol over arbejdstid elaboreret for køn
Tid til arbejde * Kontrol over arbejdstid * KØN Crosstabulation

KØN				Kontrol over arbejdstid			Total
				Ingen kontrol	Indenfor visse grænser	Fuld kontrol	
Mand	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	64	159	44	267
			% within Kontrol	51,6%	46,1%	46,8%	47,4%
	Samme tid	Count	53	164	41	258	
		% within Kontrol	42,7%	47,5%	43,6%	45,8%	
	Mere tid	Count	7	22	9	38	
		% within Kontrol	5,6%	6,4%	9,6%	6,7%	
	Total	Count	124	345	94	563	
% within Kontrol		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
Kvinde	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	98	153	28	279
			% within Kontrol	51,3%	54,6%	47,5%	52,6%
	Samme tid	Count	81	110	26	217	
		% within Kontrol	42,4%	39,3%	44,1%	40,9%	
	Mere tid	Count	12	17	5	34	
		% within Kontrol	6,3%	6,1%	8,5%	6,4%	
	Total	Count	191	280	59	530	
% within Kontrol		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Symmetric Measures

KØN			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Mand	Ordinal by Ordinal	Gamma	,071	,072	,991	,322
	N of Valid Cases		563			
Kvinde	Ordinal by Ordinal	Gamma	,002	,072	,029	,976
	N of Valid Cases		530			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma			N
Zero-Order	1st-Order Partial		
,051	,038		1093

Tabel 17: Tid til arbejde og kontrol over arbejdstid elaboreret for alder
Tid til arbejde * Kontrol over arbejdstid * Alder i grupper Crosstabulation

Alder i grupper				Kontrol over arbejdstid			Total
				Ingen kontrol	Indenfor visse grænser	Fuld kontrol	
18-29	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	18	20	1	39
			% within Kontrol	35,3%	28,6%	11,1%	30,0%
	Samme tid	Count	25	41	7	73	
		% within Kontrol	49,0%	58,6%	77,8%	56,2%	
	Mere tid	Count	8	9	1	18	
		% within Kontrol	15,7%	12,9%	11,1%	13,8%	
	Total	Count	51	70	9	130	
% within Kontrol		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
30-50	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	90	180	36	306
			% within Kontrol	55,2%	50,0%	48,0%	51,2%
	Samme tid	Count	66	156	30	252	
		% within Kontrol	40,5%	43,3%	40,0%	42,1%	
	Mere tid	Count	7	24	9	40	
		% within Kontrol	4,3%	6,7%	12,0%	6,7%	
	Total	Count	163	360	75	598	
% within Kontrol		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

51-64	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	54	112	35	201
			% within Kontrol	54,5%	58,3%	53,0%	56,3%
		Samme tid	Count	41	75	27	143
		% within Kontrol	41,4%	39,1%	40,9%	40,1%	
		Mere tid	Count	4	5	4	13
		% within Kontrol	4,0%	2,6%	6,1%	3,6%	
	Total	Count	99	192	66	357	
		% within Kontrol	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Symmetric Measures

Alder i grupper			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
18-29	Ordinal by Ordinal	Gamma	,114	,142	,795	,427
	N of Valid Cases		130			
30-50	Ordinal by Ordinal	Gamma	,111	,069	1,587	,113
	N of Valid Cases		598			
51-64	Ordinal by Ordinal	Gamma	,009	,090	,098	,922
	N of Valid Cases		357			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma		N
Zero-Order	1st-Order Partial	
,047	,084	1085

Tabel 18: Tid til arbejde og kontrol over arbejdstid elaboreret for børn i husstanden
Tid til arbejde * Kontrol over arbejdstid * Børn i husstanden Crosstabulation

Børn i husstanden				Kontrol over arbejdstid			Total
				Ingen kontrol	Indenfor visse grænser	Fuld kontrol	
Nej	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	88	157	37	282
			% within Kontrol	50,0%	50,3%	43,5%	49,2%
		Samme tid	Count	76	135	39	250
		% within Kontrol	43,2%	43,3%	45,9%	43,6%	
		Mere tid	Count	12	20	9	41
		% within Kontrol	6,8%	6,4%	10,6%	7,2%	
	Total	Count	176	312	85	573	
		% within Kontrol	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Ja	Tid til arbejde	Mindre tid	Count	73	149	34
			% within Kontrol	54,5%	48,7%	54,0%	50,9%
Samme tid			Count	55	138	24	217
		% within Kontrol	41,0%	45,1%	38,1%	43,1%	
		Mere tid	Count	6	19	5	30
		% within Kontrol	4,5%	6,2%	7,9%	6,0%	
Total		Count	134	306	63	503	
		% within Kontrol	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Symmetric Measures

Børn i husstanden			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Nej	Ordinal by Ordinal	Gamma	,058	,068	,847	,397
	N of Valid Cases		573			
Ja	Ordinal by Ordinal	Gamma	,052	,077	,681	,496
	N of Valid Cases		503			

Zero-Order and Partial Gammas

Gamma		N
Zero-Order	1st-Order Partial	
,055	,055	1076